

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Історичний факультет

Кафедра соціології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної магістерської роботи

освітній рівень: магістр

на тему: «Соціально-просторова інклюзивність великого міста»

Виконала: студентка VI курсу,

групи ІСС- 61м

Спеціальності 054 «Соціологія»

Корчинська Х. В.

Керівник: к.с.н., доц. Демків О. Б.

Рецензент: к.с.н., асист. Химович О. С.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ВЕЛИКОГО МІСТА	9
1.1. Інклюзія та ексклюзія як об'єкт наукового дослідження: соціогуманітарний вимір	9
1.2. Інклюзивність міського простору крізь призму соціології	24
1.3. Соціологічне моделювання соціально-просторової інклюзивності	35
Висновки до розділу I	42
Розділ II. СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	45
2.1. Закордонний досвід організації інклюзивного простору з урахуванням потреб людей з інвалідністю	45
2.2. Досвід реалізації проектів по створенню інклюзивного міського простору в Україні	52
Висновки до розділу II	61
Розділ III. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПРОСТОРОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ВЕЛИКОГО МІСТА	64
3.1. Суть та основні характеристики ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді».....	64
3.2. Індикатори та методи МІО ефективності соціального проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»	71

3.3. Опис, аналіз та інтерпретація даних моніторингу та оцінювання ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді»..... 76

Висновки до розділу III..... 99

ВИСНОВКИ 102

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

Додаток А. Соціологічна модель соціально-просторової інклюзивності

Додаток Б. Індикатори ефективності проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»

Додаток В. Програма авторського соціологічного дослідження до магістерської роботи

Додаток Г. Паспортичка респондента

Додаток Д. Гайд напівструктурованого інтерв'ю

Додаток Е. Дозвіл на використання матеріалів інтерв'ю

Додаток Є. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з п. Андрієм

Додаток Ж. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з п. Олегом

Додаток З. Анкета соціологічного дослідження

ВСТУП

Практична актуальність. Сучасний розвиток міжнародних (зокрема і українських) стандартів у галузі прав людини нерозривно пов'язаний із забезпеченням безперешкодного доступу до суспільних благ та послуг та дотриманням соціальних прав кожної особи на засадах рівності й без дискримінації. У процесі демократизації українського суспільства значного поширення набувають ідеї його гуманізації. Людиноцентрична парадигма бачення світу, яку пов'язують зокрема з подоланням різного роду нерівностей стає все більш популярною у сучасному соціумі. Дискримінації за різного роду ознаками стають викликами сучасності і причиною до зменшення ступеня участі осіб/груп у суспільних процесах, таким чином зменшується загальний рівень інклюзії (включення) у суспільстві.

Основний акцент у питанні інклюзивності ставиться на освітньому дискурсі, в рамках якого розглядаються характеристики, пов'язані із забезпеченням навчального процесу, взаємодії учнів та педагогів тощо. При цьому значно менше уваги приділяється просторовому аспекту інклюзивності, а саме доступності, (без)бар'єрності зокрема міського середовища як показника фізичного (а не тільки атитюдного) включення осіб з інвалідністю до суспільного життя. Тобто недостатньо вирішеними, з практичної точки зору, на рівні держави залишаються проблеми невідповідності міської інфраструктури потребам осіб з інвалідністю. Ще менш вивченими є соціальні наслідки інклюзії та ексклюзії, що спричинені доступністю чи не доступністю міського середовища.

Щороку в Україні збільшується кількість осіб з інвалідністю – людей, які мають потребу в облаштуванні безбар'єрного міста, таким чином проблема інклюзивного міського простору все більше актуалізується. Доступність міського простору є дуже важливою, адже забезпечення безбар'єрності має свої позитивні та негативні соціальні наслідки, які ми хочемо дослідити у нашій магістерській роботі.

На законодавчому рівні права людей з інвалідністю закріплені у таких документах, як Конвенція ООН «Про права інвалідів», Конвенція ООН «Про права дитини». У статтях 24 та 23 відповідно, зазначено про безбар'єрність міського середовища як можливість включення осіб (дітей та молоді) зокрема до освітнього процесу. Нове розуміння і нова віха у дослідженні інклюзивності почалася у 2015 році із прийняттям Стратегії «Цілі сталого розвитку: Україна», де також зазначається про необхідність забезпечення безбар'єрного міського простору.

Отож з огляду на зазначені нами особливості, по-перше, ратифіковані на законодавчому рівні документи щодо прав людей з інвалідністю, по-друге, зростаюча частка осіб з інвалідністю у співставленні з позитивними та негативними соціальними наслідками від (не)забезпечення просторової доступності зумовлюють практичну актуальність теми магістерської роботи.

Теоретична актуальність. З огляду на те, що інклюзія трактується як процес збільшення ступеня участі всіх громадян у суспільстві, очевидним є те, що це поняття є концептуально дотичним до багатьох сфер у суспільстві. Це спричиняє формування багатьох дискурсів: освітнього, архітектурного, економічного, правничого, політичного, соціологічного тощо.

Хочемо зауважити, що в межах зазначених вище дискурсів склалося звичне трактування інклюзії як включеності осіб з інвалідністю до суспільного життя, проте недостатньо концептуалізованим залишається аспект просторової інклюзії як доступності до міських ресурсів, напрацювання такого характеру є фрагментними. Над цим питанням в освітній сфері працювала Г. Давиденко. Враховуючи світовий досвід, вчена поділяла країни на два типи: ті, які роблять основний акцент на людському чиннику доступності, тобто мінімізують атитюдні бар'єри і ті, які паралельно з людськими ресурсами інвестують значні кошти в інженерно-архітектурне переобладнання.

Вчені Т. Литвиненко, В. Івасенко досліджували міський простір з точки зору його інфраструктурного доступу для осіб з інвалідністю, проте не

враховували, які соціальні наслідки це має для людей. Дослідниця трудових відносин Т. Кригульська зосереджується як на можливості працевлаштування, так і на безпосередній фізичній доступності простору для осіб з інвалідністю. У політології вчена В. Ксендзук, розглядає аспект управління інклюзивним містом.

Поняття «ексклюзія» є ідейно протилежним до «інклюзії». Соціальне виключення осіб з інвалідністю вивчали О. Дікова-Фаворська, А. Савицька, В. Городяненко, Ю. Савельєв. Загалом всі вчені пов'язують ексклюзію із нерівностями та різного гатунку бар'єрами, які є у суспільстві.

У соціології поняття «місто» вивчали класики Ф. Тьоніс (F. Tönnies), Г. Зіммель (G. Simmel), М. Вебер (M. Weber) аналізуючи його соціальну структуру; представники чиказької школи Р. Парк (R. Park), Л. Вірт (L. Wirth), Е. Берджес (E. Burgess) аналізували міський простір; нова віха досліджень знаменувала появу галузевих досліджень: міських конфліктів, споживання М. Кастельс (M. Castells), економічної активності містян М. Сторпер (M. Storper), простору і його типів Г. Лефевр (G. Lefebvre).

У 1970-х рр. відбувся новий виток досліджень простору «просторовий поворот» («spatial turn»). До трактування міського простору з точки зору інклюзії/ексклюзії вдавалися соціологи Г. Зіммель, П. Сорокін (P. Sorokin), Т. Парсонс (T. Parsons), П. Бурдьє (P. Bourdieu). Засновником аналізу простору в соціології є класик німецької соціології Г. Зіммель. Вчений П. Сорокін пов'язує соціальний простір і нерівності, стверджуючи, що вони не дозволяють тим чи іншим людям/ групам займати вищі позиції в системі координат. П. Парсонс акцентує на просторово-територіальному розміщенні груп в суспільстві, а П. Бурдьє на інклюзії/ексклюзії людини в контексті доступу до культурних благ та послуг.

У підсумку хочемо зауважити, що соціальні аспекти просторової інклюзивності, безбар'єрності міського простору є мало досліджуваними в соціологічному дискурсі. Також варто зауважити, що згаданий нами «просторовий поворот» у соціогуманітарних науках не спричинив значного

збільшення теоретичних напрацювань та емпіричних розвідок у питанні просторової доступності, що у свою чергу зумовлює теоретичну актуальність магістерської роботи.

Отож **наукова проблема**, на розв'язання якої скерована дипломна робота полягає у суперечності між великим практичним значенням обраної теми та недостатньою концептуалізацією теоретико-методолічних напрацювань у царині просторової безбар'єрності у поєднанні із вивченням соціальних наслідків (не)доступності міського простору. Цим зумовлюється теоретико-практична актуальність магістерської роботи на зазначену тему.

Мета: визначення соціальної ефективності міської ініціативи спрямованої на соціально-просторову інклюзивність міста.

Завдання:

1. Здійснити аналіз понять «інклюзія», «ексклюзія» у соціогуманітарному дискурсі.
2. Охарактеризувати інклюзивність міського простору крізь призму соціології.
3. Розробити соціологічну модель соціально-просторової інклюзивності.
4. Описати та проаналізувати світовий та вітчизняний досвід у створенні інклюзивного міського простору.
5. Визначити основні особливості проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» з акцентом на аспекті інклюзивності міського простору.
6. Розробити індикатори та методи ефективності ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді».
7. Здійснити моніторинг та оцінку проекту «Громада, дружня до дітей та молоді».

Об'єкт дослідження:

за критерієм носія проблеми: особи з інвалідністю;

за критерієм загальної проблеми: соціально-просторова інклюзивність та її забезпечення у великому місті.

Предмет дослідження: соціальна ефективність міської ініціативи, яка спрямована на покращення просторової інклюзивності.

Теоретико-методологічні засади: теоретико-методологічною основою роботи є поєднання двох несуперечливих концепцій: ідей автора теорії публічної соціології М. Буравого (M. Burawoy) і теоретичні положення неовеберіанця, соціолога-урбаніста Р. Пала (R. Pal). Соціолог М. Буравой є фахівцем з питань нерівностей, які він пов'язує з інклюзією та ексклюзією. Неовеберіанець Р. Пал ідейно пов'язаний з М. Буравим у дослідження питань нерівностей, проте розглядає їх в урбаністичному контексті.

При написанні дипломної роботи було використано компаративний метод, за допомогою якого було здійснено порівняння авторських інтерпретацій основних понять та підходів; метод аналогії для екстраполювання теоретичних положень до тематики магістерської роботи; метод моделювання, при розробці соціологічної моделі соціально-просторової інклюзивності; методи аналізу для характеристики світового та вітчизняного досвіду з питань інклюзії; синтезу – для визначення спільного та відмінного в розумінні понять; метод системного аналізу, що дав можливість упорядкувати фактичний результат.

Для проведення моніторингу та оцінки ефективності ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» було використано методологічну триангуляцію трьох соціологічних методів: вторинного аналізу статистичних показників та соціологічних даних, глибинного напівструктурованого інтерв'ю та анкетування.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що інклюзію розглянуто з точки зору її соціальних аспектів просторового включення/виключення осіб з інвалідністю до суспільного життя, з урахуванням соціальних наслідків цього процесу, на противагу численним напрацюванням, які розглядають інклюзію виключно в освітньому дискурсі.

Було сформульовано авторські визначення базових понять на основі опрацьованої соціологічної літератури. Також було розроблено якісні та

кількісні індикатори ефективності проекту «Громада, дружня до дітей та молоді».

Вперше було проведено моніторинг та оцінку міської Ініціативи за авторською комплексною методикою, яка включає методологічну триангуляцію трьох соціологічних методів. Одержала подальший розвиток традиція урбаністичних досліджень, яка пов'язана з вивченням просторової інклюзії.

Практичне значення одержаних результатів: теоретичні узагальнення можуть служити базою, відправною точкою для подальшої концептуалізації в соціогуманітарних науках поняття «просторова інклюзія». Авторська модель моніторингу та оцінки, включно з розробленими індикаторами може послужити методологічною базою для подальших емпіричних розвідок. Отримані результати МіО можуть бути використані задля покращення показників містами, які у перспективі локально планують долучитися до впровадження Ініціативи. Результати експертизи можуть бути долучені до загального звіту, який буде розроблятися по завершенню реалізації Проекту. Також він може стати інформативним для експертів моніторингу та оцінки UNICEF, який є грантодавцем Ініціативи.

Апробація результатів дослідження:

Результати дослідження апробовано на Обласній науково-практичній конференції зі спеціальності «Соціологія» та опубліковано у фаховому виданні (Корчинська Х. Соціально-просторова інклюзивність міста: вітчизняний досвід. Матеріали III Обласної науково-практичної конференції «Безбар'єрний туризм у XXI столітті: сучасні тенденції та форсайт розвитку». С. 15-17).

Структура роботи: магістерська дипломна робота на тему: «Соціально-просторова інклюзивність великого міста» складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку джерел та наукової літератури, який налічує 97 позицій та 9 додатків. Кількість сторінок основного тексту становить 104.

Розділ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ВЕЛИКОГО МІСТА

1.1. Інклюзія та ексклюзія як об'єкт наукового дослідження: соціогуманітарний вимір

Поняття «інклюзія» є частиною понятійно-категоріального апарату низки наук. Воно є багатоаспектним та стосується багатьох сфер суспільного життя, проте кожна з них трактує це поняття по-різному.

Концептуальний аналіз моделей інклюзії ми будемо на основі виокремлених українським соціальним філософом та соціологом Є. Тарасенком особливостей до розуміння інвалідності загалом та інклюзії зокрема. Тож можна виділити дві парадигми інвалідності: «стару», тобто традиційну, чи медичну і «нову» тобто посттрадиційну чи соціальну. Всі вони описані нами в хронологічному порядку та з акцентом, по-перше, на ролі людини в межах кожного з цих дискурсів і, по-друге, на (не)поширеності у соціальній політиці держав.

Так звана «стара» чи традиційна парадигма інвалідності включає:

- Теологічну модель.
- Медичну модель.
- Реабілітаційну модель.
- Благодійну модель.
- Економічну модель [76].

У період побутування **теологічної моделі**, люди вірили в те, що інвалідність – це щось містичне, від Бога, дається нам в якості покарання за наші гріхи чи гріхи пращурів. Деякі культури та субкультури дотепер пов'язують інвалідність з відчуттям провини, сорому, низьким соціальним статусом і ексклюзією як самого індивіда, так і його сім'ї. Для людей з інвалідністю ця модель являється причиною соціального ostracism та

самоненависті. Теологічна модель зараз практично не використовується у впровадженні соціальної політики країнами світу, проте це не зменшує її поширеності серед широких мас населення.

Впродовж довгого періоду часу, який характеризується побутуванням теологічної моделі, для лікування інвалідності застосовували нетрадиційні практики, які не приносили результату, тому як наслідок з'явилася **медична модель**. Вона зосереджується на тому, що інвалідність – це хвороба, тож потрібно її лікувати. У межах цієї парадигми людина з інвалідністю розглядається лише як пацієнт, який потребує медичної допомоги та піклування. Фізичні та психічні відмінності між людьми розглядаються в термінах паталогічних відхилень та дефектів, тобто «неповноцінності» [76, с. 25]. Ідеологія медичної моделі дотепер впливає на законодавство, соціальну політику та організацію всіх сфер суспільного життя. Ця модель була вкорінена і в українську практику.

Очевидно, що інвалідність може бути медичною проблемою, але розгляд її лише через призму «потрібно вилікувати» позбавляє людину участі у процесі прийняття рішень. Це ставить на передній план створення інфраструктури лікування та піклування, а не включення в суспільне життя. Людина, яка має інвалідність виступає лише у ролі «хворого» – того, хто не приймає рішень та немає доступу до суспільних благ та послух, а покладається на лікарів та піклувальників. В результаті відсутній акцент на тому, аби суспільні бар'єри знищувалися.

Поширеною є практика, коли не суспільство підлаштовується до потреб особи з інвалідністю, а навпаки – людина адаптується до життя в тих чи інших умовах. Цю модель ще називають адміністративною, бо вона зародилася під впливом системи охорони здоров'я та соціального забезпечення. Під впливом медичної моделі з'явилися численні спеціалізовані школи-інтернати для дітей з різними видами інвалідності. Також це спричинило і те, що люди не звикли бачити навколо себе осіб з інвалідністю, бо останні навчалися вдома, або в спеціальних школах,

лікувались у відповідних санаторіях тощо – загалом були відмежовані від громадськості. Люди з інвалідністю через призму цієї моделі розглядаються як об'єкт, а не суб'єкт соціальної політики.

Відгалуженням медичної моделі є **реабілітаційна модель**, яка робить наголос на відновленню людини до максимально можливого «нормального» стану [76, с. 26]. Суть реабілітаційної моделі в тому, щоби пристосувати індивіда до соціуму. При цьому завдання зміни оточуючого середовища чи підвищення статусу людини не розглядається. Очевидно, що вказана модель має ті ж наслідки, як і медична.

Ще одна модель, яка поширена на території України – це **благодійна модель**. Тут діяльність зосереджена на дотаціях, подарунках для підтримки людей з інвалідністю. Такі практики спрямовані на часткове зменшення, але не вирішення проблем. Значного впливу на збільшення рівня включеності (інклюзії) людей до громадського життя не спостерігається. Зосередження уваги виключно на благодійності не зменшує кількості системних проблем в суспільності, наприклад, з транспортом чи архітектурою.

Економічна модель інвалідності ставить на чільне місце не людину, а питання її працездатності та продуктивності праці. Вплив цієї моделі досить чітко простежується на прикладах національної концепції соціальної політики, коли інвалідність визначається перш за все як непрацездатність, де вводяться обмеження на видах зайнятості інвалідів. Результатом поширення економічної моделі є квота на працевлаштування людей з інвалідністю. Це зобов'язує роботодавця надати працю певному відсотку осіб з інвалідністю. Цю норму ввели, аби сприяти працевлаштуванню, що у свою чергу частково підвищує рівень інклюзії у суспільстві [76, с. 15].

Отже, розглянуті нами моделі – теологічна, медична, реабілітаційна, благодійна, економічна – роблять акцент на тому, що лімітовано чи чого бракує у індивіда. Теологічна модель акцентує увагу на нездатності індивідів до соціальної адаптації через моральні імперативи, медична – на нездоров'ї, економічна – на нездатності до праці. У зв'язку з цим зазначені моделі можна

віднести до «старої» парадигми, яка здійснила вплив як і на розуміння інклюзії та ставлення оточуючих до неї, так і на впровадженні національної концепції соціальної політики у цій галузі.

Зазначені нами моделі були спрямовані на те, щоби створювати для індивідів окремі соціальні ніші, не потребуючи включити осіб у соціум, що у свою чергу призвело до створення бар'єрів у спілкуванні між здоровими членами суспільства та людьми з інвалідністю; до зниження їхнього статусу та відчуження від повноцінної соціальної та професійної поведінки. Натомість **«нова парадигма» розуміння інвалідності** відходить від будь-яких бар'єрів і акцентує увагу на дотриманні основних прав та свобод індивідів на шляху до побудови громадянського суспільства. Концептуально та хронологічно шлях до інлюзії особи з інвалідністю можна поділити на такі етапи: знищення, приховування, лікування, соціальна адаптація та включення.

Варто зауважити, що «нова», посттрадиційна парадигма розуміння інвалідності загалом та інклюзії зокрема звертає увагу не на вади, недоліки людей з інвалідністю, як це було в період побутування «старої моделі». Акцентується на більш контекстуальному аспекті – на динамічній взаємодії між інвалідом, його оточенням та суспільством в цілому. Це і є основною відмінністю зазначених нами парадигм. У свою чергу посттрадиційне розуміння інвалідності та іклюзії зосереджується на рівності всіх людей, на зменшенні проявів (не)прямої дискримінації. «Нова» парадигма інвалідності включає правозахисну та соціальну моделі. Також ідейно є близькою теорія універсального дизайну.

Правозахисна модель розглядає інвалідність як один із аспектів людського різноманіття. Фокус робиться на тому, аби забезпечити можливість для вільної реалізації всіх прав та свобод людини з інвалідністю, У цьому випадку ми не спостерігаємо поділу на «ми» і «вони». Основною метою є гарантувати збереження прав і свобод всім громадянам держави.

Відповіддю на медичну модель інвалідності є **соціальна**. Така модель ставить в центр людину, а не її інвалідність. Акцент тут робиться на тому, що проблема не в людині, а в суспільних бар'єрах. Цей аспект прямо корелює із якістю життя, адже зменшення кількості перешкод має наслідком збільшення якості життя людини [76, с. 15].

Отже, існує очевидна відмінність між «старою» (традиційною) та «ноюю» (посттрадиційною) парадигмами інвалідності. Якщо перша фокусується на різного ґатунку вадах особистості і прагне всіляко пристосувати її до суспільного життя, то друга – посттрадиційна або ж соціальна в центр уваги ставить особистість як найбільшу цінність, без огляду на її інвалідність. Тут робиться акцент на максимальному включенні (інклюзії) людини у суспільстві.

Етимологічно термін «інклюзія» (англ. – *inclusion*) означає включення або приєднання. Він запозичений з англійської мови, проте і досі немає дослівного перекладу цього поняття. Однокореневі англійські слова перекладаються як *include* – включати, залучати; *including* – включаючи; *inclusive* – включно, містить [89, с. 233].

Хронологічно точкою відліку інклюзії можемо вважати період Стародавнього світу, саме тоді відбувся ментальний перелом, який знаменував собою перехід від нетерпимості, остракізму до соціальної уваги, а згодом до толерантності у ставленні до людей з інвалідністю. Наступною точкою стало побутування християнських імперативів, тут згадуємо про догляд за інвалідами при монастирях, лікарнях у притулках. Цей період співпадає з поширенням теологічної моделі, про яку йшлося раніше. Згодом історично вирізняємо період Відродження з його антропоцентричними ідеями (індивідуальне навчання та виховання). Опісля – період Реформації, який характеризується зародженням соціальної політики, де людина з інвалідністю була на чільному місці. Ідейно завершено період встановлення інклюзивних ідей під час періоду після Великої французької революції, коли вперше на законодавчому рівні були закріплені права людей з інвалідністю [94, с. 544].

В сучасній Європі нова модель прав людини загалом та інклюзивності зокрема виникла після ухвалення у 1945 році ООН Загальної декларації про права людини, в якій проголошено, що права людини не залежать від статі, кольору шкіри, національності, релігії тощо. Усі незалежні країни, зокрема й Україна, закріпили ці права у своїх Конституціях. Так, ст. 23 Конституції України проголошує: *«Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»*; ст. 24: *«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»*; ст. 28: *«Кожен має право на повагу до його гідності»* [3]. Ці та інші статті Конституції України є особливо важливими для людей, які мають будь-які проблеми, пов'язані зі здоров'ям, для людей, які є маломобільними і потребують додаткових зусиль для «долучення» до соціальної сфери.

Нове розуміння та нова віха у впровадженні інклюзії в Україні були сформовані з часу оприлюднення документу «Цілі сталого розвитку: Україна» [60], який був представлений у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку. Адаптовані для України сімнадцять цілей розподілені по різних сферах суспільства: економіка, політика, право, екологія, культура, соціальне забезпечення тощо. Деякі з поставлених цілей містять аспекти просторової доступності. Представляємо короткий огляд цілей та завдань концепту просторової безбар'єрності у відповідності зі сферами.

У сфері **освіти**: ціль 4 це забезпечення в Україні до 2030 року якісної формальної та неформальної освіти, яка буде доступною для всіх. Відповідно завдання, яке ставить перед собою уряд це мінімізація соціальних нерівностей у суспільстві. Забезпечити рівний доступ для всіх, зокрема для уразливих груп населення (дітей та молоді з інвалідністю) до якісної професійно-технічної підготовки. У пріоритеті – створювати нові комфортні навчальні заклади з урахуванням концепції універсального дизайну, аби забезпечити безпечно, вільне від насильства та дискримінації навчання для

всіх дітей та молоді в Україні. Ми вважаємо, що основний акцент варто ставити та створенню нових та реорганізації існуючих навчальних просторів (дошкільних, шкільних, позашкільних та вищих навчальних закладів), звичайно не оминаючи аспект підготовки технічних кадрів – вчителів та викладачів НЗ.

У сфері **економіки**: ціль 8 про забезпечення поступального економічного зростання. Також йдеться про створення умов гідної праці, із зайнятістю із забезпеченням свободи, безпеки, рівності, правом голосу та вибору. З урахуванням належної, справедливої оплати праці. Загалом це має забезпечити до 2030 року стабільне економічне зростання. Завданням є забезпечення продуктивної та повної зайнятості для всіх чоловіків та жінок, включаючи людей з інвалідністю. На нашу думку, цей пріоритет є важливим, адже інвалідність не повинна перешкоджати працевлаштуванню людини. Роботодавці не повинні влаштовувати на роботу виключно по квотах (певному відсотку людей з інвалідністю у їхньому колективі), адже це є пряма дискримінація та порушення прав людини.

В **інфраструктурі**: ціль 9 про те, що на меті до 2030 року є облаштування у великих містах та містечках належної, безпечної, комфортної, а загалом безбар'єрної інфраструктури, яка гармонійно вписується у ландшафт міст. Відповідно до принципів універсального дизайну та Державних Будівельних Норм, вулиці повинні бути добре освітлені у вечірній час доби, покриття тротуарів (плитк) має бути різного гатунку тощо. Завданням уряду буде створювати якісну та функціональну інфраструктуру, зокрема регіональну та транскордонну. Важливо те, що європейські країни вже віддавна облаштовують міський простір за принципом універсального дизайну, тому за приклад будуть взяті їхній досвід, наприклад, Нідерландів, Швеції, Іспанії тощо.

У сфері **права**: це 10 ціль. У ній йдеться про скорочення соціальних нерівностей як в середині країни, так і між громадянами інших країн. Наприклад, турист, який приїжджає в Україну на кріслі-колісному, повинен

цілком комфортно почуватися у будь-якому місті, вільно пересуваючись ним. Завдання до 2020 року це на законодавчому рівні захистити людей від дискримінації за різними ознаками: віком, статтю, інвалідністю тощо і таким чином забезпечити інклюзію для всіх без винятку громадян.

Щодо **безпеки**: ціль 11 твердить як про екологічну, так і про громадянську безпеку. У всіх містах та населених пунктах повинні бути мінімізовані зовнішні фактори та внутрішні чинники, які призводять до процесів, що вважаються негативними для людей. Завданням до 2030 року є збільшити кількість муніципалітетів, які ратифікували стратегії щодо усунення різного гатунку соціальних бар'єрів [60].

Отже, як можемо бачити, стратегія «Цілі сталого розвитку: Україна» є комплексною. Кожна з основних та базових сфер суспільства включає аспект інклюзивності осіб з інвалідністю до суспільного життя. Це у свою чергу показує вектор розвитку країни і характеризує її як ту, що бореться за рівність, зменшуючи прояви дискримінації.

Концептуальною точкою відліку терміну «інклюзія» є 80-ті рр. ХХ ст. З огляду на новизну поняття як теоретичні, так і практичні розвідки наразі є поодинокими та фрагментними. Поява терміну спричинила його дотичність до різних наукових дисциплін та сфер суспільства, що знаменувало собою формування різних дискурсів, зокрема освітнього, економічного, правничого, архітектурного, політичного тощо.

Як зазначає вчений у галузі педагогіки В. Бойко, **освітній аспект** інклюзії має два вектори. Перший – це підвищення рівня освіченості всіх членів суспільства в результаті повної доступності кожного громадянина України до освітніх послуг. Другий вектор освітнього аспекту інклюзії полягає у сприянні подоланню соціальної ізоляції осіб з інвалідністю [26, ст. 9].

Інклюзію з точки зору безбар'єрності та доступності охарактеризувала Г. Давиденко. На прикладі європейського досвіду, вона стверджує, що країни

Європейського Союзу у вирішенні питання доступу студентів з інвалідністю до вищої освіти поділяються на такі:

1. Ті, які роблять основний акцент на людському чиннику (Румунія, Словенія, Чехія, Польща).
2. Ті, які паралельно з людськими ресурсами інвестують значні кошти в інженерно-архітектурне переобладнання (Франція, Швеція, Нідерланди, Велика Британія) [37, с. 94].

Лідерами універсального дизайну та можливості доступу до навчання є країни Скандинавії та Велика Британія. Дослідниця підтримує ідею соціальної моделі інклюзії і в організації інклюзивної освіти дотримується думки, що не особистість повинна пристосовуватися до системи, а навпаки, система до особистості.

В **архітектурному** дискурсі інклюзію розглядають безпосередньо через доступність середовища для всіх верств населення. Архітектор і геодезист Т. Литвиненко наголошує, що наявність безбар'єрного середовища для маломобільних груп населення є фактором, який значно впливає на якість життя. Окрім безпеки, комфорту та інформативності одним з критеріїв організації безбар'єрного вулично-дорожнього середовища є доступність [51, с. 533]. Безбар'єрний простір вчений розглядає як доступне середовище через наявність пандусів, широких тротуарів з якісним покриттям, обладнаних дверей.

До питань інклюзивного простору звертається вчена у галузі міського будівництва В. Івасенко. Дослідниця на прикладі розвинених країн стверджує, що поширеною практикою впродовж років є зрівняння людей з інвалідністю і маломобільних людей з точки зору їхньої просторової включеності (доступності) до суспільних благ та послуг [47]. В. Івасенко поєднує принципи концепції універсального дизайну в архітектурі з принципами інклюзії. Вона визначає універсальний дизайн як дизайн предметів, середовища, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей

без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. Вчена твердить, що основною метою концепції універсального дизайну є створення максимально зручного та доступного простору для всіх, а це означає, що в будь-який час людина з інвалідністю може користуватися суспільними благами та послугами.

Хочемо зауважити, що розуміння просторової доступності в рамках архітектурного дискурсу є більшою мірою розробленим у європейських країнах, аніж в Україні. Як теоретично, так і емпірично цьому питанню приділяється значно більше уваги.

В економічному дискурсі акцентується на інклюзії як на ключовому аспекті економічного зростання країни. Доктор економічних наук І. Бобух інклюзію пов'язує з включеністю людей з інвалідністю до системи трудових відносин. Вчена зазначає, що у стратегії економічного зростання ЄС «Europe 2020», йдеться про те, що зростання має бути інклюзивним [25, с. 56].

Інклюзивність характеризується як комплексний процес, який включає залучення населення до зайнятості шляхом створення нових робочих місць; рівні можливості для реалізації себе та свого потенціалу. Це має наслідком скорочення масштабів бідності, підвищення рівня життя інклюзивних верств населення. На думку І. Бобух, концепція інклюзивного зростання передбачає, що кожний суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості для задоволення своїх потреб [25].

Економіст О. Цапко-Піддубна в рамках концепції інклюзивного зростання економіки та концепції сталого розвитку (з англ. sustainable growth) стверджує, що зростання можливе лише за умови задоволення потреби сучасного суспільства, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [82]. У цю концепцію інтегрований принцип інклюзивності. Ключовим є принцип рівності можливостей (з англ. equality of opportunity), що передбачає необхідність розширення доступу усіх верств населення до процесу творення економічного зростання (тобто

рівність у доступі до ринків і ресурсів та в умовах неупереджено та законодавчо регульованого бізнес-середовища), а не лише до перерозподілу результатів економічної діяльності.

Отже, аспект інклюзії як доступності людей з інвалідністю до системи трудових відносин розглядається з двох сторін. По-перше, визначається міра їх опосередкованого доступу – можливості працевлаштуватися. По-друге, характеризується їх безпосередня включеність до системи праці через фізичний доступ, тобто безбар'єрність середовища праці – про це твердить дослідниця трудових відносин Т. Кригульська.

Ми вважаємо, що акцентування на одному з дискурсів є неправильним, адже як економічний, так і освітній чи інфраструктурний мають свої істотні особливості, які так чи інакше впливаються на якість життя осіб з інвалідністю. Кожна з цих сфер є важливою, проте хочемо зауважити, що тут втрачається соціальний контекст, який найкраще визначає соціологія.

Правнича сторона інклюзивного дискурсу зосереджується на питанні (не)дискримінації за ознакою інклюзивності осіб з інвалідністю. Короткий огляд міжнародних документів дає можливість зрозуміти що на рівні законодавства особи з інвалідністю є захищеними. Конвенція ООН «Про права інвалідів» (прийнята у 2006 році, ратифікована Україною у 2009 році). Мета Концепції полягає в «заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод» (Стаття 1). У статті 24 цього документу згадується про просторову інклюзію: «Під час реалізації права на освіту держави-учасниці забезпечують, щоб: забезпечувалося розумне пристосування, що враховує індивідуальні потреби» [2].

Конвенція ООН «Про права дитини» (прийнята у 1989 році, ратифікована в Україні в 1991 році) ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, на пріоритетах загальнолюдських цінностей та гармонійного розвитку особистості, недискримінації дитини за будь-якими ознаками. Тут наголошується на необхідності особливої турботи про дітей з інвалідністю. У

Статті 23 безпосередньо зазначений аспект просторової інлюзії, нею регламентовано «забезпечення неповноцінній дитині послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини» [1]. Поняття «втягнення» в цьому контексті розуміється нами як включення, інклюзію.

В Україні сьогодні питання забезпечення фізичної доступності регулюється, зокрема, Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (ст. 26, 27, 28, 30) [5]. Він містить зобов'язання органів місцевої влади (ОМС), підприємств (об'єднань), установ та організацій (незалежно від форми власності та господарювання) створювати умови для безперешкодного (безбар'єрного) доступу осіб з інвалідністю до суспільних благ та послуг: житлових, громадських і виробничих споруд, громадського транспорту для вільного пересування у населених пунктах, зокрема містах. Не менш важливим, ба більше, ключовим у цьому питанні є документ про Державні будівельні норми «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення» [7], які набули чинності з 1 травня 2007 р. У ньому містяться всі вимоги до організації публічного простору.

Ми вважаємо, що ратифікація вище зазначених документів є доцільною в Україні, адже вони захищають права всіх вікових категорій людей з інвалідністю: і дітей, і молоді, і людей середнього та старшого віку. Проте проблемним залишається питання дотримання цих норм з боку громадськості. Дуже часто ми стикаємося із нівелюванням законодавства.

У **політичному дискурсі** інклюзію здебільшого розглядають з точки зору розробки стратегій для побудови інклюзивного міста та управління ним. Як зазначає дослідниця у галузі публічного адміністрування В. Ксендзук, тема інклюзивності дуже часто згадується під час обговорення питань сталого розвитку міст. Дослідниця використовує поняття «інклюзивне

місто», у трактуванні якого одним з пріоритетів є розвиток інклюзивної архітектури міста. В її розумінні інклюзивне місто – це населений пункт, який є доступним та комфортним для проживання людей різного віку, статі, національності, віросповідання, соціального статусу, різних фізичних і фінансових можливостей. І тому його інфраструктура відіграє неабияку роль в забезпеченні рівності [50].

Отже, кожна із зазначених нами наук формує своє унікальне бачення інклюзії, безбар'єрного простору, виходячи зі специфіки зазначених сфер. Найбільш детально інклюзивність міського простору розглядається в архітектурному дискурсі, де розглядається (не)приспосованість міського простору до маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю. Правнича сторона забезпечує ратифікацію основних документів, які на державному рівні захищали б права людей. Найбільшу кількість теоретичних розвідок знаходимо в освітньому дискурсі. Ймовірно, це пов'язано з поширенням тенденцій у напрямку інклюзивної освіти в Україні. Якщо у політичному дискурсі акцент робиться на макрорівні: створенні та управлінні інклюзивним містом, то в економічному – на мікрорівні: працездатності та продуктивності праці особи, не нівелюючи фізичною доступністю та облаштованістю місць праці до потреб людини з інвалідністю.

Хочемо зауважити, що існує чотири види взаємодій людей з інвалідністю та людей без інвалідності: **ексклюзія, сегрегація, інтеграція й інклюзія**. Зазначені поняття розташовані по осі «цілковите не прийняття – повне прийняття індивіда». Охарактеризуємо кожне з них:

- Ексклюзія – це повне, цілковите виключення груп або окремих осіб з інвалідністю із життя суспільства, тобто відкинення їх на маргінес.
- Сегрегація – це відмежування особи або групи людей за певною ознакою, яка відрізняє їх від іншої когорти населення. Наприклад, це може бути заборона дітям з інвалідністю відвідувати дошкілький чи загальноосвітній навчальний заклад.

- Інтеграція – це часткове прийняття людини або групи людей, проте зі збереженням статусу особи з інвалідністю.

- Інклюзія – це цілковите прийняття суспільством групи осіб чи окремих людей. Тут нівелюються будь-які відмінності і стираються кордони. Усі члени суспільства мають однакові права та свободи, можливості користуватися суспільними благами [94, с. 542].

Отже, як бачимо, поняття «інтеграції» й «інклюзії» концептуально схожі між собою. Слід зазначити, що терміни «інклюзія» й «ексклюзія» взаємозамінюється поняттями соціальна «включеність» та «виключеність». Ексклюзія характеризує суспільства закритого типу, тоді як інклюзія – це про розвинені та відкриті суспільства.

На нашу думку, Україна зараз перебуває на стадії переходу від інтеграції до інклюзії, із тяжінням до першої. Якщо інвалідність людини є видимою, то громадський осуд має місце, навіть якщо він проявляється латентно. Однією з причин, на наш погляд, є бар'єрність міського простору, яка має негативні соціальні наслідки як для людей з інвалідністю, так і для оточення. Зокрема це особиста ізоляція, бідність, погіршення якості життя, а для громадськості – це нетерпимість до інших, неповага, відсутність культури поведінки.

Для кращого розуміння інклюзії як такої, її особливостей, хочемо детальніше зупинитися на трактуванні протилежного їй терміну – «ексклюзія» в контексті соціології та соціальної педагогіки.

Таблиця 1.1.1.

Визначення терміну «ексклюзія» у соціогуманітарних науках

Автор	Напрямок	Визначення
Ю. Савельєв	Соціологія	Ексклюзія – це брак участі в основних видах діяльності суспільства.
О. Дікова-Фаворська	Соціологія	Ексклюзія – це певні обмеження, бар'єри щодо входження в інтегроване соціальне

		середовище.
В. Городяненко	Соціологія	Ексклюзія – це механізм соціального розмежування (відмежування) осіб або груп з нерівними можливостями та життєвими шансами, а також неможливість участі в соціальних мережах обміну ресурсами.
А. Савицька	Соціальна педагогіка	Ексклюзія – це процес, що призводять до кризи чи розриву соціальних зв'язків індивідів з суспільством.

Джерело: [50].

Автори по-різному трактують термін «ексклюзія». В. Городяненко відмітив, що це процес розмежування соціальних груп з нерівними можливостями між собою з неможливістю участі у соціальному житті таких індивідів. Соціолог О. Дікова-Фаворська позначила тільки, що це наявність бар'єрів для різних індивідів у житті. Ю. Савельєв сказав, що це брак участі таких людей в основних видах діяльності. Це твердження, на нашу думку, є некоректним або неповним, адже через не змогу з різних на те об'єктивних причин долучатися до діяльності соціального середовища, дефіцит участі такого прошарку людей буде завжди. Соціальний педагог А. Савицька дослідила, що це явище є процесом, яке невідворотно призводить до соціального розриву індивіда і суспільства.

Отже, у підрозділі 1.1. «Інклюзія та ексклюзія як об'єкт наукового дослідження: соціогуманітарний вимір» ми, по-перше, розпрацювали термін «інклюзія» у загальній його ризах та з точки зору доступності (безбар'єрності) міського простору, по-друге, побіжно згадали як трактується взаємопротилежне поняття «ексклюзія» у соціогуманітарних науках. У наступному підрозділі ми зупинимося на вивченні інклюзивного міського простору зарубіжними та українськими соціологами та на розумінні просторової доступності у соціології загалом. Також згадаємо про концепцію

універсального дизайну, різного гатунку суспільні бар'єри та коректну людиноцентричну термінологію.

1.2. Інклюзивність міського простору крізь призму соціології

Великі і середні міста як центри локального, регіонального та міжрегіонального рівнів, виступають «полюсами росту» через вищу концентрацію економічного, інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку. Сьогодні особливо великі міста генерують не лише тенденції суспільного розвитку, але і нові ідеї, де знаходять впровадження нові концепції сталого розвитку («розумні міста», «креативні міста», «зелені міста», «міста, що навчаються» тощо). Однією з таких новітніх концепцій є ідея «інклюзивного міста» як цілковито безбар'єрного з точки зору атитюдних, інфраструктурних, інформаційних та інституційних перешкод. Важливо, що від вектора розвитку міста залежить конкурентоспроможність регіонів і країни загалом.

Особливості міст як центрів соціального, економічного та культурного життя завжди цікавили науковців, а представники Чиказької соціологічної школи вважали дослідження міста одним з важливих інструментів для вивчення суспільства і його основних проблем. Міста на сьогоднішній день відіграють ключову роль в економічному зростанні тому їх аналіз є важливим для визначення можливостей реалізації концепції інклюзивного розвитку. Стратегія інклюзивного розвитку міста повинна базуватись на загальній оцінці існуючих соціокультурних, економічних, екологічних умов його життєдіяльності, враховувати як сприятливі фактори так і потенційні загрози, виявляти можливості та ризики.

Перш ніж підійти до визначення категорії просторової інклюзії як безбар'єрності міського простору, розглянемо більш детально рядоутворюючі поняття «місто», «соціальний простір міста» з точки зору соціології.

У роботах класиків соціології, серед яких місто аналізували зокрема Ф. Тьонніс, Г. Зіммель, К. Маркс (K. Marx), Е. Дюркгайм (É. Durkheim) та М. Вебер дослідження міста відбувалося в основному в руслі аналізу соціальної структури міста, особливостей населення міст різних історичних періодів (наприклад, суспільство і спільнота у Ф. Тьонніса, органічна та механічна солідарність у Е. Дюркгейма), також у роботах класиків соціологічної теорії особлива увага приділялася особливостям міського способу життя (зокрема у роботах Г. Зіммеля та М. Вебера), нерівностям, що формуються у містах (найбільш детально висвітлено у К. Маркса, Г. Зіммеля) [88].

Для представників чиказької школи міська проблематика стала центральною. Більшість її засновників у своїх роботах аналізували міський простір, приділяючи увагу різним аспектам міського середовища. Р. Парк, Л. Вірт, Е. Берджес, Х. Хойт (H. Hoyt) намагалися дослідити закономірності структурування міського простору, розташування його окремих частин, розселення та взаємодії мешканців. Зокрема, Р. Парк розглядав місто як організм, всі частини якого перебувають у тісній взаємодії, виконуючи притаманні їм функції. Л. Вірт сконцентрував увагу на міському стилі життя, параметрах, що характеризують місто: кількості, густоті та гетерогенності населення. Е. Берджес та Х. Хойт розвивали теорію концентричних зон та теорію секторів. Ці теорії дозволили структурувати міський простір та здійснити аналіз причин та закономірностей такого структурування. У руслі вивчення просторової організації міста також розвивали свою теорію множинних ядер Ч. Харріс (J. Harris) та Е. Ульман (E. Ullman) [92].

У подальшому соціологія міста продовжила свій розвиток у багатьох напрямках, наприклад, конфлікти, суперечності та «колективне споживання» (М. Кастельс), концепція простору з точки зору соціального життя людини, типів простору (Г. Лефевр), специфіка концентрації економічної активності (М. Сторпер та Д. Волкер (D. Walker)). Це лише окремі приклади аналізу

проблематики сучасного міста, які показують різноманітність та різноплановість підходів.

За радянських часів дослідження міста також знаходили своє відображення, і радянська соціологія міста стала відносно автономним напрямком. Тут особлива увага приділялася взаємодії міста та села, проблемам та перспективам урбанізаційних процесів та розробкам щодо ефективного соціально-економічного міського планування, побуту міського населення (серед представників соціології радянської доби, які працювали над міською проблематикою В. Рукавишников, А. Шкаратан, Н. Барабаш та інші) [88].

На пострадянському просторі продовжують аналіз міської проблематики О. Філіппов, І. Шмерліна, М. Вільковський, А. Байбурін та багато інших дослідників. Фокус їх уваги зосереджується на соціологічному аналізі простору, усвідомленні мешканцем міста свого життєвого простору у різних його проявах, соціології архітектури, семіотиці простору відповідно [].

Підсумовуючи, виділимо кілька основних напрямків дослідження міського простору в залежності від предметної сфери аналізу міста у різних авторів та в рамках численних підходів:

1. Вивчення фізичного середовища міста, його архітектурних особливостей. До цього напрямку віднесемо підходи, в яких місто розглядається як структурований певним чином простір, досліджуються параметри та особливості цього структурування. В залежності від історичного періоду розробки теорій та напрямків, можливе як вивчення фізичних параметрів (наприклад, стародавні східні трактати про особливості архітектурної організації міста) або ж фізичних параметрів з урахуванням соціальної складової, зокрема нерівностей, викликаних ексклюзією. Цей напрямок є найбільш дотичним до теми нашої магістерської роботи.

2. Вивчення міського населення, розподілу його на групи.
3. Міський спосіб життя та організація буденності.
4. Семіотичне наповнення міського середовища [85].

Щодо концептуалізації наступного рядоутворюючого поняття «соціальний простір міста» варто зауважити, що з 1970-х років відбувається новий виток дослідження простору, так званий, «просторовий поворот» («spatial turn»), термін введений Е. Соджою (E. Soja) для позначення актуалізації досліджень простору у соціогуманітарних науках, періоду переосмислення та нового трактування [84].

Походження поняття можна віднести і до більш ранніх напрацювань, а саме до праці «Виробництво простору» А. Лефевра (1974 р.) та спадку екологічного підходу Чиказької школи соціології. Однак, виникнення просторового повороту пов'язане, насамперед, із процесами глобалізації, що модифікували звичний порядок суспільних процесів, зміною уявлень про розмежування локального та глобального, протиріччям між розмиванням, з одного боку, та загостренням, з іншого, проблем ідентичності спільнот та окремих індивідів у сучасному суспільстві [86].

Соціологічний енциклопедичний словник за редакцією **Г. Осипова** репрезентує соціальний простір міста як певну сукупність різних об'єктів та суб'єктів. Соціальний простір – це поле соціальної діяльності, що включає сукупність значущих соціальних груп, індивідів, об'єктів в тому чи іншому розташуванні [61, с. 252].

Ще одне трактування соціального простору міста знаходимо у соціологічному словнику за редакцією **Д. Гвішиані**. Соціальний простір визначається як соціально освоєна частина природного середовища, як середовища проживання людей, просторово-територіальний аспект життєдіяльності суспільства і предметного світу людини, характеристика соціальної структури суспільства з точки зору розташування соціальних груп і верств, «простору» (умов, можливостей) їх розвитку [34, с. 25].

У соціологічному словнику за редакцією **В. Піча** у трактуванні соціального простору міста зазначається, що ступінь освоєння суспільством природного простору постійно зростає, особливо у зв'язку з розвитком промисловості, урбанізацією, ростом населення, міграціями [66].

Тож можемо проаналізувати, що визначення терміну «соціальний простір міста» має свої особливості в залежності від авторства словника/енциклопедії. Наприклад, Г. Осипов зосереджується на мікрорівні соціальних відносин, тоді як Д. Гвішиані акцентує на суспільстві в цілому, тобто на макрорівні. В. Піча проводить причинно-наслідкові зв'язки між рівнем урбанізації та ступенем розвитку суспільства. Проте і Г. Осипов і Д. Гвішиані згадують про просторово-територіальний аспект життєдіяльності суспільства.

Якщо розглядати соціальний простір з точки зору його практичного освоєння, то значимим є те, що простір є однією з ґрунтовних цінностей суспільства, значимої для суб'єкта, адже його (суб'єкта) тілесна сутність потребує простору, як місця свого безпосереднього існування.

Соціологи неодноразово зверталися до вивчення соціального простору міста, до життєдіяльності людини в ньому, до взаємодії людей в його межах. Безпосередньо до трактування простору з точки зору інклюзії/ексклюзії вдавалися Г. Зіммель, П. Сорокін, Т. Парсонс, П. Бурдьє.

Класик німецької соціології **Г. Зіммель** вважається засновником аналізу простору в соціології, адже саме йому належить термін «соціологія простору». У своїх роботах він надав нариси проекту соціології простору, не лише в теоретичному, але і в прикладному аспектах. Соціальний простір міста вчений розуміє як форму для здійснення подій у світі: будь-яке взаєморозташування людей неминуче набуває. Згідно з Г. Зіммелем, простір може бути:

1. Однозначно класифікований як простір групи чи спільноти.
2. Розглядатися як простір взаємодій і взаємовпливів.
3. Бути простором не тільки розміщення, але й переміщення.
4. Бути простором співіснування соціальних груп [44].

Тож, Г. Зіммель визначає практичні характеристики соціального простору та поєднує групи та спільноти з простором, в якому вони діють та куди вони «включені».

Також вчений говорить про те, що соціальність наповнює простір. В його розумінні простір соціальний тому, що він освоєний суб'єктом і за цією ж причиною він може мати границі, котрі, в свою чергу, визначаються розподілом впливу, нерівностями в суспільстві, діючими зв'язками. Чинники границі – це чинники ексклюзії, що диференціюють групи людей і водночас не дозволяють їм робити простір соціальним [45].

Соціолог **П. Сорокін** визначав соціальний простір як систему суспільних відносин, в яких суб'єкт займає своє особливе місце у відповідності з системою координат соціального простору, за аналогією з системою координат в математиці. Вчений згадує про нерівності в суспільстві, які не дозволяють тим чи іншим групам людей займати вище положення в системі координат. Серед маркерів нерівності можуть бути стать, вік, раса, майновий стан [75, с. 540]. Ймовірно серед таких маркерів є і (не)інвалідність особи, яка також в сучасному суспільстві є аспектом виключення людини із соціального середовища. Як наслідок люди перебувають на різних рівнях стратифікаційних координат.

Вчений зазначає, що соціальних простір є неоднорідним в різних культурах, де існують різні технології подолання нерівностей. Неоднорідність та багатомірність – це найважливіші риси соціального простору, адже в різних суспільствах суб'єкт (людина з інвалідністю) може займати різні соціопросторові позиції – статуси [75].

Американський соціолог **Т. Парсонс** в межах структурно-функціональної парадигми вводить поняття територіальності і «резидентного розміщення», зазначаючи, що просторове або територіальне розміщення – це один з співвідносних атрибутів біологічного існування і тому не існує жодних конкретних дій, які б не відбувалися у просторі. Кожна соціальна група, на думку вченого, повинна мати окреме місце в просторі суспільства, але не бути фізично обмеженою від іншої такої ж суспільної групи. Соціальний простір, як вважає Парсонс, проектується на фізичний, а соціальний капітал конвертується у просторовий і навпаки [62].

Представник постструктуралізму **П. Бурдьє** звернув увагу соціології на різнобічний аналіз просторових феноменів у суспільному житті. Вчений стверджує, що соціальний простір є багатомірним, побудованим за принципом диференціації та розподілу. П. Бурдьє не вживає термінів «інклюдія/ексклюдія», проте ідейно концептуалізує їх у своїх працях. Соціальні суб'єкти, а також об'єкти та предмети, що є їхньою власністю, розміщені, згідно думки Бурдьє, в деякому місці соціального простору, яке може бути охарактеризоване через його позицію відносно інших місць і через дистанцію, що відокремлює це місце від інших. Соціальний простір прагне своєрідно перетворитися на фізичний простір за допомогою викорінення чи депортації окремих суб'єктів. У нашому розумінні це є ексклюдія [29, с. 11].

Вчений поєднує інклюдію, ексклюдію із фізичним доступом до суспільних благ та послуг. Він стверджує, що діяти у суспільстві можна тільки посідаючи певну позицію у соціальному просторі, це надає усереднені шанси для присвоєння різноманітних матеріальних і культурних благ та послуг, що наявні в розпорядженні конкретного моменту.

П. Бурдьє вживає термін «ефект гето», поєднує його з ефектом «клеймування» в якості об'єднання в одному місці людей, схожих один на одного у своїй обділеності, обмеженості. Протилежним є «ефект клубу» – це активне виключення небажаних осіб із свого середовища існування [30]. Перший термін концептуально схожий з інклюдією людей, тоді як другий – з ексклюдією.

Отже, проаналізувавши підходи соціологів до розуміння соціального простору міста можемо сказати, що, кожен з вчених акцентує на різних аспектах: Г. Зіммель говорить, що соціальним міським простір творять особи, групи людей; П. Сорокін зосереджується на позиції індивіда відносно його статусу у системі координат; П. Парсонс акцентує на просторово-територіальному розміщенні груп в суспільстві, а П. Бурдьє на включеності/виключеності людини до культурних благ та послуг.

Хочемо зауважити, що створені комплексними зусиллями дослідників теоретичні концепції соціального простору мають характер пошукових ідей, більшість з яких потребують переосмислення і перебудови понятійного апарату. Дослідники вивчають такі міські процеси, як сегрегація, тенденції розташування спільнот та фактори формування міської структури і звертаються до аналізу життя міста з позицій макропідходу, розглядають місто як цілісну систему функціонування. Проте часто поза увагою залишаються просторові чинники змін.

Єдиного консолідованого визначення соціального простору у соціогуманітарних науках немає. **А. Філіпов** пропонує такі три основні напрями означення соціального простору:

1. Порядок соціальних позицій, наприклад статусів, які існують таким чином, що посідання однієї позиції виключає займання іншої, подібно до того як у фізичному просторі речі одного і того ж стану не можуть займати в той самий час одне і теж місце.

2. Характеристика будь-якого простору (зони, території, місця, регіону, локалу), оскільки його складові (межі, об'єкти) мають соціальне походження.

3. Фізичний простір, на який проектуються принципи розподілу і співвідношення соціальних позицій [81].

У межах нашої роботи ми ідейно схиляємо до другої і третьої стратегії дослідження простору.

Дослідник сучасності **Дж. Уррі** (J. Urri) пов'язує інклюзивний міський простір та мобільність. Вчений стверджує, що просторова мобільність є центральною характеристикою сучасного світу і якщо індивід фізично не пересувається у міському просторі, то його присутність нівелюється [94].

Українська соціологиня **О. Дікова-Фаворська** приділяє увагу доступності середовища ВНЗ (архітектурна безбар'єрність, пристосування транспорту для користувачів інвалідних візків) як важливої умови сприяння соціалізації студентської молоді з функціональними обмеженнями [59].

У підрозділі 1.1. «Інклюзія та ексклюзія як об'єкт наукового дослідження: соціогуманітарний вимір» описані нами моделі інклюзії носять здебільшого теоретичний характер, тоді як концепція універсального дизайну попри свою науковість, включає і прикладну, практичну складову. До концепції свого часу зверталися економісти, архітектри, урбаністи, політики, освітяни. Часто універсальний дизайн досліджувався соціологами. Універсальний дизайн або ж «дизайн для всіх», «інклюзивний дизайн» є відносно сучасним напрямком організації суспільного життя, оскільки з'явився в середині ХХІ століття. Якщо США та європейські країни (Іспанія, Франція) активно впроваджують ці ідеї, то для України подібна практика залишається на початковому рівні [33].

Універсальний дизайн концепція, що передбачає проектування продукції та середовища таким чином, щоб ними могло користуватися найбільш широке коло людей. Він є актуальним для всіх, та особливо важливим для таких категорій населення, як:

1. Батьки з малолітніми дітьми.
2. Школярі.
3. Пацієнти закладів охорони здоров'я.
4. Людям похилого віку.
5. Дітям до 7-ми років.
6. Людям з надлишковою вагою.
7. Людям з інвалідністю та/або тимчасовими/постійними функціональними порушеннями (фізичними, розумовими, сенсорними). У нашій магістерській роботі ми акцентуємо увагу на людях з інвалідністю [47].

Універсальний дизайн набуває все більшої актуальності у світі, особливо в умовах зростаючого числа людей з інвалідністю. Проте в основі філософії універсального дизайну лежить ідея створення такого середовища, продуктів і послуг, які були б корисними для всіх, а не тільки для людей з інвалідністю. В основі універсального дизайну – повага до прав людини.

Концепція універсального дизайну наголошує на відсутності бар'єрів не тільки у фізичному середовищі, там, де вони помітні – високі сходи, відсутність ліфту, тощо, а й у соціальному середовищі, наприклад, у наданні послуг – теленовини без титрування чи перекладача жестової мови є недоступними для людей, які нечують. Таким чином в основі концепції лежать сім базових принципів:

1. Рівність та доступність використання.
2. Гнучкість використання.
3. Простота й інтуїтивність використання.
4. Доступно викладена інформація.
5. Терпимість до помилок.
6. Малі фізичні зусилля.
7. Наявність необхідного розміру, місця, простору [33].

Зазначені нами вище сім принципів побудови безбар'єрного середовища можуть слугувати для створення та впровадження ефективної соціальної політики в державі.

Згідно з Конвенцією про права осіб з інвалідністю держава має сприяти створенню доступного середовища. Доступність ми визначаємо як відсутність бар'єрів та перешкод. Бар'єри можуть бути різними. За ступенем впливу на життя людей з інвалідністю бар'єри можна поділити на:

- Інфраструктурні – це те, як спроектовані будівлі, дороги, громадський простір.
- Інформаційні – те, як подається інформація. Якщо вона наявна лише в одному форматі, частина людей з сенсорною чи інтелектуальною інвалідністю будуть виключені. Тож інформація (особливо у громадських місцях) має дублюватись різними способами.
- Інституційні – це те, як організовано суспільство; те, що написано в законах та правилах.

- Атитюдні – упередження у ставленні до людей з інвалідністю [23].

Зазначені вище бар'єри є перешкодою для інклюзії людей з інвалідністю.

З огляду на сучасні процеси демократизації суспільства, пріоритетним є напрямок гуманізації та людиноцентризму. Таким чином у нашій роботі ми використовуємо людиноцентричну термінологію, яка ставить в центр уваги саме людину, а її інвалідність є лише однією з маркерів ідентичності, але не визначальним. Згідно з законопроектом №6710 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо соціального захисту осіб з інвалідністю)» слово «інвалід», «особа з обмеженими фізичними можливостями», «люди з особливими потребами» замінюються на «особа з інвалідністю» [4].

Стаття 1 Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» твердить, що: *«До осіб з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими»* [2]. На нашу думку, таке визначення є доцільним, адже тут згадується про різного роду бар'єри (ймовірно інфраструктурні, інформаційні, інституційні, атитюдні) і це робить акцент на їхньому подоланні. Усунення бар'єрів, часткове або повне, може значно вплинути на підвищення рівня життя осіб (зокрема дітей та молоді) з інвалідністю.

Отже, у підрозділі 1.2. «Інклюзивність міського простору крізь призму соціології» першого розділу магістерської роботи ми охарактеризували термін «інклюзивний міський простір» через визначення основних особливостей рядоутворчих понять «місто», «соціальний простір міста». Також згадали про коректну термінологію, різновиди бар'єрів та описали принципи універсального дизайну («дизайну для всіх», «інклюзивного дизайну») як ключової концепції просторової безбар'єрності. У наступному підрозділі за допомогою методу моделювання ми створимо соціологічну

модель соціально-просторової інклюзивності, використовуючи теоретичні положення соціологів М. Буравого та Р. Пала та екстраполюючи їх (положення) до тематики нашої дипломної роботи.

1.3. Соціологічне моделювання соціально-просторової інклюзивності

У магістерській дипломній роботі ми розглядаємо соціально-просторову інклюзивність з точки зору безбар'єрності міського простору. Забезпечуючи доступ усіх громадян, зокрема осіб з інвалідністю, до суспільних благ та послуг мінімізується ризик зростаючої нерівності та забезпечується цілковата інклюзія (включення) цих людей до суспільного життя.

У процесі довгих розвідок і пошуків теоретичної основи магістерської роботи було прийнято рішення поєднати дві несуперечливі концепції: ідеї автора теорії публічної соціології **М. Буравого** і теоретичні положення неовеберіанця, соціолога-урбаніста **Р. Пала**.

М. Буравой є провідним соціологом сучасності зокрема у дослідженні проблем нерівності [85, 86]. Наш вибір саме такої теоретичної бази спричинений тим, що вчений є одним з небагатьох соціологів сьогодення, який активно займається питаннями ексклюзії та інклюзії (які у сучасній соціології розкриті фрагментно), у його розумінні «ексклюзія – нерівність інклюзії». Окрім того М. Буравой активно працює в дискурсі дотримання прав людини. Теоретичні положення ідейно релевантні до соціології людської екзистенції, зокрема повсякденності, що належать до «третьої соціології».

Таблиця 1.3.1

Екстраполяція теоретичних положень М. Буравого до тематики дипломної роботи

Головні теоретичні положення М. Буравого	Положення теоретичної основи магістерської роботи
---	--

Три завдання соціології	
<p>1. Вивчення структури та динаміки соціальної нерівності у її прояві: інклюзії та ексклюзії.</p> <p>2. Визначення громадського розуміння та точки спостереження нерівності (інклюзії та ексклюзії).</p> <p>3. Висунення державницьких заходів для протистояння деструктивному впливу нерівності.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Соціологія сьогодення наразі не приділяє значної уваги соціальним нерівностям (зокрема соціальному включенню та виключенню), що веде за собою незнання, нерозуміння суті проблеми та незахищеність цих верств населення перед новими викликами у суспільстві. • Проведення теоретичних та емпіричних розвідок (які наразі є поодинокими) забезпечить розуміння «болючих точок» у цьому питанні. • Шляхом формування глобальної соціології, яка є інклюзивною за своїм характером соціологи мінімізують деструктивний вплив нерівності щодо осіб з інвалідністю.
Підходи до трактування	
<p>Релігійне (папа Франциск) та економічне (Т. Пікетті) трактування протилежних понять.</p>	<p>Ні релігійне – з ідеєю нової етики любові та співчуття, ні економічне – з ідеєю збільшення оподаткування не забезпечують реалістичних шляхів</p>

	<p>подолання нерівності.</p> <p>Соціологічний підхід до проблем нерівності (інклюдії та ексклюдії) уможлиблює плюралістичне бачення через розуміння нерівностей на перетині різних форм, проявів і вимірів.</p>
<p>Визначення ексклюдії та інклюдії</p>	
<p><i>Ексклюдія (виключення)</i> – це граничний прояв соціальної нерівності;</p> <p><i>інклюдія (включення)</i> – це неповна (обмежена)¹ інклюдія представників нижчих верств населення.</p>	<p>Соціальна нерівність проявляється в обмеженому доступі (фізичному та участі) громадян до основних благ та послуг у суспільстві, що виражається у <i>ексклюдії</i> виключенні: дистанціюванні, відкиненні на маргінез та несприйнятті осіб з інвалідністю.</p> <p><i>Інклюдія</i> – вільний доступ до суспільних благ та послуг шляхом побудови безбар'єрного простору.</p> <p><i>Неповна інклюдія</i> має вияв у так званому <i>бутафоричному</i> (несправжньому, чи то показовому) включенні осіб з інвалідністю до суспільного життя.</p>
<p>Нові соціальні рухи</p>	

¹ Обмежена інклюдія – термін авторства економіста Т. Пікетті

Ці рухи мають різну спрямованість: екологічні, робітничі, проти деспотизму тощо; різні за характером: локальні, глобальні, регіональні; різні за географією.	Із проголошенням ідей всесвітнього гуманізму та суспільної демократії все більшого поширення набувають рухи людей з інвалідністю, які борються за свої права у суспільстві. У контексті нашої роботи ми розглядаємо батьківські рухи зокрема батьківську спільноту.
--	---

Джерело: авторська розробка.

Оскільки дипломна робота включає також і урбаністичний аспект (досліджується питання просторової інклюзивності, у нашому розумінні просторової безбар'єрності), то перед нами виникло завдання вибору ще однієї несуперечливої урбаністичної теорії. Тож другою концепцією теоретичної основи було обрано ідеї неовеберіанця **Р. Пала** [88]. Вчений розробляє менеджерську модель міста, предметом дослідження якої є міські процеси, система бюрократичного управління та її носії. Р. Пал розглядає міста як системи, що є джерелом нових нерівностей.

Вибір концепції спричинений, по-перше, браком соціологічних напрацювань у поєднанні аспектів урбаністики, нерівності та інклюзії, по-друге, відносною новизною цієї проблематики.

Таблиця I.3.2

**Екстраполяція теоретичних положень Р. Пала до тематики
дипломної роботи**

Головні теоретичні положення Р. Пала	Положення теоретичної основи магістерської дипломної роботи
Місто та нерівності	

<p>Місто слід розглядати як соціально-просторову систему, що постійно генерує моделі нерівності у розподілі життєвих шансів.</p>	<p>Сучасні великі міста швидкі за темпами розвитку, вони є джерелом посиленої соціальної стратифікації, наростаючої ексклюзивності та стигматизації.</p>
<p>Безбар'єрний простір</p>	
<p>Міські ресурси завжди містять у собі просторовий компонент.</p>	<p>Міські ресурси у нашому розумінні – це простори міста, які повинні бути безбар'єрними для всіх верств населення, зокрема для осіб з інвалідністю.</p>
<p>Перешкоди безбар'єрності</p>	
<p>Обмеження доступу до міських ресурсів, пов'язане із розповсюдженням правил і процедур, уведених бюрократичним апаратом.</p>	<p>Бюрократичний апарат часто виступає перешкодою для побудови демократичного громадянського суспільства, зокрема для створення безбар'єрних просторів. Це у свою чергу спричиняє ще більші нерівності.</p>
<p>Конфліктні взаємодії</p>	

<p>Конфлікт з приводу розподілу міських ресурсів є неминучим у будь-якому суспільстві.</p>	<p>У нашому розумінні доступність vs недоступність міського простору може бути причиною конфліктних взаємодій між суб'єктами реалізації інклюзії (державою/бюрократичним апаратом, пацієнтськими організаціями, окремими суб'єктами) та об'єктами реалізації – маломобільними групами населення (дітьми/молоддю з інвалідністю, вагітними жінками/особами з дитячими калясками, особами похилого віку).</p>
--	---

Джерело: авторська розробка.

Отже, розроблена нами соціологічна модель інклюзивності (Додаток А) є комплексною схемою, яка зображає всю багатоаспектність забезпечення просторової інклюзивності. У ній ми розглядаємо інклюзію з точки зору необмеженого доступу: необмеженої участі у суспільних процесах та необмеженого просторового доступу до міської інфраструктури.

Визначення інклюзії неможливе без характеристики концептуально зворотнього поняття «ексклюзії», яке ми поєднуємо з нерівностями у суспільстві. Одним із аспектів нерівностей є бар'єри, які ми поділяємо на інформаційні, інституційні, атитюдні та інфраструктурні, основну увагу яким ми приділяємо. Поняття неповної інклюзії було розроблене М. Буравим. Ми визначаємо його як бутафорне, неправжнє включення осіб з інвалідністю до суспільного життя.

Суб'єкти та об'єкти реалізації – важлива складова соціологічної моделі. Перших – тих, хто займається облаштуванням міського інклюзивного простору ми поділяємо на такі рівні:

1. Макро – органи влади, комунальні установи, громадські організації.
2. Мезо – пацієнтські організації (інклюзивно-ресурсні центри тощо).
3. Мікро – окремі суб'єкти, які організують свій інклюзивний приватний простір.

Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді» з 2018 року реалізується «Інститутом міста», який має статус комунальної установи. У 2020 році до впровадження було залучено Львівський міський молодіжний центр, який також має статус комунальної установи.

До об'єктів ми відносимо осіб, на кого безпосередньо чи опосередковано впливає діяльність суб'єктів. Опираючись на концепцію універсального дизайну, одним з положень якого є твердження про те, що облаштований інклюзивний міський простір буде універсальним ресурсом для всіх громадян, ми відштовхуємося від маломобільних груп населення (МНГ). Згідно із законодавством України, до МНГ належать: люди з дитячими колясками, вагітні жінки, особи похилого віку, люди з тимчасовими проблемами зі здоров'ям, особи з інвалідністю. Цільовою аудиторією ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» є МНГ, проте ми зосереджуємося на особах з інвалідністю.

Як зазначає урбаніст Р. Пал конфлікт з приводу розподілу міських ресурсів є неминучим. У нашому розумінні ймовірний конфлікт між суб'єктами та об'єктами реалізації. Через що відбувається стигматизація, дистанціювання, несприйняття осіб з інвалідністю

Для вивчення соціально-просторової інклюзивності буде розроблена авторська методика, яка включатиме триангуляцію методів: вторинний аналіз зібраних статистичних показників та даних соціологічного опитування, глибинні інтерв'ю з експертами (менеджерами Проекту та знавцями у галузі інклюзії та урбаністики) та анкетування з батьківською спільнотою осіб з інвалідністю.

Висновки до розділу I

Отже, у розділі I магістерської роботи здійснено концептуальний аналіз моделей інклюзії, де згадано про побутування «старої» – традиційної та «нової» – посттрадиційної, соціальної моделей. Виокремлено трактування інвалідності, ролі людини та (не)впровадження підходів у реалізації соціальної політики держав. Характеризуючи коротко згадані моделі хочемо зауважити, наскільки ідейно змінилося розуміння інвалідності у напрямку гуманістичних імператив. У сучасному суспільстві (у порівнянні із періодом Стародавнього світу), по-перше, у центр уваги є особистість, її пріоритети; по-друге, не людина підлаштовується до суспільства (зокрема особливостей міської інфраструктури), а навпаки: суспільна система враховує потреби особистості.

З огляду на відносну новизну терміну «інклюзія» його специфіка ознаменувала дотичність до різних сфер у суспільстві, що спричинило появу різних дискурсів: освітнього, економічного, правничого, архітектурного, політичного тощо. У межах кожного з дискурсів сформувалося своє бачення інклюзії з огляду на галузеву специфіку, проте безбар'єрність міського простору в якості можливості повного залучення (включення) осіб з інвалідністю до суспільного життя також розглядається. У порівнянні з ними соціологія дає можливість міждисциплінарного вивчення інклюзивності, зокрема просторового аспекту та визначити соціальні наслідки просторової інклюзії/ексклюзії осіб з інвалідністю.

Також у першому розділі дипломної роботи згадано про чотири види взаємодій людей з інвалідністю: ексклюзія, сегрегація, інтеграція, інклюзія. Визначено трактування науковцями терміну «ексклюзія» як взаємопротилежного до «інклюзії».

Аналіз просторової інклюзивності розпочато з визначення основних рядоутворчих понять, серед яких є «місто». Хронологічно визначено основні віхи у вивченні міста, зокрема: дослідження класиків соціології (Ф. Тьонніса, Г. Зіммеля, Е. Дюркгайма тощо), представників чиказької школи (Р. Парка,

Л. Вірта, Е. Берджеса), галузевих досліджень, згадано про радянський та пострадянський періоди. Наступним рядоутворчим поняттям є «соціальний простір міста». У першому розділі магістерської роботи згадано про так званий «просторовий поворот» («spatial turn»), який відбувся у 1970-х рр., який ознаменував собою нову віху у дослідженні міського простору, зокрема його безбар'єрності.

Безпосередньо соціальний простір з точки зору його доступності та недоступності трактували такі соціологи як Г. Зіммель, П. Сорокін, Т. Парсонс, П. Бурдьє, Дж. Уррі та ін. Кожен з науковців має власне бачення простору у суспільстві. Так, Г. Зіммель – засновник аналізу простору в соціології – стверджує, що соціальним простір роблять люди/групи людей. Соціолог П. Сорокін пов'язує соціальний простір і нерівності/бар'єри, стверджуючи, що останні стають перешкодою для підвищення власного статусу індивіда у суспільстві. Представник структурного функціоналізму П. Парсонс акцентує на просторово-територіальному розміщенні осіб/груп, а П. Бурдьє на безпосередній інклюзії/ексклюзії індивідів до суспільних благ та послуг. Дослідник сучасності Дж. Уррі проводить паралелі між інклюзивним простором та мобільністю, згадуючи про те, що просторова мобільність є центральною характеристикою сучасного світу.

Важливе місце серед теорій та підходів у розумінні соціально-просторової інклюзивності міста посідає концепція універсального дизайну. Через популяризацію ідей універсального дизайну, доступність у найширшому розумінні почала сприйматися не як додаткова пільга, а як інструмент у боротьбі з соціальною дискримінацією. Універсальний дизайн сприяє залученню людей з особливими потребами до суспільного життя, тому не випадково термін «універсальний дизайн» використовують у значенні «дизайн для всіх», або «інклюзивний дизайн».

З огляду на численну кількість бар'єрів у суспільстві: інфраструктурних, інституційних, інформаційних, атитюдних – проблема інклюзивності (зокрема просторової) актуалізується. Таким чином у

науковий обіг було введено людиноцентричну терміноогію, яка забороняє використання таких термінів, як «інвалід», «особа з обмеженими фізичними можливостями», «люди з особливими потребами» і замінює їх на «особа з інвалідністю».

Для формування теоретичної основи магістерської роботи нами було обрано поєднання двох концепцій: положень автора теорії публічної соціології М. Буравого та неовеберіанця, соціолога-урбаніста Р. Пала. Вибір таких концепцій спричинений тим, що М. Буравой є дослідником нерівностей, дискримінацій та прав людини. Вчений активно займається вивченням питань інклюзії та ексклюзії. Також в моделюванні зацентровано на теоретичному доробку Р. Пала – одного з небагатьох соціологів, які поєднують вивчення міста, нерівностей, міських ресурсів та конфліктних взаємодій.

На основі релевантних теоретичних положень було розроблено соціологічну модель, яка відображає всю багатоаспектність просторової інклюзивності. Загалом ми розглядаємо просторову (а не атитюдну) сторону інклюзії, яку пов'язуємо з інфраструктурними бар'єрами у суспільстві. Щодо суб'єктів реалізації, то зосереджуємося на комунальних установах та громадських організаціях, що безпосередньо пов'язано із специфікою теми нашої роботи. Серед об'єктів реалізації – тих, на кого спрямовано діяльність, а це маломобільні групи населення, серед яких: особи з інвалідністю, люди з дитячими колясками/вагітні жінки, особи з тимчасовими проблемами зі здоров'ям/особи похилого віку – акцентуємо на особах (дітях та молоддю) з інвалідністю.

Моніторинг та оцінка проекту за напрацьованими індикаторами та авторською методикою буде описана у третьому розділі магістерської роботи. Наразі хочемо зупинитися на емпіричних аспектах вивчення соціально-просторової інклюзивності, а саме на світовому та українському досвіді в реалізації проектів на вказану тему.

Розділ II. СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

2.1. Закордонний досвід організації інклюзивного простору з урахуванням потреб людей з інвалідністю

За кордоном до усвідомлення проблем створення безбар'єрного середовища прийшли після Другої світової війни у зв'язку з появою великої кількості людей з різними фізичними та психічними порушеннями, у тому числі й інвалідів. На початку 1950-х років в Раді Європи почала працювати комісія, що займається вирішенням питань по створенню середовища проживання, що відповідає потребам людей з інвалідністю. Нею було прийнято рішення про проектування та обладнання будинків, легко доступних для інвалідів, опубліковане як норма № 20 Європейського Союзу «Вимоги, що забезпечують доступ інвалідів в будівлі» [89, с. 245-246].

У кінці 1950-х років у багатьох розвинених країнах Західної Європи, в Північній Америці, Канаді та Австралії громадськими організаціями інвалідів були розроблені рекомендації для організацій, які дотичні до розробки норм проектування навколишнього середовища і будівель з урахуванням доступності для інвалідів. Відповідно до цих рекомендацій почали з'являтися і, що дуже важливо, офіційно узаконювати норми з проектування безбар'єрного середовища.

Перші норми щодо забезпечення вимог інвалідів по доступності будівлі і можливості користування різними його приміщеннями були розроблені в США в 1959-1961 рр. Цей документ став основою для розробки норм в інших країнах світу та залучення уваги до проблем інвалідів у цілому [89, с. 248].

Наразі інклюзивність є одним з пріоритетів розвитку різних країн світу. Якщо розглядати просторову інклюзивність як безпосередній та опосередкований доступ усіх громадян до суспільних благ і послуг, то ця концепція є в полі зору не тільки теоретиків, а й практиків. Зокрема у США

та європейських країнах активно впроваджується з практичної точки зору концепція універсального дизайну.

У європейських країнах розвиток суспільства охоплює не тільки організований дорожній рух та безпечне пересування пішоходів, а також і можливість людей з івалідністю брати активну участь в громадському житті соціуму. Кожного року серед європейських країн проходить конкурс «Access City Award» (пер. з англ.: нагорода за доступне місто). Конкурс безпосередньо стосується побудови інклюзивних міст та організації інклюзивного простору в ньому. В рамках конкурсу визначається найбільш комфортне та доступне місто для пересування громадян та гостей міста, а саме осіб з інвалідністю. Нагорода визнає та відзначає готовність, здатність та зусилля міста стати більш доступними для того, щоб:

1. гарантувати рівний доступ до основних прав та свобод громадян;
2. покращити якість життя населення та забезпечити рівний доступ до всіх ресурсів, які можуть запропонувати міста для людей, незалежно від їх віку, мобільності чи можливостей [57].

Ініціатива реалізується за підтримки Європейського Союзу, який, за словами авторів проекту, спряє рівності можливостей та доступності для осіб з інвалідністю. Основна частина стратегії включає роботу у напрямку безбар'єрної Європи. Також ця премія є корисною для управлінців, а саме місцевих органів влади, для того, щоб ділитися своїми напрацьованими передовими практиками. Як зазначають організатори премії, у наступному році планується відзначати премією за критерієм «Доступність державних послуг у часи пандемії», що буде створена для винагороди зусилля міст. Наразі Україна не була долучена до цієї премії.

У 2019 році фіналістами стали 5 міст:

1. Бреда (Нідерланди);
2. Евре (Франція);
3. Гдиня (Польща);
4. Капошвар (Угорщина);

5. Віго (Іспанія).

Хочемо коротко зупинитися на тих перевагах міст, які дали їм можливість перемоги у премії і є прикладом для впровадження таких ідей на практиці для інших міст світу.

У місті Віго, яке знаходиться в **Іспанії** враховується чимало чинників при проектуванні міського простору. Безбар'єрність є прерогативою для органів місцевого самоврядування. Уряд міста піклується про якість життя мешканців, створюючи умови для комфортного пересування містом. Зокрема по місту є висаджені зелені насадження, які розділяють простір. Це допомагає незрячим людям простіше орієнтуватися у просторі, забезпечує безперешкодне пересування містом. У полі зору є всі маломобільні групи населення, серед яких є люди з інвалідністю.

Велике за населенням місто Бреда (більше 200 тис. осіб), що розташоване в **Нідерландах** також організовує простір з урахуванням принципів універсального дизайну. Влада міста твердить, що зробивши місто комфортним для всіх, вони зменшать соціальну напругу. Також це буде позитивно впливати на кількість туристів. Основний акцент тут ставиться на пересуванні велосипедистів. Аби рух для осіб з інвалідністю був комфортним, між велосипедними доріжками та пішохідною зоною було встановлено огороження.

Місто Гдиня в **Польщі** славиться острівцями безпеки, які розташовані на широких магістральних вулицях. Окрім того, маломобільні групи населення можуть вільно пересуватися містом, адже для їхнього безперешкодного руху там встановлені понижені або втоплені бордюри, які не створюють небезпеки для осіб з інвалідністю. Для слабозрячих людей розмітка велосипедної зони є яскравою, а тактильна плитка простягається вздовж всього міста.

Дуже схожою зі стратегією Гдині (Польща) є організація міського простору в **Угорщині**, місті Капошвар. Там всі житлові вулиці мають яскраве покриття. Всі вулиці (навіть дуже віддалені) добре освітлюються, навіть у

темний час доби. Тротуарне покриття є із фігурних елементів. Для безперешкодного пересування вулицями всі дерева навколо обмощені пристовбурними решітками. Також у цьому місті відділено місця для паркування осіб з інвалідністю окремими паркувальними стовпчиками у вигляді півсфери.

Вже протягом багатьох років місто Стокгольм, що у Швеції вважається одним з найкращих міст для життя людей, які мають інвалідністю. Переваг багато, наприклад, велосипедні доріжки простягаються вздовж всього міста і вони виділяються розміткою. На окремих територіях місто є зоноване за допомогою болардів (стовпів), вони відділяють зони для паркування осіб з інвалідністю і не дозволяють іншим машинам заїжджати на відділену територію. Зупинки транспорту облаштовані тактильною плиткою яскравого кольору. Зменшена або навіть цілком нівельована бар'єрність для людей з вадами слуху та зору, адже схеми руху транспорту перекладені шрифтом Брайля. Пересуватися містом безпечно, адже перехрестя облаштовані сфіглофорами, які регулюються.

У Швеції органи місцевої влади піклуються як і про комфорт та безпеку пересування містом, так і про економічну ефективність. Так, покриття тротуарів в центрі міста виконане з плитки, яка обладнана підігрівом, що не дозволяє взимку снігу утворювати великі кучугури на пішохідній зоні. Також пішохідні зони та переходи вулиць обмощені різними видами плитки для того, аби люди з інвалідністю краще орієнтувалися у громадському просторі [57].

Отже, із вище викладеного ми бачимо, що країни Європи приділяють значну увагу пріоритету облаштування міського безбар'єрного простору. Устаткування вуличної інфраструктури, тротуарів, велодоріжок тощо забезпечує задоволення потреб осіб з інвалідністю у вільному пересуванні містом. Принципи універсального дизайну активно впроваджуються із врахуванням найменших деталей, які роблять простір міста по-справжньому зручним. Тим самим зрівнюються у правах всі громадяни, зокрема і

маломобільні групи населення, не будуються різного гатунку бар'єри. Це забезпечує подолання нерівностей. Ці ініціативи є прикладом для інших країн світу.

Період відновлення після світових воєн ознаменував значні суспільні зміни. Бебі-бум 50-х років призвів до швидкого росту населення, масової міграції та урбанізації. Прогрес у технологіях та медицині дозволив збільшити середню тривалість життя, а також дав можливість людям з інвалідністю та проблемами зі здоров'ям підвищити якість свого життя [93, с. 26].

Як зазначалося нами вище, Європейські країни активно організовують свій простір за принципом концепції універсального дизайну. Це дизайн предметів та середовища, який підходить всім незалежно від віку, стану здоров'я та соціального статусу. Він спрямований на усунення бар'єрів, тому дає можливість кожному брати участь у повсякденній діяльності. Універсальний дизайн надзвичайно гнучкий, адже не передбачає створення додаткових зручностей для окремих категорій людей. Він сфокусований на пошуку рішень для всіх.

З огляду на впровадження концепції універсального дизайну та рівня доступності міста загалом, можна виокремити три найбільш інклюзивні міста світу:

1. Лондон (Англія);
2. Берлін (Німеччина);
3. Роттердам (Нідерланди) [68].

Старт для оновлення всього міста Лондону (Англія) дала перемога у відборі на проведення Олімпійських та Параолімпійських ігор. Очевидно, що саме Параолімпійські ігри збільшили потік не тільки конкурсантів, але й туристів, які приїжджали у місто, аби вболіти за свою країну. Відтоді місто частково переорганізували у відповідності до принципів універсального дизайну, було чітко дано курс на інклюзивність та безбар'єрність міського простору. Саме з того часу і до сьогодні Лондон (як і Стокгольм у Швеції)

визнали одним з найбільш привабливих для туристів, які належать до маломобільних груп населення, особливо для осіб з інвалідністю.

Всі засоби для пересування: таксі, метро, потяги обладнані безпечними рампами. Пішохідну частину міста (особливо центральну) розширили, тобто дали більше простору для пересування людям на візках. Тротуари зробили безбар'єрними: прибрали високі бордюри. Новмзною став проект, що стосується громадського транспорту. Так, у 2016 році було дано старт проекту Future Taxi, який має на меті збільшення кількості інклюзивних автомобілів з опціями, зручними для кожного.

Задовго до прориву в Лондоні, починаючи з 1992 року Берлін (**Німеччина**) проводить тотальну політику планування безбар'єрного, доступного простору для всіх мешканців. Пішохідні переходи, транспорт, муніципальні простори – це ті об'єкти, які побудовані за принципами універсального дизайну. На весь світ славиться головна залізнична станція Берліну «Hauptbahnhof», яка є абсолютно безбар'єрною, сучасною та зручною. Основний акцент було зроблено на сліпих та слабозорих людей Берліну, адже станція, а також готель при ній обладнані комфортною системою навігації зі шрифтом Брайля. Простір станції розроблений до деталей: всі двері відчиняються на одному рівні з платформою. Інформаційні таблички розміщені таким чином, щоб їх можна було прочитати як з позиції сидячи, так з позиції стоячи. Практично всі двері відчиняються автоматично, що також є дуже зручно для слабозрячих або незрячих людей.

Окрім міста Бреда, ще одне місто в **Нідерландах** – Роттердам позиціонує себе як місто яке створювалося і продовжує розвиватися мешканцями для мешканців. Справа в тому, що у 2014 році у місті стартував масштабний проект, який мав на меті залучити містян до розроблення основних принципів облаштування муніципальних просторів. Таким чином роттердамці розділили відповідальність за пересування містом і з людьми з інвалідністю. Також у місті діє гаряча лінія, де при виникненні проблем з безбар'єрністю муніципальних просторів, влада міста оперативно

відреагує на зауваги та протягом однієї доби за допомогою схеми «швидкого ремонту» повпливає на ситуацію. Цю новинку перейняли й інші європейські міста, наприклад, Валенсія, що в Іспанії. Загалом Роттердам у порядку денному на чільне місце ставить пріоритет доступності [68].

Вище описана нами діяльність органів місцевого самоврядування позитивно повпливала на імідж міста. Так, у 2016 році ресурс Lonely Planet визначив Роттердам одним з найкращих міст для подорожей з-поміж 10 країн-претендентів. Також у 2017 році місто отримало бронзу у конкурсі «Access City Award» – найбільш доступних, безбар'єрних міст Європи. Загалом Роттердам займає лідерство у топі найкращих місць для життя з урахуванням таких показників, як пляжі, спортивні майданчики, громадські місця [33].

Тож лідерство серед найбільш інклюзивних міст Європи належить Лондону, Берліну та Роттердаму. Приклади цих країн є показовими. Міста демонструють наскільки інклюзивність є в пріоритеті для них. Забезпечуючи доступність міст, вони дозволяють всім громадянам, зокрема особам з інвалідністю почувати себе комфортно та вільно користуватися всіма суспільними благами.

Хочемо зауважити, що планування місцевої політики з урахуванням принципів універсального дизайну, що забезпечує інклюзивність міського простору, позитивно впливає як на мешканців міста, так і на туристів, які відвідують його. По-перше, це дозволяє мешканцям бачити, що люди з інвалідністю не різняться від людей без інвалідності. По-друге, це руйнує упередження і формує позитивне ставлення стосовно людей з інвалідністю. По-третє, останні мають цілком такі ж умови для комунікації та розвитку. Щодо туристичних потоків, то їх кількість зростає, оскільки не кожне місто у світі пропонує комфортні та зручні умови для вільного пересування людей з інвалідністю. Ймовірно, це ефективно впливає на економічну спроможність міста.

Отже, у підрозділі 2.1. «Світовий досвід організації інклюзивного простору з урахуванням потреб людей з інвалідністю» ми згадали про реалізовані ініціативи різних країн світу. Зокрема про премію «Access City Award», в рамках якої щорічно винагороджуються найбільш доступні міста Європи. Також згадали про інші інклюзивні міста, які впродовж років зберігають лідерство у цій царині: Лондон, Берлін, Роттердам. Реалізована діяльність має позитивні наслідки для усіх громадян, зокрема для осіб з інвалідністю. Одним з них є підвищення якості життя. У наступному підрозділі ми зосередимося на впровадженні вітчизняного проектів/ініціатив щодо просторової інклюзивності міста.

2.2. Досвід реалізації проектів по створенню інклюзивного міського простору в Україні

Українське суспільство на сучасному етапі розвитку перебуває на шляху встановлення достатнього рівня інклюзивності міського простору. Доказом цього є ініціатива-марш людей з інвалідністю на Хрещатику, в Києві, що відбувся у вересні 2018 року. У ньому взяли участь близько тисячі людей з інвалідністю з усієї країни, які не задоволені доступністю міського публічного простору. Учасники акції вимагали поліпшити умови пересування містом для людей на візках, зокрема, зробити доступними громадські заклади [52]. З огляду на цю ініціативу, можемо зробити висновок, що громадськість активно вимагає дотримання своїх прав та свобод.

З 2001 року «Національна асамблея інвалідів України» (НАІУ) започаткувала програму «Безбар'єрна Україна», де основний акцент було зроблено на молоді з інвалідністю. Спільно із фахівцями, партнерами із США, Канади та провідних європейських країн було здобуто новий досвід в організації міського простору, у провадженні ідей універсального дизайну. У кожному місті України є свої комітети доступності при органах місцевого саморядування, які здійснюють вплив на облаштування безбар'єрності міста.

Основна функція дорадчо-консультативних органів – це контрольно-консультативна діяльність. Україна, у порівнянні з іншими країнами Європи порівняно недавно почала впроваджувати ідеї універсального дизайну. Якщо розглядати безбар'єрність простору, наприклад, у галузі освіти, то як свідчать оперативні дані МОН України, лише 11% від загальної кількості навчальних закладів різного освітнього рівня є повністю доступними для осіб з особливими потребами. Зокрема 39,2% закладів обладнано пандусами, з яких 23,1% відповідають вимогам державних будівельних норм (ДБН) [54, с. 48-49].

Проаналізувавши проекти, які спрямовані на створення доступного середовища для осіб з інвалідністю, можемо зауважити, що вони мають два ідейні напрямки. Перша група ініціатив – спрямована на створення освітніх інклюзивно-ресурсних (ІРЦ), навчально-реабілітаційних центрів для осіб з інвалідністю (наприклад, Центри в рамках проекту «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації»; Центр «Джерело» на Сихові у Львові). До другої групи проектів відносимо ті, які не тільки фокусуються на освітній діяльності, а мають на меті створення безбар'єрної міської інфраструктури.

Одним з найбільш результативних та масштабних ініціатив у галузі освіти є проект **«Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації»**, який реалізується за ініціативи М. Порошенка з початку 2016 року і до сьогодні. Проект має на меті виключення будь-якої дискримінації дітей з інвалідністю віком від 2 до 18 років. Одним із завдань є створення рівного доступу та відповідних умов для отримання якісної освіти дітям з інвалідністю.

Упродовж всього періоду реалізації проекту в Україні було відкрито більше 400 ІРЦ з необхідним матеріально-технічним обладнанням. Приміщення Центру цілком відповідають всім вимогам ДБН: є адаптовані зони для навчання та відпочинку, санвузли та місця для прийому їжі. Діяльність подібних Центрів задовольняє необхідні та базові потреби дітей не тільки в отриманні якісної освіти, а й у спілкуванні з однолітками [46].

Географія проекту – це вся територія України. Так, було відкрито Центри як у великих містах, наприклад, в Києві та Запоріжжі, так і в маленьких селах на Франківщині. Як результат, забезпечується поступовий перехід дітей з інвалідністю від соціальної ізоляції до повноцінної інтеграції у суспільство.

Тож, проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» репрезентує рівень інклюзивності українського суспільства, адже спеціалізовані простори дають можливість дітям з особливими освітніми потребами отримувати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, вчитися, розвивати соціально-побутові навички та проводити дозвілля з друзями.

Хочемо згадати про регіональну ініціативу – діяльність **Центру «Джерело»**, що у Львові. Метою Центру є створення можливостей для кращого майбутнього кожної дитини та молодшої особи з інвалідністю. Цю мету вони реалізують вже 25 років. Протягом цього часу допомогу отримали близько 7000 дітей та молоді. Центр «Джерело» формує та впроваджує новітні стандарти соціальних послуг і є ресурсним центром на регіональному та національному рівнях. Центр «Джерело» створює та реалізує нові стандарти соціальних послуг для дітей з інвалідністю та їх оточення. Педагоги використовують новітні науково обґрунтовані методики навчання. На нашу думку, діяльність Центру є ефективною, адже вона спрямована на реабілітацію, розвиток, соціалізацію дітей з інвалідністю у суспільстві [59, с. 353].

Підсумовуючи тематику безбар'єрності освітнього простору, хочемо згадати про рівень забезпечення доступності закладів загальної середньої освіти. За даними Міністерства освіти і науки України (МОН), станом на серпень 2018 року, діти з інвалідністю мають доступ до першого поверху понад 12 тисяч українських шкіл. Це 76% від загальної кількості шкіл. Зокрема, пандуси встановлено в 10,2 тисячах закладів. Безперешкодний доступ у 100% шкіл забезпечили у Хмельницькій, Чернігівській та Чернівецькій областях, за даними МОН. А найнижчі показники в Києва:

лише 18,6% шкіл обладнані елементами доступності. Також погані показники у Львівській (34%) та Луганській (48,3%) областях [67]. Моніторинг (без)бар'єрного освітнього простору здійснювався за новими ДБН вимогами, які передбачають проектування у школах елементів доступності: пандусів, ліфтів, підйомників або спеціальних сходів. Шкільні приміщення перевіряли на наявність кнопок виклику, інформаційних вказівок, тактильних дощочок тощо.

На нашу думку, навчальний простір українських шкіл досі залишається бар'єрним, адже, є багато міст, в яких показник доступності не перевищує 30%. Наприклад, у Львові лише третина шкіл є доступними, а це протирічить курсу країни, який було затверджено у 2016 року на забезпечення інклюзивної освіти.

У межах другої групи проектів хочемо згадати про три ініціативи, які направлені на організацію інклюзивного міського середовища. Перший проект – соціальний «Мапа доступності». Другий проект носить більш теоретичний характер: «Доступність середовища для людей з інвалідністю: шведсько-український досвід». Третій – це реальний приклад доступного простору: термінал D міжнародного аеропорту Бориспіль.

Одним з прикладів вітчизняних ініціатив у створенні безбар'єрного простору є соціальний проект виконавчого комітету Бердянської міської ради (Запорізька область) для мешканців міста – «**Мапа доступності**» (далі Мапа). Метою проекту є забезпечення рівних можливостей для пересування містом. Мапа дозволить людям побачити всі об'єкти (організації, установи, магазини та ін.), доступні для осіб з інвалідністю та маломобільних груп [39].

Вихідною точкою під час створення Мапи для менеджерів проекту було розуміння того, що люди з інвалідністю є повноцінними членами суспільства і потребують постійної уваги до своїх проблем. Цільовою аудиторією проекту є не лише особи з інвалідністю, а й маломобільні групи населення (далі МГН).

Під час реалізації Проекту було перевірено на (без)бар'єрність інфраструктуру міста за такими категоріями:

1. Органи влади, громадські організації.
2. Транспорт та зв'язок.
3. Освіта, культура, спорт.
4. Санітарно-курортні установи, дитячі оздоровчі заклади, бази відпочинку, пляжі.
5. Заклади харчування, фінансові та заклади охорони здоров'я.
6. Магазини, житлові будинки.
7. Світлофори, пішохідні переходи.

Також проект передбачав моніторинг стану забезпечення безбар'єрного доступу маломобільних груп населення до об'єктів фізичного оточення міста Бердянська. Звіт є у вільному доступі на сайті Бердянської міської ради. Було здійснено моніторинг 491 об'єкта за такими індикаторами:

1. Облаштування території, прилеглої до будівлі закладу/установи.
2. Тактильні таблички з інформацією, зазначеною шрифтом Брайля.
3. Відповідність до вимог державних будівельних норм.
  - 3.1 Пандус на вході до будівлі.
  - 3.2 Сходи на вході та всередині будівлі.
  - 3.3 Дверні прорізи.
  - 3.4 Ліфти.
  - 3.5 Санвузли для МГН.

Загалом моніторинг показав середній рівень створення безбар'єрного міського середовища. Найбільш обладнаними виявилися заклади охорони здоров'я. Натомість доопрацювання потребують заклади освіти та культури. Попри очевидні недоліки, реалізація проекту «Мапа доступності» у Бердянську, по-перше, показує належний рівень уваги міської влади до МГН, по-друге, може послужити взірцем для впровадження подібних ініціатив на регіональному рівні в інших містах України.

Другий проект: ініціативи, які передбачають обмін досвідом роботи з інклюзивними дітьми та молоддю також практикуються на вітчизняному рівні. Однією з таких ініціатив є проведення круглого столу «**Доступність середовища для людей з інвалідністю: шведсько-український досвід**» [41]. Практичними рекомендаціями щодо створення інклюзивного простору ділилися управлінці Українського католицького університету (далі УКУ) та представники владних структур зі Швеції. У Львові УКУ є прикладом університету, який цілком забезпечує осіб з інвалідністю доступом до отримання якісної освіти. На конференції було згадано, що УКУ долучається до розбудови інклюзивного середовища в Україні. Академмістечко проектували відповідно до принципів універсального дизайну, тобто простір є цілком доступним для осіб з інвалідністю. УКУ потурбувалися не лише про усунення інфраструктурних бар'єрів, а й інформаційних. Так, вже протягом 3 років там діє Школа жестової мови. Також функціонує Центр духовної підтримки людей з особливими потребами «Емаус».

При університеті є відділ студентського життя, який відповідає за супровід людей з особливими потребами. На нашу думку, вищезазначена діяльність УКУ є ефективною, адже, по-перше, освіта стає більш доступною для осіб з інвалідністю, по-друге, це виховує у студентів відчуття справедливості, поваги до інших, готовність до співпраці тощо.

Натомість у Швеції ключовим принципом є універсальне формування громадської інфраструктури, тобто формування за принципом універсального дизайну Ще на початку будівництва. У пріоритеті планування широкого ліфту в будинках і широких доріжок у парках. Дуже важливою є доступність громадського транспорту та інформаційно-технологічних систем. Також у Швеції людям з інвалідністю допомагають працевлаштуватися. Підприємства, які працевлаштовують, отримують додаткову допомогу від держави.

Порівнявши досвід України та Швеції можна сказати, що просторова доступність у Європі займає чільне місце у провадженні соціальної політики

держави щодо маломобільних груп населення. Через безбар'єрність підвищується якість населення, зменшується рівень суспільних нерівностей. Натомість в Україні є лише окремі осередки доступного простору, зокрема університети, проте немає комплексної безбар'єрної муніципальної системи.

Хочемо зауважити, що Україна поки не може відзначитися наявністю цілеспрямованої містобудівної політики, що має на меті розбудову зручних міст. Серед п'яти українських міст, що потрапили до списку кращих міст світу:

1. Львів (174 місце).
2. Харків (197 місце).
3. Київ (200 місце).
4. Одеса (204 місце).
5. Дніпро (219 місце) [67].

жодне не вважається по-справжньому інклюзивним та зручним для людей з різними запитами. Проте рух у цьому напрямку розпочато.

Одним з найкращих прикладів безбар'єрного простору є **термінал D** міжнародного аеропорту Бориспіль. Простір аеропорту цілком інклюзивний: зали просторі, обладнані пандусами та ліфтами. Є адаптовані санвузли. Всі комунікації є налагоджені: телефони розташовані на зручній висоті. У зоні прибуття є карта метрополітену, написана шрифтом Брайля. Завдяки цьому люди зі слабким зором можуть самостійно розібратися зі схемою Київського метро. Схема розроблена за принципами універсального дизайну, тому є зручною для всіх категорій пасажирів. Щоправда аеропорт Бориспіль наразі є єдиним аеропортом в Україні, який відповідає міжнародним стандартам [68].

Очевидно, що діяльність з організації безбар'єрного міського простору треба моніторити. Тому хочемо згадати про ще один проект, який спрямований на перевірку інклюзивності міст України. **Рейтинг доступності міст «Тостер»** – це проект громадської організації Доступно.UA, заснований у 2019 році [69]. Ініціативу реалізовано за підтримки Фонду прав людини Посольства Королівства Нідерланди в Україні. Ідея належить Д. Щебетюку,

засновнику громадської організації Доступно.UA. Проект спрямовано на перевірку доступності міст України для маломобільних груп населення, зокрема для осіб з інвалідністю. Відстежується зміна інфраструктури міст, діяльність міської влади.

Рейтинг кожного міста – це інтегральний показник, що відображає індекс інклюзивності міст. Рейтинг формується за такими індикаторами:

1. Доступність бізнес-локацій: аптеки, заклади харчування, кінотеатри, торгові центри, супермаркети.
2. Доступність муніципальних будівель: міська рада, центр надання адміністративних послуг, залізничний та автовокзал, центральна лікарня, поштові відділення, державні банки.
3. Доступність вуличної інфраструктури: наземні переходи, велодоріжки, громадські вбиралені.
4. Співвідношення низькопідлогового громадського транспорту до його загальної кількості.

Станом на березень 2020 року рейтинг доступності українських міст виглядає так:

1. Чернігів – 19,46%
2. Вінниця – 16,15%
3. Черкаси – 16,02%
4. Суми – 14,75%
5. Полтава – 14,48%
6. Івано-Франківськ – 9,70%
7. Кам'янець-Подільський – 6,44%
8. Тернопіль – 6,38%
9. Миколаїв – 6,17%
10. Херсон – 5,59%

Як зазначають менеджери проекту «Тостера» владі міста Херсон варто терміново звернути увагу на покращення ситуації з доступністю. Натомість Вінниці вважається одним із найбільш інклюзивних міст України, тут є план

і стратегія безбар'єрності міста. Також було відзначено Чернігів, який за кілька років досяг значного прогресу в розбудові зручної інфраструктури.

Проте, на нашу думку, загалом показники інклюзивності є низькими, що свідчить про недоступність міської інфраструктури. Обласні центри повинні показувати вищий рівень доступності, відкритості та комфорту для маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю.

Тож, можемо зробити висновок, що проект з перевірки доступності інфраструктури міст «Тостер» усесторонньо підійшов до визначення індексу інклюзивності міст. По завершенні проекту усім міським головам та відповідним структурам десяти міст було наліслано відповідні рекомендації щодо покращення міської інфраструктури.

У підсумку хочемо зауважити, що ідея інклюзивності залишається втіленою на папері теоретично, але мало розробленою з точки зору її практичного втілення. Є чимало посібників з детальними інструкціями, організовуються форуми обміну досвідом по забезпеченню інклюзивності, проводяться тренінги, проте це не покращує ситуації з просторовою інклюзивністю міста на фізичному рівні. Тож наразі всі зміни в напрямку інклюзивності міст України відбуваються здебільшого з ініціативи і за участі самої держави (з поодиноким залученням інших суб'єктів), або ж міської/обласної влади з огляду на реформу децентралізації в Україні.

Отже, у підрозділі 2.2. «Вітчизняний досвід у створенні інклюзивного міського простору» ми зосередилися на ініціативах та проектах, які було реалізовано в Україні. Хочемо підмітити, що їхня кількість та масштабність незначні. Очевидно ми перебуваємо на етапі встановлення безбар'єрності та забезпечення доступності українських міст. Це є причиною для проведення авторського дослідження в рамках моніторингу та оцінки проекту, який спрямовано на побудову доступного міського середовища, що й буде реалізовано нами у третьому розділі магістерської роботи.

Висновки до розділу II

Отже, другий розділ магістерської роботи присвячений емпіричним аспектам вивчення соціально-просторової інклюзивності, а саме світовому та вітчизняному досвіду в реалізації проектів, які стосуються безбар'єрності міського простору. Такого роду аналіз дає можливість побачити відмінності між рівнем інклюзії загалом, та просторового її аспекту за кордоном та в Україні.

Щодо країн зарубіжжя – у роботі наголошено на тому, що дослідження і впорядкування нормативної бази почалося незадовго після закінчення Другої світової війни і тенденція до побудови безбар'єрних міських просторів там зберігається і до сьогодні. Світовий досвід у реалізації ініціатив, які стосуються безбар'єрного міського простору показує, що зокрема в Європі до облаштування доступного міського середовища підходять ретельно. У таких країнах, як Нідерланди, Польща, Іспанія, Швеція тощо комфорт усіх жителів, зокрема маломобільних груп населення (і осіб з інвалідністю) є в пріоритеті. Про це свідчать облаштовані велодоріжки, тротуари, зупинки громадського транспорту для цілковитого задоволення потреб осіб з інвалідністю, що значно підвищує якість життя та впливає на рівень інклюзії (включення).

Поширеною практикою для різних країн світу є реалізація ідей універсального дизайну. «Дизайн для всіх» або «інклюзивний дизайн» як його ще називають, є провідним трендом сучасності в організації інклюзивного простору. Ми акцентували на трьох містах – Лондоні, Берліні, Роттердамі, які здобули найбільший успіх у застосуванні концепції універсального дизайну. Доступність (як фізична, так і соціальна) стоїть на порядку денному цих країн. Просторова інклюзивність втілюється в політиці містобудування на всіх рівнях. Це має свої позитивні наслідки, адже, по-перше, особи з інвалідністю відчують себе комфортно, перебуваючи у місті, вони мають доступ до усіх суспільних благ та послуг. По-друге, зменшується дискримінація за ознакою інвалідності, тим самим нівелюються

нерівності. По-третє, загалом країни виступають зразком, прикладом для наслідування для менш провідних у цій галузі держав.

Щодо вітчизняного досвіду, то в роботі згадано про два типи проектів. Перші – спрямовані на створення освітніх інклюзивно-ресурсних (ІРЦ), навчально-реабілітаційних центрів для осіб з інвалідністю. До другої групи ініціатив відносимо ті, які сфокусовані не лише на освітній парадигмі, а майють на меті створення безбар'єрної міської інфраструктури. Коротко описуючи ці проекти ми зауважили, що їх масштабність значно різниться у порівнянні з ініціативами, які реалізуються за кордоном.

Ми проаналізували результативність проектів по створенню ІРЦ в рамках реформи «Інклюзивна освіта – рівень сідомості нації» та Центру «Джерело». Попри це статистика доступності зокрема освітнього простору для осіб з інвалідністю є невтішною. Наразі залишається чималий відсоток від загальної кількості шкіл, який потребує безбар'єрного облаштування, що у свою чергу буде впливати на рівень освіченості дітей та молоді з інвалідністю.

Проектів, які спрямовані на облаштування доступного міського середовища в Україні небагато. У роботі ми згадали про ті, які стосуються практичної реалізації і про ті, які спрямовані на обмін досвідом. Серед перших – «Мапа доступності» та облаштований термінал D міжнародного аеропорту Бориспіль. Користь першого проекту важко переоцінити, адже основною його метою була перевірка всієї інфраструктури міста на (без)бар'єрність. Ця ініціатива є хорошим прикладом для реалізації локальних проектів органами місцевої влади.

Насамкінець нами було описано рейтинг доступності українських міст «Тостер», який було реалізовано громадською організацією «Доступно.UA». Рейтинг, в рамках якого було перевірено (без)бар'єрність обласних центрів показав низький рівень просторової інклюзивності українських міст. Із максимальних 100% найвищі показники у Чернігова (19, 46%) та Вінниці (16,15%). Найменш пристосованим містом для осіб з інвалідністю виявився

Херсон (5,59% із можливих 100%). Зазначені показники свідчать про те, що реалізація принципів універсального дизайну не є в пріоритеті вітчизняних управлінців. Значний обсяг українських теоретичних доробок не показує практичної результативності.

Через значний рівень фінансових затрат, втілення урбаністичних інклюзивних проектів залишається на базі міських та обласних рад, проте не кожне місто ставить собі за пріоритет побудову інклюзивного, доступного простору з урахуванням концепції універсального дизайну. Інші суб'єкти соціальних змін, наприклад, громадські організації чи окремі суб'єкти залишаються на рівні часткового включення в процес організації просторової інклюзії, проте не проявляють значних масштабів.

Тенденції та перспективи, які ми можемо простежити у питанні облаштування міського безбар'єрного простору в Україні не є втішними. Це зумовлює проведення авторського дослідження в межах моніторингу та оцінки проекту, який зосереджується зокрема на побудові доступного простору. Цьому (і зокрема аналізу проекту) буде присвячено третій розділ дипломної роботи.

Розділ III. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ВЕЛИКОГО МІСТА

3.1. Суть та основні характеристики ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді»

Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді» – це глобальний рух, започаткований 1996 року як практичне втілення резолюції, прийнятої на Другій Конференції ООН. Нині Ініціатива поширюється в усьому світі, її підтримали вже понад 3000 муніципальних округів у 38 країнах на п'яти континентах, охоплюючи при цьому 30 мільйонів дітей. У найменшому з муніципалітетів, що беруть участь, мешкають 337 осіб (Бене-Ларіо, Італія), а населення найбільшого становить 12 мільйонів осіб (Сан-Паулу, Бразилія) [36]. Ми вважаємо, що з огляду на тривалість Ініціативи (близько 25 років) та масштаби, вона є корисною як для муніципалітетів згалом, так і для їх мешканців зокрема. Цікаво, що кожного року Проект розширює коло своєї цільової аудиторії – долучається щораз більше громад по всьому світу.

В Україні ініціатива реалізується з 2018 року. До Проекту висловило бажання долучитися 170 міст і громад. Станом на 1 січня 2020 року охоплено 34 міста і громади, 23 з них мають проміжний статус кандидата. Загалом у цих муніципалітетах мешкає 9 млн. людей [36]. Хочемо зауважити, що долучення до ініціативи – це відповідальний крок громади, він підкріплюється офіційним підписанням меморандуму з ЮНІСЕФ. Проте цього недостатньо, щоби отримати статус громади, яка є дружньою до дітей та молоді. Лише після впровадження Плану дій і ґрунтового моніторингу та оцінки муніципалітет отримує підтвердження або спростування цього статусу.

Львів став пілотним містом, адже приєднався на початкових етапах впровадження проекту в Україні. Наразі він є у проміжному статусі кандидата. *Термін реалізації* проекту становить 2 роки: 2019-2020 рр. І наприкінці 2020 року за підсумками моніторингу буде винесено рішення для

міста щодо підтвердження або спростування статусу громади, яка є дружньою до дітей та молоді.

Ми здійснили короткий огляд проектів, які реалізовувалися у місті за останні п'ять років і зараз, можемо сказати, що такого типу довготривалих та масштабних ініціатив небагато, а проект «Громада, дружня до дітей та молоді» належить до таких. Фінансування грантове, загалом у бюджет міста потрапляє 21 млн. грн. У 2019 році це 13,755 млн. грн. У 2020 році – 7,245 млн. грн. [55]. *Бенефіціарами* Проекту є ЮНІСЕФ – це спеціалізована структура ООН, що була створена у грудні 1946 року. Мета її діяльності – це захист прав та інтересів дітей по всьому світу.

Впровадження ініціативи та моніторинг результатів здійснюється робочою групою, до якої входять:

1. Депутати Львівської міської ради.
2. Представники профільних підрозділів ЛМР.
3. Представники дитячого та молодіжного середовища міста [55].

Проблемна ситуація, на вирішення якої направлений Проект, полягає у недотриманні прав дітей та молоді у м. Львів. Зокрема це: низька якість формальної освіти, недоступність та низька якість медичного обслуговування, низький рівень доступності суспільної інфраструктури.

Проблеми викликані тим, що:

1. У місті спостерігається недостатній економічний розвиток.
2. Наразі є велика частка дітей та молоді, до рішень та думки яких не прислухаються.
3. У місті є значний рівень недовіри до органів місцевого самоврядування та інших інституцій, причетних до формування дитячої та молодіжної політики [36].

Проте, на нашу думку, основною проблемою є загальна недовіра у системі, що складається із трьох складових: міська влада – бізнес – громадянське суспільство. Кожна з цих складових взаємодоповнюють одна

одну і якщо є збій у функціонуванні однієї з них, це веде за собою деструктивні наслідки для іншої.

Для вирішення проблемної ситуації у листопаді 2018 року на сесії ЛМР було затверджено Стратегію та План дій з реалізації ініціативи ЮНІСЕФ «Громада, дружня до дітей та молоді». Зокрема План дій спрямований на те, щоб:

1. Кожна молода людина відчувала визнання, повагу та справедливе ставлення у своєму місті та громаді.
2. Кожна молода людина мала право на те, щоб її голос, потреби та пріоритети були почуті та враховані у нормативних актах, політиці, бюджетах та програмах.
3. Кожна дитина та молода людина мала доступ до якісних соціальних послуг [36].

Мета проекту – визначення стратегічних цілей, пріоритетів, напрямків і конкретних проектів, які сприятимуть забезпеченню оптимально сприятливих та ефективних умов для економічного розвитку кожної дитини та молодої людини, через вирішення найважливіших завдань розвитку міста Львів.

Глобально, ініціатива налічує 5 цілей сталого розвитку (на яких базується проблемна ситуація Проекту). Всі цілі є універсальними і базовими для всіх муніципалітетів. Проте кожен з них обирає 3 основні, над реалізацією яких працює протягом двох років.

Ціль 1: право на визнання, повагу та справедливе ставлення. *Пріоритет для дітей:* доступність та безбар'єрність території для дітей з інвалідністю. *Пріоритет для молоді:* надання комфортних умов пересування для маломобільних осіб.

Ціль 2: право бути почутим. *Пріоритет для дітей:* участь у прийнятті рішень місцевого самоврядування. *Пріоритет для молоді:* участь у прийнятті рішень місцевого значення та підвищення рівня поінформованості про можливості для молоді.

Ціль 3: право на охорону здоров'я, освіту та соціальний захист. *Пріоритет для дітей:* охорона здоров'я та оздоровлення дітей. *Пріоритет для молоді:* покращення умов працевлаштування; розвиток якісної освіти; покращення медичного обслуговування.

Ціль 4: право на безпеку. *Пріоритет для дітей:* захист дітей у денний та нічний час, а також розвиток екології. *Пріоритет для молоді:* забезпечення безпеки у громадських місцях.

Ціль 5: право на дитинство. *Пріоритет для дітей:* розвиток та інформування про спортивні, культурні заходи, ігри; розвиток рекреаційної сфери. *Пріоритет для молоді:* розвиток інфраструктури у сфері докільця (розваги, парки/сквери тощо).

Ми вважаємо, що цілі ЮНІСЕФ сформовані досить комплексно, адже вони стосуються різних суспільних сфер і проблем. Перша ціль про толерантність/протидію булінгу, друга – про суспільну активність, третя – про соціальну забезпеченість, четверта – про комфорт життя, п'ята – про дозвіллієві практики і загалом всі вони стосуються категорії «якість життя населення».

Локально, для міста Львів було виокремлено три цілі у відповідності із завданнями:

1. **Ціль 1:** право на визнання повагу та справедливе ставлення. *Завдання, що відповідають цілі:* кожна дитина повинна відчувати себе рівною та захищеною від дискримінації у сім'ї, соціальних інституціях тощо. Облаштування державних, муніципальних, комунальних установ, які будуть безбар'єрними для маломобільних верств населення.

2. **Ціль 2:** право бути почутим. *Завдання, що відповідають цілі:* дитина повинна бути рівноправним учасником усіх шкільних та громадських заходів, а її пропозиція та голос повинні враховуватись при напрацюванні основних рішень у місті; молодь повинна не лише знати, але й бути залученою до основних та важливих суспільних подій у місті.

3. **Ціль 3:** право на охорону здоров'я, освіту та соціальний захист. *Завдання, що відповідають цілі:* діти та молодь повинні охоплюватись оздоровчими заходами, бути поінформованими про основні медичні послуги та мати сучасне матеріально-технічне обладнання для лікування; розвиток освіти сприятиме кращому засвоєнню знань та розвитку креативності; кожна дитина та молодь повинні бути захищеними та вчасно бути вилучені із соціально вразливих ситуацій [8].

На нашу думку, друге право – бути почутим – надто загальне і не піддається вимірюванню, окрім того як, наприклад, кількість проведених заходів тощо, чи новостворена Дорадча рада при Львівській міській раді. Очевидно, важко визначити міру «почутості» дітей та молоді, міру участі у прийнятті рішень на місцевому рівні. Ймовірно вибір цієї цілі пов'язаний з тим, що у Львові є велика частка молоді, студентства. Проект почали розробляти в кінці 2018 року, а станом на 2017 р. у Львові навчається 120 тис. студентів, які здобувають вищу освіту у навчальних закладах I-IV рівнів акредитації [79].

Проте незрозумілим залишається рішення органів місцевого самоврядування щодо того, чому нівелювали таким пріоритетом як право на безпеку, адже це основа у формуванні комфорту життя у місті. За результатами соціального моніторингу «Якість життя у Львові», проведеного соціологічною агенцією «Соціоінформ» та КУ «Інститут міста», у Львові рівень задоволеності безпекою різнився за часом доби: мешканці оцінили безпечність у світлий час доби як 4,04 із 5, а у вечірній – як 2,89 (2017 року цей показник становив 3,05; різниця -5%) [8]. Як бачимо показник впав, тому є доцільність у прийнятті цього пріоритету, як важливого для міста Львів.

З-поміж трьох пріоритетних цілей для Львова, наша увага спрямована на першу з них: право на визнання, повагу та справедливе ставлення. І відповідно на завдання: облаштування державних, муніципальних, комунальних установ, які будуть безбар'єрними для маломобільних верств населення. Безбар'єрність ми трактуємо як доступність міського простору. А

серед маломобільних груп населення розглядаємо зокрема осіб з інвалідністю.

Однією з найбільших проблем міста є рівень доступності та просторової безбар'єрності для маломобільних верств населення, зокрема для людей з інвалідністю, батьків з дитячими візочками тощо. Згідно з результатами дослідження КУ «Інститут міста», яке відбулося перед початком реалізації Проекту, доросле населення Львова, віком від 18 років, оцінили пристосованість будинку та прибудинкового простору для людей з інвалідністю (наявність пандусів, великогабаритних ліфтів, безбар'єрного дорожнього покриття, занижених бордюрів) на 1,92, а пристосованість будинку для батьків з візочками на 2,06 (за 5-бальною шкалою) [8].

Цього ж року батьки також висловили побажання щодо покращення безбар'єрного доступу для дитячих та інвалідних візочків (81% батьків незадоволені наявним станом будинків). Вдвічі менша частка дітей (8-17 років) – 41% – вказали, що діти з інвалідністю мають проблеми з доступом у їхніх школах, а 67% цього віку зазначили, що у їхньому дворі діти з інвалідністю не можуть користуватися місцями для ігор [8].

Таблиця III.1.1

Оцінка доступності м. Львів

Індикатор	Незадоволені, %	Задоволені, %
Оцінка батьків доступності прибудинкової території	19	81
Оцінка дітей доступності місць для ігор	33	77

Джерело: [8].

Отже, за результатами дослідження бачимо, що станом на 2017 р. проблема із забезпеченням безбар'єрності у Львові стоїть гостро, адже переважна більшість респондентів незадоволені якістю та функціональністю міського простору. Очевидно, що є доцільність у розгляді цього пріоритету

та вирішенні проблеми, адже це впливає на якість життя містян, зокрема маломобільних груп населення, а саме осіб з інвалідністю.

За перший рік реалізації проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» (за 2019 р.) було реалізовано низку заходів. У межах завдання: «Облаштування державних, муніципальних, комунальних установ, які будуть безбар'єрними для маломобільних верств населення», було поставлено і реалізовано 2 цілі:

Захід (ціль) 1. Обладнання громадських муніципальних закладів пандусами, а саме культурних (бібліотеки, театри кінотеатри, музеї, молодіжні центри) та медичних установ (амбулаторії сімейної медицини, поліклініки).

Захід (ціль) 2. Облаштування універсальних інклюзивних дитячих майданчиків (покриття: штучна трава чи гумове покриття), балансир, гойдалка, карусель, хатинки, гірки, стінки та розвиваючі елементи) із залученням дітей та батьків до планування (відбір місць для розміщення буде проводитись шляхом зголошення громади).

Ми вважаємо, що зазначені вище дві цілі є лише першим кроком до створення безбар'єрності міського простору, адже за Державними будівельними нормами щодо інклюзивності будівель і споруд, безбар'єрність міського простору забезпечується завдяки облаштуванню:

1. Пандусів, спеціальних підйомників (ліфтів) та інших засобів доступності для людей з порушеннями опорно-рухового апарату.

2. Тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць та позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів і аудіопокажчиків для людей з порушеннями зору.

3. Дублювання важливої звукової інформації текстами, організації сурдоперекладу, використання систем звукопідсилення для людей з порушеннями слуху [8].

Натомість проект «Громада, дружня до дітей та молоді» охоплює не всі вказані позиції безбар'єрності. Проте, навіть часткова забезпеченість

доступності міського простору має позитивні наслідки для підвищення якості життя осіб з інвалідністю.

Візія (очікуваний результат) проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»:

1. Львів у 2030 році – це місто, яке любить дитину. Це місто, у якому дитина розглядається як окрема особистість і враховується її думка, створюються максимально сприятливі умови для її розвитку. Місто, яке поважає дитину, турбується про неї, розкриває її індивідуальність і захищає.

2. Львів у 2030 році – це місто відкрите для кожної молодої людини. Це місто, в якому створені усі умови для реалізації ідей молоді, що є двигуном сталого розвитку міста. Місто, в якому панує повага та справедливість до та між молоддю. Місто, яке чує голос, потреби та бажання молоді [55].

Отже, у підрозділі 3.1. «Суть та основні характеристики ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» ми описали та проаналізували проблемну ситуацію, цілі та завдання, пріоритети, заходи Проекту. Також зазначили про візію (очікуваний результат). У наступному підрозділі ми запропонуємо авторську методику та методологію моніторингу та оцінки ефективності проекту «Громада, дружня до дітей та молоді». Будуть розроблені авторські індикатори оцінювання.

3.2. Індикатори та методи МІО ефективності соціального проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»

Перший пріоритет проекту «Громада, дружня до дітей та молоді», який стосується безбар'єрного міського простору передбачав реалізацію двох цілей.

Ціль 1: Обладнання громадських муніципальних закладів пандусами, а саме культурних (бібліотеки, театри кінотеатри, музеї, молодіжні центри) та медичних установ (амбулаторії сімейної медицини, поліклініки).

Ціль 2: Облаштування універсальних інклюзивних дитячих майданчиків (покриття: штучна трава чи гумове покриття), балансир, гойдалка, карусель, хатинки, гірки, стінки та розвиваючі елементи) із залученням дітей та батьків до планування (відбір місць для розміщення буде проводитись шляхом зголошення громади).

Для моніторингу та оцінювання ефективності Проекту, перед нами стояло завдання розробити систему авторських індикаторів із зазначенням методів, періодичності збору даних, джерел інформації (див. Додаток Б).

Ініціатива «Громада, дружна до дітей та молоді» – це масштабний, системний проект, де всі складові взаємопов'язані між собою. У «Навчальному посібнику для реалізації ініціативи на місцевому рівні в Україні» [36] поруч із ключовими компонентами Проекту, наприклад, «методичні рекомендації з підготовки Плану дій», «процес затвердження/впровадження Плану дій», є пункт «моніторинг та оцінка», де знаходимо методологічний опис індикаторів, які застосовуються для підсумкової оцінки прогресу та впливу Проекту на становище дітей і молоді у громаді. Саме цю систему моніторингу та оцінки використовують експерти МіО ЮНІСЕФ для визначення ефективності реалізованої Ініціативи у муніципалітетах. В основу методології МіО магістерської роботи ми заклали зазначену систему індикаторів із авторським доповненням показників.

У Посібнику індикатори поділяють на такі групи:

1. INPUT (індикатори внесків)
2. OUTPUT (індикатори продуктів)
3. RESULT (індикатори результатів), які у свою чергу поділяються:
  - 3.1 OUTCOMES (індикатори наслідків)
  - 3.2 ІМПАСТ (індикатори впливу) [36].

Зупинимося детальніше на основних аспектах зазначених індикаторів.

1. **INPUT (індикатори внесків)** – це індикатори, які визначають обсяг, частку та тип виділених *ресурсів*. Під ресурсами розуміємо фінансові, людські, інформаційні, матеріально-технічні затрати, які використовувалися

органами місцевої влади (ОМС)/проектантами для виконання заздалегідь поставлених завдань стратегії/програми. Ресурси розраховуються відповідно до запланованого кошторису. Наприклад, *це кількість коштів, витрачених для реалізації заходу Плану дій; кількість прийнятих нормативних актів* [36].

2. **OUTPUT (індикатори продуктів)** – це індикатори, які дозволяють виміряти *діяльність*, яка реалізується в межах проекту. Тобто це різноманітні заходи загалом та окремі дії зокрема, які у підсумку забезпечують реалізацію Плану дій. Наприклад, *створення місцевих дитячих та молодіжних рад; розробка стратегії безпеки дорожнього руху* [36].

3. **OUTCOMES (індикатори наслідків)** – це один з індикаторів результату. Це показники, за допомогою яких визначають *фактичні успіхи*, які були досягнуті, та *рівень їх поширення* містом/громадою. Наприклад, *це кількість дітей, які користуються пішохідними переходами поблизу шкіл, будинків тощо.*

4. **IMPACT (індикатори впливу)** – це індикатори, за допомогою яких ми можемо виміряти *середньострокові фактичні зміни*, що відбувалися після реалізації Плану дій у громадах/містах щодо питань, які стосуються дітей та молоді. Наприклад, *це підвищення поваги до дітей і молоді через створення безпечних умов для проживання дітей у сім'ї.*

Очевидно, при розробці авторських індикаторів ми враховували те, що вони повинні:

- Бути вимірними.
- Бути доступними і практичними при збиранні даних.
- Бути доречними й співставними з контекстом проекту.
- Бути достовірними й об'єктивними.
- Бути простими та зрозумілими для сприйняття.

Щодо оцінки Ініціативи, то у Посібнику знаємо інформацію про те, що оцінка є невід'ємною частиною процесу управління впровадженням

ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» та Плану дій з її реалізації. Оцінка доповнює моніторинг, надаючи незалежну і детальну інформацію про те, що спрацювало і не спрацювало в процесі виконання Плану дій, і чому це сталося [36].

Загалом хочемо додати, що якісна оцінка надає інформацію, що може бути безпосередньо використана для вдосконалення процесу реалізації зазначеної Ініціативи на певному етапі, або ж для інших громад у майбутньому. Також вона виявляє непередбачувані результати та наслідки реалізації Проекту, які можуть залишитися непоміченими для проєктантів та бенефіціарів при регулярному моніторингу, оскільки такий моніторинг фокусується, в першу чергу, на виконанні Плану дій. Натомість оцінка може виявити хибні механізми, які протирічать цілковитій ефективності проєкту.

Оцінка реалізації Ініціативи складається з двої компонентів:

1. **PROCESS** (оцінка процесу);
2. **IMPACT** (оцінка впливу) [36].

Хочемо коротко охарактеризувати кожен з цих видів оцінок:

1. **PROCESS (оцінка процесу)** – це оцінка того, як технічно впроваджувалася Ініціатива. Наскільки чітко був проведений ситуаційний аналіз. Тут відбувається перевірка на те, чи здійснювалося (і яким чином) залучення дітей і молоді до процесу розроблення і реалізації Плану дій. Оцінюється, як розроблялися координаційні механізми та як вони працюють. Також за допомогою оцінки можна перевірити, наскільки узгоджені між собою дії виконавців у процесі реалізації Плану дій тощо. Цей компонент оцінки ми взяли до уваги, адже він дозволяє більш широко та комплексно підійти до аналізу (не)ефективності проєкту «Громада, дружня до дітей та молоді».

2. **IMPACT (оцінка впливу)** – це досягнуті результати порівняно з базовими показниками. Справа в тому, що перед початком реалізації Ініціативи проєктантами було проведено ситуаційний аналіз, який мав на меті показати становище дітей та молоді по всіх п'яти пріоритетах проєкту.

Такий звіт є опубліковано, він є у вільному доступі [36]. Проте цей компонент оцінки ми не брали до уваги, адже в межах нашої роботи лише один статистичний показник підлягає оцінці, даних по якому ми немаємо.

Тож у підсумку ми отримали таку систему індикаторів (критеріїв), яка складається з п'яти показників:

1. INPUT (індикатори внесків);
2. PROCESS (оцінка процесу);
3. OUTPUT (індикатори продуктів);
4. OUTCOMES (індикатори наслідків);
5. IMPACT (індикатори впливу).

Наступним етапом була розробка власне самих *індикаторів-показників*. Загалом напрацювання індикаторів для оцінювання проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» проводилося за такими характеристиками:

1. Індикатори, які були розроблені в межах проекту «Громада, дружня до дітей та молоді».
2. Індикатори, які було сформовано на основі моніторингового звіту за підсумками першого етапу реалізації Проекту (за 2019 р.).
3. Індикатори, які розроблені на основі інтерв'ю з експертами (менеджерами Проекту та знавцями у галузі інклюзії та урбаністики).

Джерелом інформації для нас стали:

1. Адміністративний звіт за підсумками першого періоду реалізації проекту (за 2019 р.).
2. Моніторинговий звіт «Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді» – досягнення муніципалітетів у 2019 р.
3. Транскрипт фокус-групової дискусії, яка проводилася у Львові, в серпні 2019 р., за участі мешканців міста
4. Транскрипти інтерв'ю, проведених з менеджерами проекту тощо (див. Додаток Є та Ж).

Система моніторингу та оцінювання ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» складалася з методологічної триангуляції *трьох методів*:

1. Вторинний аналіз: адміністративних звітів, соціологічних даних, проведеного ФГД.
2. Глибинних напівструктурованих інтерв'ю з менеджерами проекту.
3. Анкетування за стандартизованою анкетною батьків осіб з інвалідністю.

Періодичність збору даних є різною: глибинних напівструктурованих інтерв'ю з менеджерами проекту та анкетування батьківської спільноти – разовою. Вторинного аналізу даних – відповідно до джерела: за 2018/2019/2020 рр. тощо.

Отже, у підрозділі 3.2. «Індикатори та методи МІО ефективності соціального проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»» ми описали комплексну систему авторських індикаторів та соціологічних методів для оцінки Ініціативи. У наступному підрозділі буде подано результати моніторингу та оцінювання проекту із застосуванням вказаної методології.

3.3. Опис, аналіз та інтерпретація даних моніторингу та оцінювання ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді»

Емпіричну частину магістерської роботи становить моніторинг та оцінка проекту «Громада, дружня до дітей та молоді», який включає авторське соціологічне дослідження на тему «Оцінка експертами та батьківською спільнотою просторової доступності міста Львів». Методами глибинного напівструктурованого інтерв'ю та анкетування ми визначили думку експертів та батьківської спільноти щодо задоволеності/незадоволеності (без)бар'єрністю міського простору Львова.

Рекрутинг респондентів здійснювався за принципом методу «снігової кулі». Ми починали рекрутинг з певної кількості одиниць відбору і застосовуючи певний набір критеріїв до них, доповнювали вибірку новими

одинацями аналізу допоки вибірка не досягла своїх природних меж. Збір інформації ми проводили допоки не досягли точки сатурації.

Хочемо зауважити, що вибір методу анкетування батьків осіб з інвалідністю, на противагу глибинному інтерв'ю спричинений сенситивністю теми. Анкета містила переважно запитання закритого типу. Відбір респондентів проводився (1) через пошук у потенційних місцях перебування, наприклад, у Львівському міському центрі реабілітації «Джерело», (2) через поширення анкети у форматі Google forms самими респондентами серед цільової аудиторії. Відповідно опитування ми здійснювали (1) шляхом face-to-face анкетування, (2) через Google forms.

У результаті нами було зібрано 8 глибинних напівструктурованих інтерв'ю з експертами (менеджерами проекту та знавцями у галузі інклюзії/урбаністики) та 47 анкет з батьками осіб з інвалідністю. У цьому підрозділі ми почергово будемо описувати кожен авторський індикатор МіО, який ми формували відповідно до двох цілей, що були поставлені у Плані дій перед реалізацією проекту.

Ціль 1: Обладнання громадських муніципальних закладів пандусами, а саме культурних (бібліотеки, театри/кінотеатри, музеї, молодіжні центри) та медичних установ (амбулаторії сімейної медицини, поліклініки).

Завдання в межах першої цілі Проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» передбачало створення безбар'єрного міського простору у двох суспільних сферах – культурній та медичній. Хочемо зауважити, що під час проведення інтерв'ю з менеджерами Проекту ми виявили, що активну діяльність було здійснено протягом першого року реалізації Проекту (у 2019 році), тоді як 2020 вніс свої корективи. Через пандемію Covid-19, темпи реалізації Ініціативи зменшилися.

Щодо розуміння поняття «інклюзивність», то відповіді експертів та батьків осіб з інвалідністю значною мірою не різнилися. Для визначення поняття найчастіше вживалися терміни «включення», «рівність», «участь всіх у суспільному житті». Рідше вживалися категорії, які різносторонньо

характеризують інклюзії, наприклад: «європейські цінності», «інклюзивні класи у школах».

Просторову безбар'єрність експерти та батьківська спільнота характеризують по-іншому. Експерти описують безбар'єрність категоріями «простір, який не дискримінує» [11], «безбар'єрність, яку забезпечує держава» [15], «простір, створений за принципом універсального дизайну» [12]. Натомість батьки акцентують на комфортності пересування містом, наявності інклюзивного обладнання: пандусів, ліфтів тощо. Отже, відмінність полягає в тому, що батьки осіб з інвалідністю характеризують простір з практичної точки зору його використання, тоді як експерти (знавці у галузі інклюзії, урбаністики) акцентують на соціальній складовій.

У своїх напрацюваннях М. Буравой згадує про релігійне (папи Франциска) та економічне (Т. Пікетті) трактування інклюзії та ексклюзії. Проте соціологічний підхід (зокрема соціологічні дослідження) є найбільш плюралістичним, адже різносторонньо розкривають їх особливості, враховуючи соціальний контекст.

INPUT – індикатори внесків.

Індикатор **«середня вартість облаштування одного інклюзивного простору»** є показником ресурсів, які вкладають для реалізації цілі. На основі інтерв'ю, проведених з менеджерами Проекту ми виявили, що середня вартість створення інклюзивного простору є досить великою *«у плані Молодіжного центру це в плані десь триста, чотириста тисяч, щоб зробити його більш-менш інклюзивним»* [10]. Ймовірно, нестача інклюзивних просторів у містах України, зокрема у Львові, пов'язана зі значними фінансовими затратами. Респонденти також зауважували те, що дороговартісним інклюзивне забезпечення є тому, що в більшій мірі воно є імпортованим в Україну з-за кордону.

Наступний INPUT індикатор це **«нормативні акти, прийняті для створення міських інклюзивних просторів»** характеризує законодавчу сторону Проекту. 3 грудня 2018 року на Всеукраїнській нараді зі створення

безперешкодного середовища під головуванням Президента України було презентовано нові державні будівельні норми щодо доступності – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» [7].

Нова редакція документу була сформована на заміну діючих ДБН В.2.2-17:2006 «Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення». В цьому є соціальний контекст, адже створення безбар'єрного простору для людей з інвалідністю є першочерговою вимогою у зв'язку з ратифікацією Конвенції ООН про права людей з інвалідністю та Угоди про Асоціацію з ЄС. Як зазначається на сайті Львівської міської ради (ЛМР) цей документ став поштовхом, основою для вибору пріоритету доступності міського простору як основного в рамках проекту «Громада, дружня до дітей та молоді». Таким чином органи місцевого самоврядування демонструють у Львові рівність всіх людей, дають напрямок на встановлення гуманістичних імператив.

PROCESS – індикатори процесу.

Оцінку технічного впровадження ініціативи ми здійснювали на основі чотирьох індикаторів, які ми формували на основі показників, розроблених ЮНІСЕФ: **«технічне впровадження ініціативи», «розроблення координаційних механізмів», «ситуаційний аналіз/моніторинг на початку та в процесі реалізації цілі», «участь дітей і молоді у реалізації цілі».** Джерелом інформації були інтерв'ю з менеджерами Проекту, тому ми отримали виключно позитивну характеристику всіх індикаторів. Ймовірно, якби джерелом даних були бенефіціари чи цільова аудиторія, то відповіді різнилися б.

Щодо технічного впровадження та координаційних механізмів, то менеджери Проекту зазначили, що *«Технічно було важко, бо в Україні якісного інклюзивного обладнання немає, все везлося з-за кордону, а це бюрократично непосто»* [10]. *«Кожен з проектантів відповідав за своє, робота велася злагоджено, якщо були якісь непорозуміння чи складнощі, то в режимі робочої наради ми все вирішували»* [10]. Очевидно, технічні

труднощі та внутрішньогрупові непорозуміння залишаються виключно між учасниками робочої групи/команди, проте хочемо зауважити, що над Проектом працює невелика кількість людей, всього 3-4 особи, що в деякій мірі мінімізує конфлікти.

Участь дітей та молоді була. Наприклад, один з респондентів зауважує, що *«Коли ми створювали Молодвіж Центр, то ми багато говорили з молоддю, проводили як і дослідження, так і робочі групи, публічні презентації, тобто діалог вівся»* [15]. На нашу думку, аспект партисипації – культури участі чи співучасті громадськості, зокрема дітей та молоді, є важливим аспектом, адже це також інклюзія, проте спрямована вона на зменшення атитюдних та інституційних бар'єрів.

Щодо ситуаційного аналізу/моніторингу, то перший було проведено перед початком реалізації Проекту – аналітичний звіт «Про стан та забезпечення прав дітей та молоді у місті Львів». А моніторинг здійснювався фахівцями МіО вже за підсумками першого періоду реалізації (у 2019 році) – звіт «Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді» – досягнення муніципалітетів у 2019 році».

У першому аналітичному звіті описано про стан дітей та молоді у місті (до 2018 р. включно), проаналізовано основні показники та представлено результати опитування. Також зазначено проблемні аспекти, які мають бути вирішені за підсумками реалізації Ініціативи. У другому звіті коротко охарактеризовано, які з проблем вдалося вирішити станом на 2019 р. Зокрема, у питаннях інклюзивності, згадано про новостворені інклюзивно-ресурсні центри; забезпечені умови для годування та базової гігієни дітей; про знаки паркування для батьків з дитячими колясками; про спортивні фестивалі для дітей з інвалідністю. Щодо просторової безбар'єрності, то зазначається про нові інклюзивні дитячі майданчики; про заклади освіти/культури/медицини, які мають безперешкодний доступ для дітей з інвалідністю. Хочемо зауважити, що ще один моніторинговий звіт буде опубліковано за підсумками реалізації Проекту наприкінці 2020 р. на основі

якого Львову буде надано або відмовлено у статусі громади, яка є дружньою до дітей та молоді.

OUTPUT – індикатори продуктів.

Індикатор **«кількість муніципальних закладів (культурних), обладнаних пандусами»** нами було перевірено на основі звіту – адміністративних даних, які було зібрано установою з актів виконаних робіт/наданих послуг. Згідно зі звітом, у 2018 р. у Львові було всього три культурні заклади, обладнані пандусами. На 2019 р. ціль, яку ставили перед собою менеджери Проекту, було облаштування ще семи таких закладів. У підсумку, ціль було досягнуто. За рік було встановлено сім пандусів у семи публічних, муніципальних культурних закладах. Серед них:

1. Бібліотека «Під Високим замком» на вул. Б. Хмельницького, 175;
2. WIKI бібліотека на пр. Червоної Калини, 58;
3. Сенсотека на вул. У. Самчука, 22;
4. Бібліотека-філія №37 ЦБС для дорослих на вул. Миколайчука, 1;
5. Парк культури та відпочинку імені Б. Хмельницького;
6. Львівський академічний театр Воскресіння, пл. Генерала Григоренка, 5;
7. Перший український театр для дітей та юнацтва, вул. академіка Гнатюка, 11 [8].

Тобто станом на 2019 р. у Львові було 10 закладів культури, серед яких бібліотеки, театри (кінотеатри), музеї, які стали доступними для осіб з інвалідністю. На нашу думку, це досить низька кількість закладів, які є інклюзивними, адже досі недоступними залишаються в декілька разів більше культурних місць у Львові.

Не менш важливими для життя і здоров'я дітей та молоді з інвалідністю є доступність до закладів охорони здоров'я. Впродовж останніх років, з огляду на гуманізацію суспільного життя, на рівні держави було видано чимало нормативних документів, які зобов'язують управлінців, керівників громадських закладів (зокрема медичних) встановлювати пандуси

для безперешкодного користування медичними послугами. Тож ця норма була обов'язковою для виконання.

З огляду на цей аспект, напрацьований нами індикатор **«кількість муніципальних закладів (медичних установ), обладнаних пандусами»** очевидно має 100% результат виконання. Хочемо зауважити, що у підсумковому звіті проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» зазначається те, що станом на початок 2019 р. всі заклади охорони здоров'я на території міста вже обладнані пандусами чи безбар'єрним входом. Проте це той вид діяльності та відповідно результат, який був зроблений в незалежності від Проекту. Власне тому й закладати його як ціль/захід Проекту, на наш погляд, було недоречним, адже це завдання було виконане на базі саме медичних установ та з державного/локального фінансування.

Згідно з новими стандартами державних будівельних норм, які набули чинності у 2019 р., щодо облаштування медичних закладів пандусами, для всіх суспільних просторів (житлових будинків, приміщень в них) обов'язковою є доступність для маломобільних груп населення (зокрема дітей та молоді з інвалідністю), нарівні з іншими особами. Ця норма набула чинності через те, що за статистикою близько 90% пандусів в Україні побудовані неправильно і не пристосовані для людей з інвалідністю. А це означає, що і всі ті будівлі, на вході або всередині яких вони розташовані, теж є недоступними для осіб з інвалідністю. Тому варто зауважувати і те, чи всі пандуси в медичних закладах Львова забезпечують цілковитий безперешкодний доступ.

Наступний індикатор продуктів має назву **«облаштовані кнопки виклику медичного персоналу та оглядові кабінети»**. У підсумковому звіті за результатами Проекту, ми знаходимо інформацію про те, що у медичних закладах Львова є облаштовано кнопки виклику медичного персоналу та оглядові кабінети на перших поверхах закладів охорони здоров'я. Так, загалом це робить місто Львів «більш дружнім до дітей та молоді» і це приносить неоціненну користь для жителів міста (зокрема дітей

та молоді з інвалідністю), але знову ж таки, це результативність не Проекту, а власне медичних закладів, які отримують фінансування на це з бюджету держави тощо.

OUTCOMES – індикатори наслідків.

Індикатори наслідків ми розділяємо на індекси та показники. Перші не розроблялися в рамках реалізації ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді», проте показують стан інклюзивності на початку/на точці відліку проекту і є інформативними для нашої дипломної роботи; другі – дані, безпосередньо зібрані менеджерами Проекту.

Індикатор «**рівень обізнаності про проект**» було виміряно анкетним опитуванням. Так, лише третина батьківської спільноти зазначила, що добре знають, або щось чули про Проект, але більше половини респондентів зазначили, що не знають про нього. Щодо «**оцінки ефективності проекту**», то серед тих, хто обізнаний про проект за 5-бальною шкалою кожен другий респондент (44%) посередньо оцінює його ефективність. Третина опитаних вважає його більш неефективним, аніж ефективним [9]. Загалом рівень обізнаності про проект «Громада, дружня до дітей та молоді» та оцінка його ефективності з боку батьківської спільноти осіб з інвалідністю є низькими, що ймовірно свідчить про його низьку результативність. Проте цільова аудиторія може користуватися облаштованими муніципальними просторами будучи не обізнаною про Проект.

Хочемо звернути увагу на досить важливий, комплексний індикатор «**індекс інклюзивності міського простору**». Вказаний індикатор не був розроблений, оцінений безпосередньо в межах проекту «Громада, дружня до дітей та молоді», проте він може служити вихідним показником для оцінки інклюзивності міста станом на 2018 р. І власне може стати базовим/вихідним значенням для встановлення динаміки покращення чи погіршення стану інклюзивної інфраструктури у місті Львів.

Індекс є представлений у звіті соціологічної агенції Fama «Якість життя у Львові 2018» [19]. Щодо дослідження, то його метою було виявлення

суб'єктивної оцінки мешканців міського середовища (оцінки стану міської інфраструктури, сервісу послуг, які надаються у різних сферах, і умов для життя, створених у місті) та особистого комфорту мешканців у місті. Щодо індексу (індикатора), то він був розроблений в межах блоку «благоустрій». Цей блок було поділено на макро-, мезо- та мікрорівні, де вимірювався рівень задоволеності мешканців наявною інфраструктурою, житловими умовами, обслуговуванням будинку тощо.

Загалом інклюзивність міського простору львів'яни оцінили на 2, 21 з 5-ти можливих. Індикатор «індекс інклюзивності міського простору» включає 2 показника:

- Пристосованість простору для людей з інвалідністю та для людей з дитячими візками, який вимірюється на мезорівні у блоці 1: «задоволеність львів'ян благоустроєм району» (див. Таблиця III.3.1);
- Пристосованість простору для людей з інвалідністю та для людей з дитячими візками, який вимірюється на мікрорівні у блоці 2: «задоволеність львів'ян благоустроєм будинку» (див. Таблиця III.3.2).

Таблиця III.3.1

Рівень задоволеності львів'ян благоустроєм району

Категорія	Незадоволені	50/50	Задоволені
Пристосованість простору для людей з інвалідністю та для людей з дитячими візками, у %	62,2	25,0	12,8

Джерело: [19].

Таблиця III.3.2

Рівень задоволеності львів'ян благоустроєм будинку

Категорія	Незадоволені	50/50	Задоволені
Пристосованість простору для людей з інвалідністю та для людей з дитячими візками, у %	61,1	22,1	16,8

Джерело: [19].

Тож станом на 2018 р. у Львові більша частка тих, хто незадоволені і благоустроєм району, і благоустроєм будинку з точки зору їх інклюзивності. Так, пристосованість простору для людей з інвалідністю та для людей з дитячими візками мешканці негативно оцінили в районі (62,2%) і в будинку (61,1%), а це більше половини опитаних. Лише 1/8 і 1/6 опитаних є задоволеними інклюзивністю району і будинку відповідно. Очевидно, що рівень задоволеності інклюзивністю міської інфраструктури є дуже низьким. Цікаво, що у 2017 році такий показник як «інклюзивність простору» взагалі не вимірювався. У свою чергу це може свідчити про дві речі: з одного боку про збільшення уваги до інклюзивної інфраструктури, а з іншого про нівелювання цього поняття до 2017 року. Загалом індекс інклюзивності демонструє найменший показник серед всіх, які стосуються інфраструктури міста Львів.

Індекс «показники пристосованості міських будівель» вимірювався в рамках проекту «Громада, дружня до дітей та молоді». Тут пристосованість будівель визначалася зокрема до потреб батьків із дитячими візочками. З точки зору концепції універсального дизайну, облаштована інклюзивна міська інфраструктура є власне універсальною для всіх верств населення, як і для батьків із візочками, так і для людей з інвалідністю. До слова, всі вони складають когорту маломобільних груп населення. Тож, на нашу думку, ми можемо екстраполювати дані пристосованості будівель міста і до потреб осіб (дітей та молоді) з інвалідністю для визначення ширшого контексту.

Таблиця III.3.3

Доступність громадських будівель до потреб осіб з інвалідністю

Оцінка	2018	2019	2020
Рік			
Задоволені , у %	21	23	31

Джерело: [8].

Тож статистичні дані демонструють позитивну динаміку в сторону збільшення частки тих, хто задоволений безбар'єрністю міських будівель. У

порівнянні з 2018 роком, у 2020 бачимо збільшення на 10%. Проте тритина задоволених – це не високий показник, що свідчить про низький рівень інклюзивності міської інфраструктури.

Щодо (не)доступності медичних установ: індикатори **«можливість позачергового огляду осіб з інвалідністю»** та **«можливість попереднього позачергового запису до спеціалістів»** також аналізується нами згідно з даними адміністративного звіту. Таким чином знаходимо інформацію про те, що у ЗОЗ Львова забезпечено позачерговий огляд осіб з особливими потребами щовівторка з 10:00 до 12:00 та щочетверга з 12:00 до 14:00 в облаштованих оглядових кабінетах. Ми піддаємо сумніву, чи справді це результат діяльності проєктантів, а не власне державних медичних установ. Також важливо те, що реалізація цього індикатора потребує емпіричної перевірки, адже не все те, що нормативно затверджено у підсумку впроваджується на практиці, навіть з огляду на перевантаженість медичних спеціалістів на місцях.

Так, другий показник (індикатор) є реалізовано в рамках медичної реформи, одним з пунктів якої є електронний запис на прийом до лікаря. Таку можливість дає система «HELSI.ME». Це сучасна, зручна та надійна електронна медична система, створена для пацієнтів, лікарів, державних та приватних медичних закладів. Проте очевидно, це не є результатом ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді».

Зрозуміло, що вищезазначені нами два індикатори безпосередньо не пов'язані з фізичними перешкодами. Вони є більш релевантними до атитюдних бар'єрів, про які ми згадували в авторському моделюванні (Додаток А), проте вони також є важливими в контексті нашої роботи, адже відображають загальну ситуацію з інклюзивністю у місті Львів.

Індикатор **«якість та функціональності муніципальних інклюзивних просторів»** був виміряний методом глибинних інтерв'ю з експертами та анкетування з батьками осіб з інвалідністю. Спершу зазначимо думку експертів, а потім зупинимося на позиції батьків.

Частина експертів відзначає покращення якості та функціональності міських безбар'єрних просторів: *«Перший крок зроблений. Часто є що неправильний кут нахилу пандусу, але менше з тим, бо по неправильному пандусу легше заїхати, ніж по сходах»* [11]. *«Можливо не всі райони є захоплені, але центральна частина міста старається дуже активно»* [14]. Частина з них – висловлює протилежну позицію: *«З освітніми закладами взагалі печаль-печаль»* [16]. Є також і ті, які і задоволені, і незадоволені: *«Можна спостерігати якісь позитивні зміни в інфраструктурі, цей самий залізничний вокзал, площа біля нього. Водночас людина, яка користується кріслом-колісним не може потрапити в потяг»* [12]. *«В плані фізичної доступності, в обладнанні пандусів, ліфтів, то не ідеально, але я б поставив десь рівень задовільно»* [13]. Тож загалом можемо побачити, що думки експертів розділилися. Проте зауважимо, що менеджери Проекту більш позитивно характеризують якість та функціональність інклюзивної інфраструктури, аніж експерти з інклюзії та урбаністики.

Батьки осіб з інвалідністю однаково незадовільно оцінюють і якість/функціональність безбар'єрних культурних закладів та дитячих майданчиків і лише кожен десятий є задоволений. Цікаво, що попри задоволеність кількістю безбар'єрних медичних установ, їх якість респонденти оцінюють низько. Кожен другий опитаний (48%) не задоволений їх якістю та функціональністю. Щодо окремих інклюзивних об'єктів (пандусів, інклюзивне обладнання дитячих майданчиків, мощення/покриття), то найбільше респонденти не задоволені інклюзивним обладнанням (68%), що свідчить про низький рівень дитячої інклюзивної інфраструктури у Львові [9].

Батьки осіб з інвалідністю в більшій мірі не задоволені доступністю Львова (57%), а це кожен другий респондент, аніж задоволені (11%). Серед тих, хто визначився більше половини респондентів не задоволені саме кількістю безбар'єрних культурних закладів та дитячих майданчиків, а це 61% і 68% відповідно. Рівень задоволеності кількістю медичних установ

вищий і складає 51%. Як відомо, серед усіх муніципальних просторів саме медичні заклади є найбільш доступними. Ймовірно це пов'язано з постановою уряду про обов'язкове забезпечення безбар'єрності медичних установ до 2019 року [9].

ІМРАСТ – індикатори впливу.

Комплексний індикатор **«соціальні наслідки (внутрішні та зовнішні) через (не)забезпечення просторової інклюзії/ексклюзії»** ми вимірювали методом глибинних інтерв'ю та анкетування. Розпочнімо із соціальних наслідків просторової інклюзії. Респонденти інтерв'ю (менеджери Проекту та експерти) згадували про такі внутрішні позитивні наслідки інклюзії як соціалізація особистості, можливість комунікації та саморозвитку: *«Вони можуть легше брати участь починаючи від культурних подій, політичних, в освітніх процесах тощо»* [11]. Безбар'єрний простір дає чимало можливостей для розвитку особистості.

Хочемо зауважити, що у більшій мірі респонденти акцентували на зовнішніх позитивних наслідках інклюзії, тобто на користі для громадськості: *«В людей з'являється розуміння того, що те, що я не бачила людей з інвалідністю на вулицях не означає, що їх впринципі немає»* [15]. *«Порушуються такі ментальні бар'єри, сегрегації суспільства на одних і других»* [17]. *«Люди тоді стають однаковими»* [13]. *«Для людей, які є поруч, я думаю, дуже сильні наслідки, тому що вони починають бачити, що є люди інші, з іншими потребами, з іншими можливостями»* [16]. Гуманізація суспільства має позитивні наслідки, проте постає питання, чи втілюються ці імперативи на практиці. Також із відповідей респондентів розуміємо, що забезпечення просторової доступності сприяє прийняттю (включенню) людей з інвалідністю у суспільство та зменшенню нерівностей.

Важливим аспектом є і соціальні наслідки просторової ексклюзії. Якщо говорити про внутрішні негативні наслідки ексклюзії, то в основному дискурс відповідей респондентів стосувався особистісного відчуження

людей, які мають інвалідність: *«Люди випадають з певних процесів суспільних»* [11]. *«Вони залишаються замкнуті у якомусь своєму зручному просторі»* [13]. Також згадувалося і про погіршення якості життя.

Проте респонденти (експерти та менеджери Проекту) в більшій мірі акцентували на зовнішніх негативних наслідках ексклюзії: *«Бо ми привикли не бачити цих людей, ми привикли, що вони сидять вдома, в спеціальних місцях»* [14]. *«Наше суспільство ще не готове до того, щоб давати спокійне життя тим людям і адаптувати їх в нашому суспільстві»* [15]. Йшлося про те, що через бар'єрність міського простору люди з інвалідністю залишаються обмеженими в мобільності, пересуванні містом відтак громадськість не взаємодіє з ними. У місті відсутня культура поведінки з людьми, які мають інвалідність.

Більшість з респондентів погоджувалися з твердженнями, що за останні роки зокрема у Львові відбулися позитивні трансформації у ставленні оточуючих до людей з інвалідністю: *«Тепер суспільство цю тему виносить, воно цю тему показує і відкриває»* [17]. *«Дуже тішить, що соціум росте, розвивається і люди розуміють, що потрібно дбати не тільки про свої блага, а й про блага людей в яких є певні обмеження»* [14]. Цікаво, що респонденти згадують про появу певного балансу у ставленні, адже у пресі і, як наслідок, у громадськості побутували дві крайнощі – це героїзація або пригноблення образу людини з інвалідністю, проте за останні декілька років ця тенденція змінилася: *«Поступово люди звикають, що це такий самий співрозмовник, товариш, співробітник, колега, як і всі інші люди і не потрібно надмірної допомоги»* [13].

Хочемо зауважити, що досліджень, які б характеризували соціальний контекст, тобто розкривали б соціальні наслідки інклюзії та ексклюзії обмаль. Тут згадуємо ідеї М. Буравого (які ми застосували у своїй магістерській роботі) про те, що соціологія не приділяє значної уваги дослідженню цього питання, що веде за собою незнання, нерозуміння суті проблеми.

Ще одним авторським індикатором є **«забезпечення просторової безбар'єрності в Україні, у Львові та за кордоном»**. Щодо простору Львова, то джерелом інформації стала фокус-груповою дискусія, до якої ми були долучені особисто, виконуючи роль асистента модератора. ФГД проводилася у Львівській міській раді, в серпні 2019 року [18]. Респондентами були мешканці міста.

Проаналізувавши відповіді респондентів ми зауважили, що вони ідейно розділилися на дві групи: одні висловлювали думку щодо покращення інклюзивної інфраструктури Львова: *«Місто стає все більш пристосоване до дітей/молоді з інвалідністю. Пристосовані тротуари, є пандуси, простіше пересуватися у громадському транспорті (трамваях). Центр стає все зручнішим»* [18]. Інша група стверджує, що *«Загалом ситуація з інклюзивністю у Львові не з найкращих. Також потрібно приділити більше уваги районам і їх інфраструктурі для зручності маломобільним групам»* [18]. Основний дискурс розмови був про те, що безбар'єрність є прерогативою у центрі міста, а ось у спальних районах ця проблема не є широко вирішеною.

Якщо узагальнити відповіді респондентів, то мешканці Львова відзначають, що місто не є вкрай ідеальним у рівні доступу, інклюзивності усіх молодих когорт. Проте, порівнюючи ситуацію у Львові за останні 4 роки, спостерігається покращення.

Щодо просторової безбар'єрності в Україні та за кордоном, то всі експерти одностайно зазначають те, що рівень просторової доступності за кордоном вищий, аніж в Україні: *«Україна дуже сильно відстає від загальноєвропейського, світового розвитку»* [11]. *«Є багато таких рішень, які за кордоном є, в нас нема»* [12]. *«Що стосується України, то знову ж таки-так, нам ще далеко до того, щоби рухатися вперед»* [14]. Також респонденти згадують про те, що за кордоном питаннями просторової безбар'єрності займаються тривалий час, чого немає в Україні: *«Там видно, що в просторовій інклюзивності це якесь пройдене питання років двадцять»*

тому (на прикладі Голандії). Банально зі зношеності об'єктів, елементів інклюзивності помітно, що це дам вже давно є» [13].

Серед опитаних батьків осіб з інвалідністю кожен четвертий (25%) переконаний, що за кордоном простір є більш доступний, аніж в Україні і лише кожен восьмий позитивно оцінює безбар'єрність Львова та України. Значною є частка тих, хто оцінює доступність України та Львова 50/50, а це 40% та 46% відповідно. Попри це, показники доступності міст за кордоном є найвищі, що свідчить про увагу до всіх категорій населення, зокрема до осіб з інвалідністю [9].

Отже, з вище описаного можемо зробити висновок, що перша ціль проекту «Громада, дружня до дітей та молоді», завданням якої було обладнання громадських муніципальних закладів (культурних установ, медичних закладів) пандусами, виявилася не надто ефективною. По-перше, малою залишається кількість доступних культурних закладів. Щодо встановлених пандусів у медичних установах – це не є результативність Проекту, а виключно держави та органів місцевого самоврядування, які на законодавчому рівні ратифікували закон щодо інклюзивності цих закладів. По-друге, індекс інклюзивності міського простору також залишається низьким. По-третє, в більшій мірі негативними залишаються соціальні наслідки (зовнішні та внутрішні) від недоступності міського простору. Наприклад, неприйняття суспільством, поглиблення нерівностей, погіршення якості життя тощо.

Ціль 2: Облаштування універсальних інклюзивних дитячих майданчиків (покриття: штучна трава чи гумове покриття, балансир, гойдалка, карусель, хатинки, гірки, стінки та розвиваючі елементи) із залученням дітей та батьків до планування (відбір місць для розміщення буде проводитись шляхом зголошення громади).

Окрім молоді цільовою аудиторією проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» є також діти. Щодо питань інклюзивності міського простору, йдеться про дітей з інвалідністю. Одним із завдань першого пріоритету

Програми є створення нових інклюзивних та реорганізація існуючих дитячих майданчиків задля того, аби усі діти були рівними у своїх правах і мали безперешкодний доступ для проведення дозвіллевих практик.

INPUT – індикатори внесків.

Першим індикатором внесків зазначеної цілі був показник **«бюджет одного облаштованого інклюзивного майданчика»**. Джерелом даних для аналізу індикатора став адміністративний звіт. Методом вторинного аналізу даних нами було визначено, що бюджет майданчика на вул. Рильського, 9 є 118 тис. доларів США. Проект реалізовано спільно з Військово-повітряними силами США за сприяння посольства Сполучених Штатів Америки в Україні. Як зазначається, це середня вартість одного інклюзивного майданчика, з огляду на дороговартісне сучасне інклюзивне обладнання.

Хочемо зауважити, що таких інклюзивних дитячих просторів було створено два. Інший розташований на вул. Драгана, 14. До відкриття цього дитячого майданчика долучилась філія ТОВ «Нестле Україна». Очевидно, що ця ініціатива принесла значну користь для містян, зокрема для дітей з інвалідністю та їхніх батьків. Як зазначається на офіційному сайті Львівської міської ради: *«Для міста Львова розвиток спортивної та дитячої інфраструктури є вкрай важливим пріоритетом, особливо, у спальних мікрорайонах. Діти повинні мати альтернативу перебувати на вулиці з користю»* [58].

Другий індикатор внесків, який є досить інформативним для оцінювання проекту є **«кількість коштів, витрачених на облаштування майданчиків інклюзивними гойдалками»**. За даними адміністративного звіту, у 2019 було облаштовано три майданчики інклюзивними гойдалками за адресами вул. Антонича, 16, вул. Трильовського, 5, вул. Кавалерідзе, 16. Загальний бюджет склав 1 683 533,73 грн. Попри те, що встановлення інклюзивних гойдалок – це не є повне облаштування інклюзивного дитячого майданчика, ця діяльність є також корисною для містян.

Щоправда ми піддаємо сумніву дороговартісне фінансування, адже вартість облаштування однієї інклюзивної гойдаки, на наш погляд, є невиправдано дорогою, бо становить 561 177,91 грн (1 683 533,73 грн / 3 інклюзивні гойдалки = 561 177,91 грн). Для співставлення цієї інформації ми звернулися до Інтернет магазину Baby.Smile.Top. Там ціна всього ігрового комплексу з пандусом, ігровим тунелем, сходами, гірками вартує 322 000, 0 тис грн., що на 200 000,0 тис грн менше, ніж зазначена ціна інклюзивної гойдалки. Відповідно, ефективність цього показника є неоднозначною та сумнівною.

PROCESS – індикатори процесу.

Процес реалізації другої цілі Ініціативи ми визначали методом глибинних інтерв'ю з менеджерами Проекту, тому отримали здебільшого позитивну характеристику і **розроблення координаційних механізмів** командою, і **технічного впровадження ініціативи** *«Були певні труднощі з перевезенням обладнання та фінансуванням, але ми вирішили їх»* [11]. Очевидно, дати оцінку ефективності роботи менеджерів Проекту наразі непросто, адже ми безпосередньо не брали участі у процесі реалізації цілей, проте хорошим показником є результативність діяльності, про яку буде йти мова згодом.

Також зазначалося, що до проектування, створення та планування дитячих майданчиків долучалися не діти та молодь, але їхні батьки *«До участі були залучені батьки, ми питали, де саме проектувати майданчики. Було зібрано низку активних, які радо висловлювали свою думку»* [13]. Проте наразі важко оцінити міру впливу думки батьківської спільноти на рішення менеджерів щодо вибору місць для проектування, адже в більшій мірі це прерогатива архітекторів та влади міста, яка дає дозвіл на створення нових просторів.

Щодо індикатора **«ситуаційний аналіз/моніторинг на початку Проекту та в процесі його реалізації»**, то у аналітичному звіті, який було опубліковано перед початком реалізації Проекту «Громада, дружня до дітей

та молоді» не зазначається про інклюзивні дитячі майданчики. Згадується про потребу в реорганізації існуючих спортивних майданчиків та площадок біля шкіл. Про створення нових інклюзивних майданчиків зазначено у моніторинговому звіті за підсумками реалізації першого етапу Проекту.

OUTPUT – індикатори продуктів.

Ще одним інформативним індикатором є **«кількість новостворених інклюзивних дитячих майданчиків»**. Цей показник повідомляє нам основний результат діяльності першої цілі. Згідно з даними адміністративного звіту ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді», протягом 2019 року було реалізовано ідеї шести дитячих майданчиків за адресами: вул. Алмазна-Сушка, вул. Шевченка, 146, вул. Стрийська, 44, вул. Наукова, 24, вул. Кульпарківська, 160, вул. Володимира Великого, 46-44-36.

Так, загалом було облаштовано шість інклюзивних дитячих просторів. Така кількість є оптимальною у порівнянні із загальною кількістю майданчиків, які створюються щороку. Наприклад, за даними управління молодіжної політики Львівської міської ради у 2016 встановлено 19 дитмайданчиків, 2017 року – 10, а 2018 року – 23 [80]. Цікаво, що згідно з результатами соціального моніторингу якості життя у Львові'18, рівень задоволеності наявністю дитячих майданчиків у місті становить 45,1% [19].

За результатами підсумкового адміністративного звіту нами також було проаналізовано індикатор **«кількість облаштованих інклюзивних майданчиків у співпраці з партнерами»**. Тож за даними звіту бачимо, що за адресами вул. Драгана, 14 та вул. Рильського, 9 було зроблено окремо два інклюзивні майданчики у співпраці з фірмою «Nestle» та посольством військово-повітряних сил США, які власне фінансували його облаштування.

На фото бачимо, що майданчики просторі, зі зручним гумовим покриттям та з великою кількістю інклюзивної інфраструктури: різного гатунку гойдалками, хатинка, каруселями, гірками, балансирами тощо. Загалом майданчик є облаштовано за всіма принципами універсального дизайну. Тому він може служити прикладом для впровадження подібних

ініціатив на локальному рівні іншим громадам. Ймовірно, час проведений на такому просторі буде сприяти підвищенню рухової активності дитини з інвалідністю, покращенню навичок спілкування з іншими дітками, соціалізації та загалом буде сприяти підвищенню рівня інклюзії їх у суспільстві. Варто зауважити, що такий простір, який цілеспрямовано облаштований для дітей з інвалідністю, буде приносити користь усім без винятку дітям.

Ще один OUTPUT індикатор – це **«кількість майданчиків, обладнаних інклюзивним приладдям (гойдалками, кільцями та воротами)»**. Згідно з даними адміністративного звіту, у 2019 році у Львові було облаштовано інклюзивними гойдалками три дитячі майданчики на вул. Антонича, 16, вул. Трильовського, 5, вул. Кавалерідзе, 16 та модернізовано один спортивний майданчик новими баскетбольними кільцями та воротами на вул. Патона 13. Очевидно, обладнання дитячого майданчика є більш ефективним та результативним, проте окремі елементи інклюзивної інфраструктури також приносять свою користь для дітей. Фото у звіті показують, що гойдалка є просторою та поміщає одночасно не одну дитину на візку. Доступ до гойдалки є безбар'єрним, покриття нерибриста бруківка.

OUTCOMES – індикатори наслідків.

Важливим в рамках ініціативи «Громада, дружна до дітей та молоді» є індикатор **«частка батьків, які задоволені інклюзивною інфраструктурою»**. У звіті знаходимо статистичну інформацію про дослідження мешканців Львова, яке було проведене КУ «Інститут міста». Тож станом на 2019 р., частка батьків, які задоволені відповідною інфраструктурою у відсотках становить 50%, а це кожен другий опитаний. Показник за 2018 р. відсутній, адже подібне дослідження було проведено вперше. Цікаво, що проєктанти ставили як «план» показник у 35% задоволених інклюзивною інфраструктурою, а у підсумку «фактичний» показник перевищив «планований» на 15%. Це свідчить про позитивну динаміку індикатора [8].

Ще одним OUTCOMES індикатором є **«охоплення цільової аудиторії»**. Ми не мали на меті визначити чітку кількість дітей з інвалідністю, які відвідують дитячі майданчики, в більшій мірі тут йдеться про те, що наявність такого майданчика у місті аж ніяк не підтверджує присутність дитини на ньому. Це пов'язано з тим, що повністю інклюзивних дитячих майданчиків у Львові є два – один з них в центрі, інший на Сихові. Доступ до них мають не всі діти з інвалідністю, через проблеми з бар'єрністю міського простору. Одна з експерток зауважує, що *«тому що всерівно є багато цих бар'єрів, наприклад, вийти з дому. Залишається величезна проблема з житлом, зі старим радянським житлом»* [12]. *«В радіусі кілометра людина на візку повинна проїхати. Звісно, такого зараз немає»* [11]. Ще однією проблемою є мала кількість та невідповідна якість низькопідлогового транспорту у місті.

Також у Львові є майданчики, які є частково інклюзивними, але вони не забезпечують цілковитого комфорту для дітей з інвалідністю *«В інклюзивному майданчику повинен бути повний доступ, збоку мають бути, щоб дитина на візку наприклад, щоб могла під'їхати. Само собою, там є бордюрки тощо. Там має бути вся територія в піску, або замощена. В нас такого ще немає»* [13]. На нашу думку, неефективною є часткова організація інклюзивності, адже, як зазначав М. Буравой неповна інклюзія має вияв у так званому бутафоричному (несправжньому, чи то показовому) включенні осіб з інвалідністю до суспільного життя.

Індикатор **«якість та функціональність облаштування інклюзивних дитячих майданчиків»** ми визначали методом інтерв'ю з експертами. Важливо те, що ми брали до уваги ті майданчики, які є цілковито інклюзивними і ті, які є частково інклюзивними. Експерти високо оцінюють якість повністю інклюзивних майданчиків. Один з них твердить, що *«брати Рильського, 9, я не знаю, хто їх консультував, але я сьогодні подивився вимоги до майданчиків, то він по-моєму є еталоном, він є дуже крутим»* [11].

Проте частково інклюзивні майданчики не вирізняються якістю та функціональністю. Один з респондентів говорить, що *«цей майданчик на Сихові, хоча його називають повністю інклюзивним, я б його назвав в другій категорії лежить. Бо наприклад, там є гойдалка, вона відповідає сучасним нормам безпеки щоб дитина там не вдарялася, без спинки, але вона не пристосована для дітей з інвалідністю або на візку чи з ДЦП, вона там може з неї впасти»* [17]. Проект «Громада, дружня до дітей та молоді» мав на меті створення інклюзивних просторів, проте в результаті неефективним виявилось облаштування часткових інклюзивних елементів на дитячих майданчиках. По-перше, тому що дитина з інвалідністю не має цілковитого доступу до таких інклюзивних елементів, по-друге, є порушені норми безпеки.

ІМРАСТ – індикатори впливу.

Індикатор **«соціальні наслідки (внутрішні та зовнішні) через (не)забезпечення просторової інклюзії/ексклюзії»**. Ми визначаємо наслідки для дітей з інвалідністю, їхнього оточення – батьків та для суспільства загалом. Експерти зазначають, що інклюзивні дитячі майданчики позитивно впливають на розвиток та комунікаційні можливості дитини, проте експерти в більшій мірі акцентували на зовнішніх наслідках. Щодо зовнішніх позитивних наслідків, то респонденти наголошують на трансформації ставлення, ментальності оточуючих: *«Це є зміна думки суспільства, коли ми починаємо бачити тих інших людей»* [12].

Щодо зовнішніх негативних наслідків, то експерти зауважують про неготовність суспільства приймати людей з інвалідністю (зокрема дітей) у своє оточення: *«Не всі в суспільстві готові їх сприймати»* [10]. *«Хоч це і тренд, але сприйняття людей є різне»* [11]. Проект «Громада, дружня до дітей та молоді» завдяки створенню нових та реорганізації існуючих інклюзивних дитячих майданчиків мав би виправити ситуацію із включеністю дітей з інвалідністю до суспільного життя, проте досі залишається багато аспектів, які потребують виправлення.

Батьки осіб з інвалідністю в більшій мірі погоджуються з тим, що доступність міста забезпечує прийняття суспільством людей з інвалідністю, позитивно впливає на якість життя та зменшує рівень нерівностей. Дає можливість для комунікації та розвитку.

Відкриті відповіді респондентів щодо позитивних наслідків доступності міського простору ми розподіляємо на такі категорії «рівність всіх дітей», «активне проведення часу дітьми», «вільний доступ до об'єктів міста», «позитивне сприйняття оточенням». Проте негативні наслідки описано в більш широкому контексті, зазначають про те, що Львів є не інклюзивний та про те, що влада міста спекулює на доступності [9]. На підтвердження вище сказаного хочемо про теоретичне положення Р. Пала, про те, що бюрократичний апарат часто стає перешкодою до побудови демократичного суспільства, що у свою чергу спричиняє ще більші нерівності на провокує конфліктні взаємодії.

Також респонденти згадують про оточення, яке є нетерпимим, агресивним до людей, зокрема дітей з інвалідністю. Для осіб з інвалідністю це має наслідком занурення в себе, закритість тощо. Як зазначають респонденти, неінклюзивність міста свідчить про його закритість.

У своїх напрацюваннях М. Буравой згадує про нові соціальні рухи, які мають різну спрямованість. Батьківська спільнота – це найближче оточення осіб з інвалідністю, які у повній мірі відчувають соціальні наслідки доступності та недоступності міського простору.

Отже, друга ціль проекту «Громада, дружна до дітей та молоді», яка стосується безбар'єрності дитячих майданчиків, також виявилася в більшій мірі не ефективною, аніж ефективною. Впершу чергу це пов'язано із кількістю інклюзивних дитячих майданчиків, якість та функціональність яких також є не на високому рівні. Окрім того, економічно залишається не вигідним встановлення окремих дороговартісних інклюзивних елементів (гойдалок), які потім виявляються неефективними, через небезпеку для дитини з інвалідністю. Щодо соціальних наслідків, то акцент також ставиться

на негативних, адже проблемним залишається як і сприйняття для громадськості, так і закритість самої спільноти (дітей з інвалідністю) та їх батьків.

Таким чином за підсумками авторського соціологічного дослідження частково підтвердилася гіпотеза про те, що експерти оцінюватимуть просторову безбар'єрність міста позитивно, а батьки осіб з інвалідністю негативно, адже думка експертів розділилася, були ті, які позитивно оцінювали рівень доступності міста, проте негативна оцінка також була присутня, а позиція батьків підтвердилася.

Друга гіпотеза дослідження про те, що експерти акцентують на позитивних наслідках просторової безбар'єрності для осіб з інвалідністю, а батьківська спільнота – на негативних наслідках просторової бар'єрності – також частково підтвердилася, а частково спростувалася. Ті експерти, які характеризували простір міста як бар'єрний, акцентували на негативних наслідках і навпаки. Батьки у більшій мірі згадували про негативні соціальні наслідки через недоступність міста.

Висновки до розділу III

Отже, третій розділ магістерської роботи відображає прикладні аспекти вивчення соціально-просторової інклюзивності великого міста. У місті Львові на цю тему реалізується низка проектів, одним з яких є ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді». Аналіз проекту дав нам можливість виокремити такі його характеристики:

1. Географія проекту широка, він є масштабним, адже реалізується у багатьох муніципалітетах різних країн світу. Ініціатива має на меті розв'язання різноманітних локальних та глобальних проблем, які спрямовані на створення комфортного суспільства.
2. Цільова аудиторія проекту включає дітей та молодь, віком до 35 років. Завдяки цьому залучається значна когорта населення.

3. Пріоритети проекту сформовані комплексно, на основі різних суспільних сфер: охорони здоров'я, освіти, безпеки; відображають різноманітні діяльнісні аспекти особистості: толерантність, булінг тощо. Проте деякі з пріоритетів є надто загальними, наприклад «право бути почутим».

Очевидною перевагою Проекту є те, що одним з трьох пріоритетів для Львова є безбар'єрність міста, яка за результатами дослідження має низькі показники. Проте недоліком, на нашу думку, залишається точковість, а не комплексність діяльності щодо облаштування доступності міста, що у свою чергу не забезпечує повного вирішення проблеми.

У розділі ми підкреслили, що загалом Проект є масштабним та комплексним, проте важливою є його результативність та ефективність. Для цього перед нами стояло завдання розробки авторської методології моніторингу та оцінювання ініціативи. Вона складається із системи індикаторів внесків INPUT, індикаторі процесу PROCESS, індикаторів продуктів OUTPUT, індикаторів наслідків OUTCOMES та індикаторів впливу IMPACT.

Хочемо зауважити, що комплексних досліджень щодо вивчення просторової інклюзивності міст є обмаль. Одиничні з них зосереджуються на наявності чи відсутності інклюзивної інфраструктури, не приділяючи увагу соціальним наслідкам просторової доступності чи недоступності. Ми вважаємо, що це становить основну проблему, адже у суспільстві існує прогалина між органами місцевого самоврядування та мешканцями міста, зокрема з особами з інвалідністю, що має наслідком недовіру до перших.

За підсумками авторського соціологічного дослідження перша і друга гіпотези дослідження частково підтвердилися, а частково спростувалися. Перша з них стосувалася безбар'єрності міста, друга – соціальних наслідків від (не)забезпечення безбар'єрності міського простору.

У процесі оцінювання проекту ми визначили, що споживачем результатів першої цілі Проекту будуть маломобільні групи, серед яких

особи з інвалідністю (діти та молодь) та їх близьке оточення. Як зазначалося нами вище кількість осіб з інвалідністю зростає. За даними «Соціального моніторингу якості життя у Львові, 2017» громадськість найбільше не задоволена доступністю прибудинкової території та місць для ігор, ця потреба викликана низьким рівнем інклюзивної інфраструктури у місті.

Загалом очікуваним результатом першої цілі Проекту є облаштування муніципальних установ, які стануть безбар'єрними для маломобільних верств населення, зокрема для осіб з інвалідністю. Хочемо зауважити, що у Львові не було реалізовано подібних проектів. Діяльність велася точково: встановлювалися пандуси в окремих муніципальних просторах; створювалися інклюзивні дитячі майданчики.

Щодо програми проекту – Плану дій – на нашу думку, логіка Проекту є обґрунтована частково. Наприклад, друга ціль: право бути почутим є важковимірюваною. Проте третя ціль, про право на охорону здоров'я є доцільною та важливою. Місія, мета та завдання є добре сформульовані, проте візія (очікуваний результат) є надто загальними. Тут йдеться про створення міста, яке поважає, турбується, розвиває людину, а ці поняття є досить абстрактними. Ймовірними ризиками першого пріоритету Проекту є, по-перше, брак коштів для облаштування доступних муніципальних просторів, по-друге, незадоволеність населення їх кількістю та якістю. Ще одним ризиком є поширення корона вірусної інфекції COVID-19.

Загалом діяльність Проекту є масштабною, проте є чимало недоопрацювань і низка факторів, які в сумі впливають на його результативність.

ВИСНОВКИ

Отже, магістерська робота присвячена темі соціально-просторової інклюзивності великого міста. Важливість та актуальність пов'язана з тим, що ми розглядаємо інклюзію не з точки зору її звичного, загальнопоширеного трактування – освітнього, а зосереджуємося на просторовому аспекті доступності міського середовища та на соціальних наслідках, які спричинені бар'єрністю та безбар'єрністю міста.

Аналіз джерел та наукової літератури дав змогу виокремити низку дискурсів, до яких дотична тематика просторової інклюзивності, серед них освітній, архітектурний, економічний, правничий, політичний. Кожен з них має свою специфіку предмету дослідження та теоретико-методологічний підхід. Проте найбільш плюралістичне бачення інклюзивності міського простору є в соціології, адже вона дає змогу визначити і дослідити соціальний контекст просторової (без)бар'єрності. Терміни «інклюзія» та «ексклюзія» взаємозамінюються поняттями соціальне «включення» та «виключення».

Теоретико-методологічною основою роботи стало поєднання двох несуперечливих теорій: ідей автора теорії публічної соціології М. Буравого і теоретичні положення неовеберіанця, соціолога-урбаніста Р. Пала. На основі них була розроблена авторська соціологічна модель соціально-просторової інклюзивності міста.

У інтерпретації отриманих результатів ми застосували такі теоретичні положення зазначених вище авторів: соціологія не приділяє значної уваги дослідженню просторової доступності та соціальним наслідкам; у суспільстві має місце бутафорна інклюзія; нові соціальні рухи – батьківська спільнота виступає каталізатором змін у суспільстві. Ідеї Р. Пала також стали базою для інтерпретації отриманих результатів. Так, ми згадуємо про те, що бюрократичний апарат часто створює перешкоди для забезпечення безбар'єрності міста, на основі чого можуть виникати конфліктні взаємодії.

Світовий та вітчизняний досвід забезпечення просторової доступності значно різняться. У порівнянні з провідними країнами Європи, українське суспільство не характеризується масштабними проектами та ініціативами щодо безбар'єрності простору. Здебільшого тема інклюзивності розроблена через впровадження доступної для всіх освіти, проте ініціатив щодо створення безбар'єрного міського середовища обмаль. Напротивагу таким країнам, як Німеччина, Англія, Швеція, де концепція універсального дизайну – створення доступного та комфортного простору для громадськості – впроваджується протягом десятиліть.

У частині дипломної роботи, яка базується на прикладних аспектах вивчення соціально-просторової інклюзивності ми аналізуємо проект «Громада, дружня до дітей та молоді», одним з пріоритетів якого є створення безбар'єрного міського середовища для маломобільних груп населення, зокрема для осіб з інвалідністю. Ми визначили, що, по-перше, Проект є масштабним, спрямованим на вирішення гострих соціальних проблем у суспільстві; по-друге, він є тривалим (час реалізації 2 роки), що дозволяє реалізувати комплексну діяльність. Аналіз мети, завдань, очікуваних результатів дали нам змогу здійснити моніторинг та оцінювання Ініціативи.

Емпірична частина роботи включає авторське соціологічне дослідження, в межах якого експерти та батьківська спільнота дають оцінку рівню доступності міста Львів – це дало можливість виявити результативність Проекту та охарактеризувати соціальні наслідки просторової доступності/недоступності.

Отож, за підсумками дослідження частково підтвердилося дві гіпотези. Ми виявили, що не всі експерти оцінюють просторову доступність міста позитивно, проте практично всі батьки визначають її з негативної сторони. Також частково підтвердилася, а частково спростувалася друга гіпотеза. Ми визначили, що визначення соціальних наслідків від забезпечення просторової доступності у експертів залежала від оцінки рівня безбар'єрності міста. Так, ті, хто характеризували місто як бар'єрне, акцентували на негативних

наслідках і навпаки. В той час, як батьки в більшій мірі згадували про численні негативні соціальні наслідки через недоступність міста.

За підсумками оцінювання проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» ми можемо зробити висновок, що мета та завдання є частково досягнуті. Це пов'язано з тим, що у результаті реалізації Проекту кількість новообладнаних доступних муніципальних просторів не значно збільшилася. Економічно проект є неефективним, адже спостерігається значна різниця між кількістю витрачених коштів на обладнання безбар'єрних просторів (зокрема дитячих майданчиків) та їх реальною вартістю. Загалом задум Проекту був реалістичним, проте перешкодою став один з ймовірних ризиків – пандемія коронавірусної інфекції COVID-19. Ми вважаємо, діяльність, розпочата в межах Проекту повинна продовжуватися й надалі, адже це впливає на якість життя осіб з інвалідністю та їх оточення. На нашу думку, досвід Львова може бути застосований в інших регіонах України, бо його унікальність полягає в тому, що місто одним із перших долучилося до Ініціативи.

Щодо потенційного впливу проекту «Громада, дружня до дітей та молоді» на цільову аудиторію, то за результатами анкетного опитування можемо стверджувати, що вплив не надто помітний. Тож соціальну ефективність Проекту ми визначаємо як більш неефективну, аніж ефективну. Кількість, якість та функціональність міських муніципальних просторів респонденти оцінювали досить низько. Також батьки осіб з інвалідністю не були задоволені якістю окремих інклюзивних елементів. Проте аргументом «за» продовження Проекту може стати те, що, по-перше, загалом Львів характеризується не високим рівнем просторової інклюзивності (за даними авторського дослідження) і, по-друге, у Львові є обмаль подібних проектів.

У підсумку хочемо зацентувати на важливості подальших соціологічних розвідок у питаннях інклюзії загалом та доступності міського простору зокрема. Перспективним напрямком наступних досліджень ми вважаємо вивчення соціальних наслідків від забезпечення просторової безбар'єрності міста для осіб з інвалідністю та їх найближчого оточення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Список джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 11.10.2020).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 06.07.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 5.09.2020).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 9.09.2020).
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо соціального захисту осіб з інвалідністю)» від 13.07.2017 р. № 6710. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH56E00A.html (дата звернення: 8.09.2020).
5. Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» від 19.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 12.10.2020).
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки» від 11.09.2009 р. № 855. URL: http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dii-shodo-zaprovadzhennjainklyuziv-doc1291.html.ua/legislation/Vishya_osvita/30138 (дата звернення: 15.10.2020).
7. ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд Основні положення. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832 (дата звернення 12.11.2020).
8. Звіт КУ «Інститут міста» за підсумками реалізації першого періоду ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді». Особистий архів КУ «Інститут міста»
9. Матеріали опитування батьківської спільноти осіб з інвалідністю, проведеного 2-3.11.2020. Власний архів автора

10. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Андрієм. Zoom платформа. 30.10.2020 р. Власний архів автора
11. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Вікторією. Zoom платформа. 13.11.2020 р. Власний архів автора
12. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Галиною. Zoom платформа. Власний архів автора
13. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Зореславою. Zoom платформа. Власний архів автор
14. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Іриною. Zoom платформа. Власний архів автора
15. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Олегом. Zoom платформа. 5.11.2020 р. Власний архів автора
16. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Ольгою. Zoom платформа. 6.11.2020 р. Власний архів автора
17. Транскрипт напівструктурованого інтерв'ю, проведеного з п. Ольгою. Zoom платформа. 13.11.2020 р. Власний архів автора
18. Транскрипт ФГД, проведеного з мешканцями міста. Львівська міська рада. 23.08.2019 р. Власний архів автора
19. Якість життя у Львові. Соціальний моніторинг 2018. Львів : Фама, Інститут міста, 2018. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/public-sector/261863-opryliudneno-prezentatsiiu-rezultativ-doslidzhennia-yakist-zhyttia-u-lvovi-2018> (дата звернення: 17.11.2020).
20. Якість життя у львові. Соціальний моніторинг 2019. Львів : Соціоінформ, Інститут міста, 2019. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/public-sector/276223-ku-instytut-mista-prezentuvala-osnovni-pokaznyku-doslidzhennia-yakist-zhyttia-u-lvovi-2019> (дата звернення: 17.11.2020).

Список наукової літератури:

21. Абрахамсон П. Социальная эксклюзия и бедность. *Общественные науки и современность*. 2001. № 2. С. 158-166.

22. Бек У. Что такое глобализация? / пер. с нем. М. : Прогресс-Традиция, 2001. 296 с.
23. Біль М. М. Мобільність населення: теоретична сутність і видова різноманітність. *Економіка і суспільство*. Київ, 2016. Вип. 7. С. 645-652.
24. Белоусов В. Інституціоналізація соціального простору міста: соціокультурний аспект : автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. 16 с.
25. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55-70.
26. Бойко В. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 4. С. 7-10.
27. Бородкин Ф. М. Социальные эксклюзии. *Социологический журнал*. 2000. № 3/4. С. 5-17.
28. Буравой М. Социология и неравенство. *СОЦИС*. 2015. № 7. С. 5-14
29. Бурдые П. Социология социального пространства. Москва : Ин-т эксперим социологии : Алетейя, 2005. 288 с.
30. Вагин В. В. Городская социология : учебн. пособ. Москва : Московский общественный научный фонд, 2000. 90 с.
31. Вебер М. Город. Москва : Канон-пресс-Ц; Кучково поле, 2001. С. 576 с.
32. В Україні нарешті будуватимуть безпечні пандуси – вступили в дію нові ДБН. *Gov. ua. Державні сайти України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-nareshhti-buduvatimut-bezpechni-pandusi-z-kvitnya-vstupili-v-diyu-novi-dbn> (дата звернення: 3.10.2020).

33. Вхід вільний: інклюзивне місто. Універсальний дизайн та де його шукати. *Telegraf*. URL: <https://telegraf.design/vhid-vilnyj-inklyuzyvne-misto/> (дата звернення: 10.10.2020).
34. Гвишиани Д. М., Лапина Н. И. Краткий словарь по социологии. Москва, 1988. 479 с.
35. Генерування інновацій інклюзивного розвитку: національний, регіональний, міжнародний вимір: *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 4–5 жовтня 2018 р.* Запоріжжя, 2018. 480 с.
36. Громада, дружня до дітей та молоді : навч. посібн. ЮНІСЕФ. Київ, 2018. 74 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/2361/file/CCF_manual_ukr.pdf (дата звернення: 18.09.2020)
37. Давиденко Г. В. Включення людей з інвалідністю у суспільне життя та освітній процес: шляхи оптимізації. *Наукові записки* : зб. наук. пр. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. С. 93-96.
38. Давиденко Г. В. Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2015. 358 с.
39. Доступність маломобільних груп населення. *Мапа доступності*. URL: <https://bmr.gov.ua/index.php?id=459> (дата звернення: 7.11.2020).
40. Ертанова О. Н. Интеграция и инклюзия в аспекте семантики. *Инклюзивное образование: методология, практика, технологии* : материалы международной научно-практической конференции. 20–22 июня 2011 р. Москва, 2011. С. 17-18.
41. Жити гідно всупереч долі: як зробити громадський простір доступним для людей з інвалідністю. *Український Католицький Університет*. URL: <https://ucu.edu.ua/news/zhyty-gidno-vsUPERECH-doli-yak-zrobyty-gromadskyj-prostir-dostupnym-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 17.10.2020).

42. Жулькевська О. В., Грищенко М. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін. *Соціологічні студії*. Луцьк, 2012. № 1. С. 61-66.
43. Замятин Д. Н. Культура и пространство: моделирование географических образов. Москва : Знак, 2006. 488 с.
44. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь. Київ : Логос. 2002. № 3-4 (34). С. 25-38.
45. Зиммель Г. Социальная дифференциация. Социологические и психологические исследования : монография. Москва, Берлин : Директ-Медиа, 2014. 233 с.
46. Індекс інклюзії як механізм моніторингу інклюзивного навчального закладу. *Всеукраїнський фонд Крок за кроком*. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/news/333/> (дата звернення: 16.10.2020).
47. Івасенко В. В., Литвиненко Т. П. Застосування принципів універсального дизайну у забезпеченні інклюзивності вулично-дорожнього простору. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : Papers of the 5th International Scientific Conference, 28 лютого 2019 р.* Stuttgart, Germany, 2019. P. 677-685.
48. Козлова І. В. Зміни у соціальному просторі сучасного українського міста під впливом туристичних практик : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Львів, 2014. 236 с.
49. Костюк І. В. Безбар'єрний туризм у ХХІ столітті: сучасні тенденції та форсайт розвитку : *збірник тез доповідей III Обласної студентської наук.-практ. конф., м. Львів, 5 листопада 2020 р.* Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. 104 с.
50. Ксендзук В. В., Войціцька К. М., Орел В. Р., Сергієнко І. Г. Публічне управління містом в контексті інклюзивного розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1554> (дата звернення: 05.10.2020).

51. Литвиненко Т. П., Иасенко В. В. Создание внешнего безбарьерного пространства для людей с ограниченными возможностями. *Охрана окружающей среды, транспорт, охрана жизнедеятельности*. Пермь, 2013. № 1. С. 86-97.

52. Марш людей з інвалідністю. *Бабель*. URL: <https://babel.ua/news/19969-u-kiyevi-proyshov-marsh-lyudey-z-obmezhenimi-mozhlivostyami-voni-vimagayut-rivnih-umov-i-vikonannya-mizhnarodnih-dokumentiv> (дата звернення: 7.10.2020).

53. Мельник М. І. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи : наук. доп. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 55 с.

54. Мінеєва О. К., Малес Л. В., Середа В. В., Соболевська Ю. Г., Сорока Ю. Г. Соціологія міста: навч. посіб. Донецьк : ДонДУУ, 2010. 415 с.

55. Міська рада затвердила стратегію «Львів, дружній до дітей та молоді» та План дій з реалізації ініціативи ЮНІСЕФ «Громада, дружня до дітей та молоді». *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/youth-policy/258511-miska-rada-zatverdyla-stratehiiu-lviv-druzhnii-do-ditei-ta-molodi-ta-plan-dii-z-realizatsii-initsiatyvy-yunisef-hromada-druzhnia-do-ditei-ta-molodi> (дата звернення 3.11.2020).

56. Міхеєва О. Соціальний простір міста: можливості «прочитування» та управління. *Соціологія*: навч. посіб. Донецьк : Вид-во Ноулідж, 2010. С. 201-224.

57. Нагорода за доступне місто, премія Access City Award. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=en> (дата звернення: 5.10.2020).

58. На Сихові відкрили дитячий інклюзивний майданчик. *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/youth-policy/269739-na-sykhovi-vidkryly-dytiachyi-inkliuzyvnyi-maidanchuk> (дата звернення 27.10.2020).

59. Нестеренко В. В. Середовище без бар'єрів для людей з обмеженими можливостями. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2016. Вип. 43(2). С. 352-356.

60. ООН в Україні Цілі сталого розвитку 2016-2030. *United Nations Ukraine*. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 5.09.2020).

61. Осипов В. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. Москва : THESIS, 1998. 488 с.

62. Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения Американская социологическая мысль. Москва, 1996. С. 494-526.

63. Парк Р. Город как социальная лаборатория. *Социологическое обозрение*. 2002. Т. 2. № 3. С. 1-10.

64. Парк Р. Городское сообщество как пространственная конфигурация и моральный порядок. *Социол. обозрение*. 2006. № 1, Т. 5. С. 13-17.

65. Петренко-Лисак А. Соціальний простір у міждисциплінарному вимірі : навч. посіб. Київ : ВАДЕКС, 2013. 400 с.

66. Піча В., Піча Ю., Хома Н. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: Навчальний словник-довідник. Київ, Львів, 2002. 480 с.

67. Пристосованість шкіл Києва для дітей з інвалідністю. *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2018/09/12/na-dumku-mon-shkoli-kiyeva-naugirshe-pritosovani-dlya-ditey-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 4.10.2020).

68. Рейтинг інклюзивних міст світу. *Numbeo*. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_current.jsp (дата звернення: 7.10.2020).

69. Рейтинг інклюзивності міст «Тостер». ГО «Доступно.UA». URL: <https://dostupnoua.org/toster10> (дата звернення: 4.10.2020).

70. Ритцер Дж. Современные социологические теории. Питер, 2002. 688 с.
71. Рішко А. Соціально-просторові трансформації структури великого міста (на прикладі Варшави ХХ — поч. ХХІ ст.). *Вісник Академії праці і соціальних Федерації професійних спілок України*. 2013 Вип. 3 С. 13-23
72. Рішко-Порческу А. М. Трансформація соціального простору сучасного міста у часовому та соціетальному вимірах : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Київ, 2015. 186 с.
73. Сайко Э. В. Город в процессах исторических переходов. Теоретические аспекты и социокультурные характеристики. Москва : Наука, 2001. 392 с.
74. Семерун Ю. А. Безбар'єрне міське середовище: ситуація в Україні та закордонний досвід. *Містобудування та територіальне планування*. 2013. Вип. 49. С. 484-492.
75. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. Москва : Политиздат, 1992. 543 с.
76. Тарасенко Е. А. Социальная политика в области инвалидности: кросскультурный анализ и поиск оптимальной концепции для России. *Журнал исследований социальной политики*. 2004. Т. 2, № 1. С. 7-28
77. Тімашова В. М., Бондар В. І., Синьова В. М. Дефектологічний словник : навч. посіб. Київ : МП Леся, 2011. 528 с.
78. У львівському садочку відкрили інклюзивний дитячий майданчик. *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/youth-policy/270115-u-lvivskomu-sadochku-vidkryly-inkliuzyvnyi-dytiachyi-maidanchuk> (дата звернення 28.10.2020).
79. У Львові зросла кількість студентів: 120 тис. студентів здобувають вищу освіту в нашому місті. *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/youth-policy/241618-u-lvovi-zrosla-kilkist->

studentiv-120-tys-studentiv-zdobuvaiut-vyshchu-osvitu-v-nashomu-misti (дата звернення 1.11.2020).

80. У Львові оприлюднили результати дослідження щодо кількості дитячих майданчиків у місті. *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/youth-policy/265333-u-lvovi-opryliudnyly-rezultaty-doslidzhennia-shchodo-kilkosti-dytiachykh-maidanchykyv-u-misti> (дата звернення: 28.10.2020).

81. Филиппов А. Ф. Социология пространства. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2008. 285 с.

82. Цапко-Піддубна О. І. Принцип інклюзивності у сучасних концепціях економічного зростання. *Проблеми економіки*. 2018. №. 3. С. 29-36.

83. Acker J. Comments on Burawoy Public Sociology. *Critical Sociology*. Wayne, 2006. Vol. 31. No 3. P. 327-332.

84. Barney W., Santa A. The Spatial Turn. Interdisciplinary perspectives. London : Routledge, 2009. 256 p.

85. Burawoy M. Rejoinder: Toward a Critical Public Sociology. *Critical Sociology*. Wayne, 2005. Vol. 31. No 3. P. 375-378.

86. Burawoy M. The Extended Case Method: Four Countries, Four Decades, Four Great Transformations, and One Theoretical Tradition : monograph. California : Berkeley, 2009. 360 p.

87. Collins Dictionary of Sociology. Jary D., Jary J. London : Harper Collins, 1991. 768 p.

88. Giddens A. Socjologia. Warszawa : PWN , 2004.

89. Levitas R. The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2005. 277 P.

90. Micklewright J. Social Exclusion and Children: A European View for a US. 2002. No 90. 40 P.

91. Norberg-Schulz C. Phenomenon of Place. *Architectural Association Quarterly*. London, 1976. № 4. P 3-10.

92. Robinson P., Oppenheim C. Social Exclusion Indicators. London : IPPR, 1998. 10 p.
93. Sassen S. The global city: New York, London, Tokyo. Princeton : Princeton University Press, 2001. 480 p.
94. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity : Three Paradigms. *International Labour Review*. 1994. Vol. 133. P. 531-578.
95. Timothy W. Luke T. Identity, Meaning and Globalization: Detraditionalization in Postmodern Space-Time Compression. Oxford : Blackwell, 1996. 255 p.
96. Virilio P. The Lost Dimension. New York : Semiotexte, 1991. 55 p.
97. Werlen B. Society, Action and Space. An Alternative Human Geography. London and New York : Routledge, 1993. 144 p.

Індикатори ефективності проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»

Ціль 1: Обладнання громадських муніципальних закладів пандусами, а саме культурних (бібліотеки, театри/кінотеатри, музеї, молодіжні центри) та медичних установ (амбулаторії сімейної медицини, поліклініки)				
	Індикатори	Джерело інформації	Метод збору інформації	Терміни збору інформації
INPUT (індикатори внесків)	Середня вартість облаштування одного інклюзивного простору	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Нормативні акти, прийняті для створення міських інклюзивних просторів	Сайт ЛМР	Аналіз вторинних даних	Дані за 2018 р.
PROCESS (індикатори процесу)	Технічне впровадження ініціативи	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Розроблення координаційних механізмів	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Ситуаційний аналіз/моніторинг на початку Проекту та в процесі його реалізації	Соціологічні звіти	Вторинний аналіз даних	Разово

	Участь дітей і молоді у реалізації проекту	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
OUTPUT (індикатори продуктів)	К-сть муніципальних закладів (культурних), обладнаних пандусами	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.
	К-сть муніципальних закладів (медичних установ), обладнаних пандусами	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.
	Облаштовані кнопки виклику медичного персоналу та оглядові кабінети	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.
OUTCOMES (індикатори наслідків)	Рівень обізнаності про проект	Батьківська спільнота	Анкетування	Разово
	Оцінка ефективності проекту	Батьківська спільнота	Анкетування	Разово
	Індекс інклюзивності міського простору	Соціологічні звіти	Вторинний аналіз даних	Дані за 2018 р.
	Показники пристосованості міських будівель	Соціологічні звіти	Вторинний аналіз даних	Щорічно (2018-2020 рр.)
	Можливість позачергового огляду	Адміністративні дані	Аналіз документів	2019 р.

	у лікаря для осіб з інвалідністю			
	Можливість позачергового запису до спеціалістів	Адміністративні дані	Аналіз документів	2019 р.
	Якість та функціональність муніципальних інклюзивних просторів	Експерти/ батьківська спільнота	Глибинні інтерв'ю/анкетування	Разово
ІМРАСТ (індикатори впливу)	Соціальні наслідки (внутрішні та зовнішні) через (не)забезпечення просторової інклюзії/ексклюзії	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Забезпечення просторової безбар'єрності в Україні, у Львові та за кордоном	Експерти/батьківська спільнота	Глибинні інтерв'ю/анкетування	Разово

Ціль 2: Облаштування універсальних інклюзивних дитячих майданчиків із залученням дітей та батьків до планування

	Індикатори	Джерело інформації	Метод збору інформації	Терміни збору інформації
INPUT (індикатори)	Бюджет одного облаштованого інклюзивного майданчика	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.

внесків)	К-сть коштів, витрачених на облаштування майданчиків інклюзивними гойдалками	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.
PROCESS (індикатори процесу)	Технічне впровадження ініціативи	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Розроблення координаційних механізмів	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Ситуаційний аналіз/моніторинг на початку Проекту та в процесі його реалізації	Соціологічні звіти	Вторинний аналіз даних	Разово
	Участь дітей і молоді у реалізації проекту	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
OUTPUT (індикатори продуктів)	К-сть новостворених інклюзивних дитячих майданчиків	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.
	К-сть облаштованих інклюзивних майданчиків у співпраці з партнерами	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.
	К-сть майданчиків, обладнаних інклюзивними елементами	Адміністративні дані	Аналіз документів	Дані за 2019 р.

OUTCOMES (індикатори наслідків)	Частка батьків, які задоволені кількістю інклюзивних дитячих просторів	Батьківська спільнота	Вторинний аналіз даних	Дані за 2019 р.
	Охоплення цільової аудиторії	Експерти	Глибинні інтерв'ю	Разово
	Якість та функціональність облаштування інклюзивних дитячих майданчиків	Експерти/батьківська спільнота	Глибинні інтерв'ю/анкетування	Разово
ІМПАСТ (індикатори впливу)	Соціальні наслідки (внутрішні та зовнішні) через (не)забезпечення просторової інклюзії/ексклюзії	Експерти/батьківська спільнота	Глибинні інтерв'ю/анкетування	Разово

**Програма авторського соціологічного дослідження
до магістерської роботи**

I. Методологічна частина

1.1 Проблемна ситуація

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все більшої актуальності набувають питання соціального захисту осіб з інвалідністю, зокрема дітей та молоді, задля включення їх у суспільне життя. Це спричиняє зменшення дискримінації та нерівностей у суспільстві з одного боку, та поглиблення людиноцентричної парадигми з іншого.

Однією з форм інклюзії як такої є просторова інклюзивність, яка пов'язана із подоланням інфраструктурних бар'єрів, що несе за собою певні соціальні наслідки. Бар'єрність міського простору стає перешкодою для на шляху до повної інклюзії (включення) осіб з інвалідністю. Їх оточення також дотичне до ситуації, яка складається.

За останні роки кількість осіб з інвалідністю зростає. За офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2019 р. чисельність осіб з інвалідністю становила 2659,7 тис. або 6,3 % від загальної чисельності населення країни. Тільки з початку 2015 р. кількість людей з інвалідністю зросла на 91,2 тис. осіб, в тому числі дітей – на 10,5 тис. осіб [36]. Найбільш гостро стоїть питання з дітьми. Більше 151 тис. дітей з інвалідністю в Україні потребують регулярної допомоги. У віковій структурі дітей-інвалідів основну групу складають діти шкільного віку від 7 до 14 років – понад 49%, на другому місці – діти у віці від 15 до 17 років, їх понад 23,7%, на третьому – діти від 3 до 6 років, таких близько 20% [36].

Хочемо зауважити, що на сучасному трансформаційному етапі розвитку українського суспільства ми спостерігаємо невідповідність між правовим (декларування прав, свобод дітей та молоді) та соціальним забезпеченням і водночас відсутністю прикладних механізмів для повної інклюзії осіб з інвалідністю у суспільне життя. Практичними інструментами, які збільшують

рівень інклюзії через просторову доступність є міські проекти. Одним з таких у Львові є ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді», яка має на меті зробити міста більш комфортним та зручним для всі верств населення, зокрема для дітей та молоді.

Наразі недостатньо вивченим залишається питання соціальних наслідків для осіб з інвалідністю та їх найближнього оточення від доступності/недоступності міського простору. Чи впливає бар'єрність міста на якість життя, на розвиток та комунікацію осіб з інвалідністю, зокрема дітей. Чи відбулася трансформація у ставленні громадськості до осіб з інвалідністю за останні роки. Якою мірою різниться рівень просторової безбар'єрності за кордоном, в Україні та у Львові. Ці та інші аспекти дозволять нам оцінити просторову інклюзивність міста Львів з точки зору експертів та батьківської спільноти. Відповідно до проблемної ситуації ми формуємо тему дослідження.

1.2 Тема дослідження

Оцінка експертами та батьківською спільнотою просторової доступності міста Львів в контексті соціальних наслідків її забезпечення.

1.3 Мета та завдання дослідження

Мета: визначити експертну думку та рівень задоволеності батьків просторовою безбар'єрністю міста Львів з урахуванням соціальних наслідків її забезпечення.

Завдання:

1. Оцінити просторову безбар'єрність інфраструктури (муніципальних просторів, дитячих майданчиків) у місті Львів.
2. Охарактеризувати соціальні наслідки просторової інклюзії/ексклюзії з погляду респондентів.
3. Порівняти відповіді експертів та батьків щодо безбар'єрності міського простору соціальних наслідків з цим пов'язаних.

1.4 Об'єкт дослідження

Об'єкт (за критерієм носія проблеми):

1. Експерти: менеджери проекту, знавці у галузі інклюзії та урбаністики тощо.
2. Батьки осіб з інвалідністю.

Об'єкт (за критерієм загальної проблеми): соціально-просторова інклюзивність міста.

1.5 Предмет дослідження

Оцінка експертами та батьками безбар'єрності міста Львів в контексті соціальних наслідків просторової доступності та недоступності.

1.6 Теоретична інтерпретація базових понять

Інклюзія – це процес залучення всіх громадян до суспільного життя, насамперед тих, які мають фізичні чи ментальні порушення (осіб з інвалідністю) [авторське визначення на основі ідей М. Буравого] .

Просторова інклюзія – це безперешкодний доступ для осіб з інвалідністю до суспільних благ та послуг через створення міської інклюзивної (безбар'єрної) інфраструктури [авторське визначення на основі ідей Р. Пала].

Ексклюзія – це певні обмеження, бар'єри щодо входження в інтегроване соціальне середовище [50].

Особа з інвалідністю – це особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [61].

1.7 Операціоналізація понять

1.7.1 Текстова операціоналізація понять

I. Оцінка соціально-просторової інклюзивності

II.1. Просторова безбар'єрність

III. 1.1.Доступність

IV. 1.1.1. Інклюзивні дитячі майданчики (ІДМ)

V. 1.1.1.1. Кількість ІДМ

V. 1.1.1.2. Охоплення дітьми

- V. 1.1.1.3. Бюджет облаштування ІДМ
- V. 1.1.1.4. Якість та функціональність ІДМ
- V. 1.1.1.5. Процес реалізації цілі
  - VI. 1.1.1.5.1. Залучення дітей та молоді
  - VI. 1.1.1.5.2. Робота координаційних механізмів
  - VI. 1.1.1.5.3. Технічне впровадження ініціативи
  - VI. 1.1.1.5.4. Ситуаційний аналіз/моніторинг
- IV. 1.1.2. Інклюзивні муніципальні простори (ІМП)
  - V. 1.1.2.1. Кількість ІМП
  - V. 1.1.2.2. Бюджет облаштування
  - V. 1.1.2.3. Якість та функціональність
  - V. 1.1.2.4. Процес реалізації цілі
    - VI. 1.1.2.4.1. Залучення дітей та молоді
    - VI. 1.1.2.4.2. Робота координаційних механізмів
    - VI. 1.1.2.4.3. Технічне впровадження ініціативи
    - VI. 1.1.2.4.4. Ситуаційний аналіз/моніторинг
- IV. 1.1.3. Забезпечення безбар'єрності
  - V. 1.1.3.1. За кордоном
  - V. 1.1.3.2. В Україні
  - V. 1.1.3.3. У Львові
- III. 1.2. Інформативність
  - IV. 1.2.1. Розуміння інклюзивності
    - V. 1.2.1.1. Позитивне
    - V. 1.2.1.2. Негативне
    - V. 1.2.1.4. Нейтральне
  - I V. 1.2.2. Розуміння просторової безбар'єрності
    - V. 1.2.2.1. Позитивне
    - V. 1.2.2.2. Негативне
    - V. 1.2.2.3. Нейтральне
- III. 1.3. Соціальні наслідки просторової (без)бар'єрності

IV. 1.3.1. Зовнішні зміни

V. 1.3.1.1. Позитивні

VI. 1.3.1.1. Прийняття суспільством

VI. 1.3.1.2. Зменшення нерівностей

V. 1.3.1.2. Негативні

VI. 1.3.1.3. Неприйняття суспільством

VI. 1.3.1.4. Поглиблення нерівностей

IV. 1.3.2. Внутрішні зміни

V. 1.3.2.1. Позитивні

VI. 1.3.2.1. Покращення якості життя

VI. 1.3.2.2. Можливості для комунікації

VI. 1.3.2.3. Можливості для саморозвитку

V. 1.3.2.2. Негативні

VI. 1.3.2.1. Погіршення якості життя

VI. 1.3.2.2. Уповільнені темпи розвитку

VI. 1.3.2.3. Особистісне відчуження

1.7.2 Таблична операціоналізація понять

<p>I. Оцінка соціально-просторової інклюзивності</p>	<p>II.1. Просторова безбар'єрність</p>	<p>III. 1.1.Доступність</p>	<p>IV. 1.1.1. Інклюзивні дитячі майданчики (ІДМ)</p>	<p>V. 1.1.1.1. Кількість ІДМ V. 1.1.1.2. Охоплення дітьми V. 1.1.1.3. Бюджет облаштування ІДМ V. 1.1.1.4. Якість та функціональність ІДМ V. 1.1.1.5. Процес реалізації цілі</p>	<p>VI. 1.1.1.5.1. Залучення дітей та молоді VI. 1.1.1.5.2. Робота координаційних механізмів VI. 1.1.1.5.3. Технічне впровадження ініціативи VI. 1.1.1.5.4. Ситуаційний аналіз/моніторинг</p>
			<p>IV. 1.1.2. Інклюзивні муніципальні простори (ІМП)</p>	<p>V. 1.1.2.1. Кількість ІМП V. 1.1.2.2. Бюджет облаштування V. 1.1.2.3. Якість та</p>	<p>VI. 1.1.2.4.1. Залучення дітей та молоді VI. 1.1.2.4.2. Робота координаційних</p>

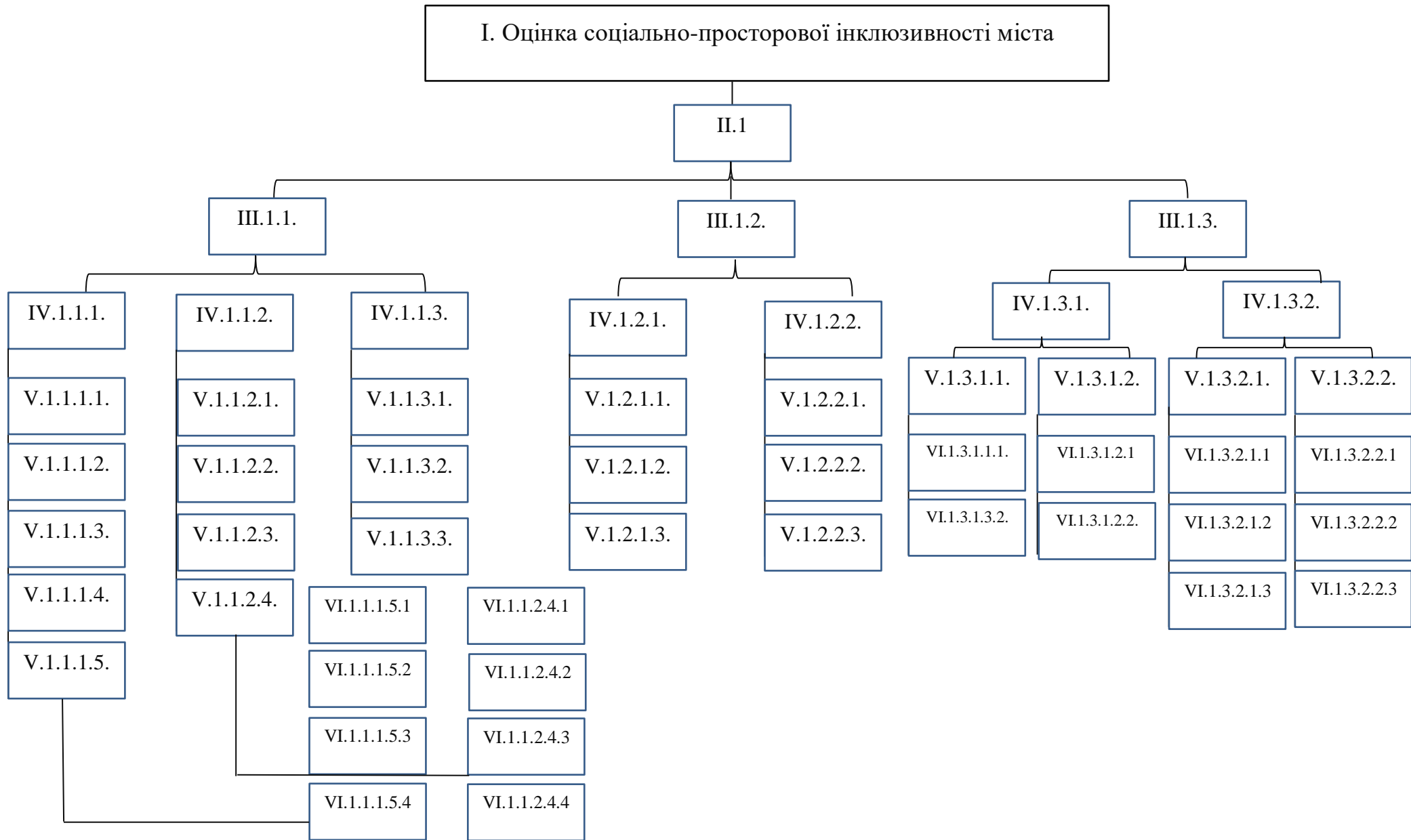
				функціональність V. 1.1.2.4. Процес реалізації цілі	механізмів VI. 1.1.2.4.3. Технічне впровадження ініціативи VI. 1.1.2.4.4. Ситуаційний аналіз/моніторинг
			IV. 1.1.3. Забезпечення безбар'єрності	V. 1.1.3.1. За кордоном V. 1.1.3.2. В Україні V. 1.1.3.3. У Львові	
		III. 1.2. Інформативність	IV. 1.2.1. Розуміння інклюзивності	V. 1.2.1.1. Позитивне V. 1.2.1.2. Негативне V. 1.2.1.4. Нейтральне	

			I V. 1.2.2. Розуміння просторової безбар'єрності	V. 1.2.2.1. Позитивне V. 1.2.2.2. Негативне V. 1.2.2.3. Нейтральне	
		III. 1.3. Соціальні наслідки просторової (без)бар'єрності	IV. 1.3.1. Зовнішні зміни	V. 1.3.1.1. Позитивні	VI. 1.3.1.1. Прийняття суспільством VI. 1.3.1.2. Зменшення нерівностей
				V. 1.3.1.2. Негативні	VI. 1.3.1.3. Неприйняття суспільством VI. 1.3.1.4. Поглиблення нерівностей

			IV. 1.3.2. Внутрішні зміни	V. 1.3.2.1. Позитивні	VI. 1.3.2.1. Покращення якості життя VI. 1.3.2.2. Можливості для комунікації VI. 1.3.2.3. Можливості для саморозвитку
				V. 1.3.2.2. Негативні	VI. 1.3.2.1. Погіршення якості життя VI. 1.3.2.2. Уповільнені темпи розвитку VI. 1.3.2.3. Особистісне відчуження

1.7.3 Схематична операціоналізація понять

1.8 Робочі гіпотези дослідження

Гіпотеза-підстава №1

Ми припускаємо, що експерти та батьківська спільнота будуть оцінювати просторову безбар'єрність міста та характеризувати соціальні наслідки просторової (без)бар'єрності по-різному.

Гіпотези-наслідки №1

Ми припускаємо, що експерти оцінюватимуть просторову безбар'єрність міста позитивно, а батьки осіб з інвалідністю негативно.

Ми припускаємо, що експерти акцентують на позитивних наслідках просторової безбар'єрності для осіб з інвалідністю, а батьківська спільнота – на негативних наслідках просторової бар'єрності.

II. Методична частина

2.1 Опис методів та технік отримання інформації

Для досягнення мети дослідження ми будемо використовувати такі методи:

1. Напівструктуровані глибинні інтерв'ю з експертами.
2. Анкетне опитування батьків осіб з інвалідністю.

Вибір методу глибинного напівструктурованого інтерв'ю спричинений потребою у більш детальному вивченні та оцінюванні Проекту. Це дозволить нам зрозуміти, як пов'язана просторова безбар'єрність міста з інклюзією та ексклюзією осіб з інвалідністю. Також ми охарактеризуємо коротко хід реалізації Ініціативи.

У ролі експертів виступлять (1) менеджери ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» (2) знавці у галузі урбаністики та інклюзії. З огляду на карантинні обмеження інтерв'ю буде проведено через zoom платформу, проте це ніяким чином не повинно вплинути на якість та достовірність відповідей респондентів. Спершу буде проведено пілотне дослідження – апробація запитальника інтерв'ю. Після чого його буде редаговано, ми визначимо питання, які «не працюють».

Два методи – глибинні інтерв'ю та анкетування – будуть реалізовані почергово. Це дасть можливість змакетувати анкету соціологічного дослідження на основі даних експертного опитування. Також це дасть змогу уточнити гіпотези дослідження.

З огляду на сенситивність теми для вивчення думки батьківської спільноти, ми обрали саме анкетне опитування, на противагу глибинним інтерв'ю. Анкета здебільшого міститиме запитання закритого типу. Одним з питань анкети буде: «*Чи чули Ви коли-небудь про проект «Громада, дружня до дітей та молоді»?*» проте негативна відповідь респондентів уможливіє подальшу оцінку просторової інклюзивності міста Львів. Цільовою аудиторією Проекту є всі діти з інвалідністю (та їх оточення), які проживають у місті. Водночас незнання про Проект не позбавляє їх можливості користування тими інфраструктурними об'єктами, які було споруджено внаслідок реалізації Ініціативи.

Анкетне опитування батьків дітей з інвалідністю буде реалізовано методом вибіркового онлайн-опитування у інтерфейсі Google-forms. Очевидно, ми не зможемо забезпечити цілковиту репрезентативність анкетного дослідження, адже вибірка буде невеликою у зв'язку з важкодоступністю респондентів. Тому наше дослідження має розвідувальний характер і може послужити теоретико-методологічною та емпіричною базою для подальших напрацювань, наприклад, для визначення та поглиблення аналізу соціальних наслідків просторової доступності/недоступності.

Інтерпретацію отриманих даних буде пов'язано із теоретичними напрацюваннями авторів, ідеї яких стали теоретико-методологічною основою для магістерської роботи – М. Буравой та Р. Пал.

2.2 Процедура отримання інформації

Напівструктуровані глибинні інтерв'ю з експертами:

Процедура глибинних інтерв'ю з кожним респондентом (експертом) буде проводитися у три етапи:

1 етап: заповнення паспортички – короткої інформації про респондента (Додаток Г);

2 етап: безпосереднє проведення інтерв'ю відповідно до гайду (Додаток Д);

3 етап: підписання дозволу на використання матеріалів інтерв'ю (Додаток Е);

Анкетне опитування батьків осіб з інвалідністю:

З огляду на сенситивність теми, та специфіку ректурингу анкетування буде відбуватися у два етапи:

1 етап: face-to-face опитування за стандартизованою анкетною (Додаток З);

2 етап: поширення анкети у Google-forms респондентами серед інших батьків;

2.3 Принцип відбору респондентів

Для ректурингу експертів ми безпосередньо звернемося до керівництва організації, яка займається реалізацією Проекту. Таким чином ми визначимо коло менеджерів проекту. Вони виступлять експертами для інтерв'ю. Також ми визначимо потенційних експертів – знавців у галузі урбаністики та інклюзії і методом «снігової кулі» будемо здійснювати пошук інших респондентів. Ми припинемо пошук респондентів для інтерв'ю, як тільки зрозуміємо, що досягли точки сатурації.

Пошук респондентів для анкетування буде здійснено двома шляхами: по-перше, залучення до опитування безпосередньо у потенційних місцях перебування респондентів (наприклад, Львівський міський центр реабілітації «Джерело» тощо), по-друге, через поширення анкети самими респондентами серед інших батьків осіб з інвалідністю.

Передбачена кількість інтерв'ю з експертами – 8.

Передбачена кількість анкет – 47.

2.4 Часові рамки дослідження

Підготовчий етап передбачає макетування стандартизованої анкети та гайду напівструктурованого глибинного інтерв'ю з подальшою апробацією шляхом проведення пілотажного дослідження. Опісля відбувається уточнення та редагування інструментарію (вересень 2020 року).

Польовий етап пов'язаний безпосередньо зі збором інформації, передбачає проведення інтерв'ю та анкетування. Також на цьому етапі відбувається вторинний аналіз даних (жовтень-листопад 2020 року).

Післяпольовий етап ґрунтується на безпосередньому аналізі зібраних даних. Для цього попередньо відбувається транскрибування інтерв'ю та систематизація статистичних даних анкетного опитування (листопад 2020 року).

2.5 Обґрунтування етичних засад проведення дослідження

Підписання респондентами інформованої згоди свідчить про те, що, по-перше, з боку інтерв'юера буде дотримано правило конфіденційності, особисті дані респондентів не будуть розголошуватися. По-друге, матеріали інтерв'ю (аудіо/транскрипт) не будуть розповсюджуватися, а будуть використані виключно у наукових цілях. З огляду на сенситивність теми, респондент може відмовитися від відповіді на питання не обґрунтовуючи на це причини. Участь у дослідженні це вільний вибір респондента. Підсумовуючи всі зазначені нами етичні аспекти можемо стверджувати, що дослідження не нанесе шкоди учасникам, досліднику та інституції, яку представляє дослідник.

Паспортичка респондента

Тема роботи _____

Тема авторського дослідження _____

ПІБ респондента _____

Стать/вік _____

Національність _____

Освіта _____

Місце народження _____

Місце проживання _____

Місце/дата проведення інтерв'ю _____

Гайд напівструктурованого інтерв'ю

Доброго дня! Мене звали Христина. Я проводжу авторське соціологічне дослідження на тему: «Оцінка експертами та батьківською спільнотою просторової доступності міста Львів». Ми поговоримо про ініціативу «Громада, дружня до дітей та молоді», один з пріоритетів якої спрямований на забезпечення просторової безбар'єрності міста.

Дякую Вам, що погодилися взяти участь в інтерв'ю в ролі експерта.

Тож почнімо!

Блок 1: Вступ

1. Розкажіть, будь ласка, якою є Ваша діяльність в межах проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»? (питання-фільтер)
2. Над якою із реалізації двох цілей проекту Ви працюєте: ціль 1: обладнання громадських муніципальних закладів пандусами; ціль 2: облаштування дитячих інклюзивних майданчиків чи можливо Ви є експертом у цій галузі?(питання-фільтер)

Блок 2: «Обладнання громадських муніципальних закладів пандусами, а саме культурних (бібліотеки, театри/кінотеатри), музеї, молодіжних центрів) та медичних установ (амбулаторії сімейної медицини, поліклініки)»
(Блок запитань для тих, хто працює над 1 ціллю)

1. Розкажіть, будь ласка, коротко про проект «Громада, дружня до дітей та молоді» та якою є Ваша діяльність в межах проекту?
2. Яким є Ваше особисте розуміння інклюзивності загалом та просторової інклюзивності зокрема?
3. Скажіть, будь ласка, скільки інклюзивних просторів було створено за час реалізації проекту та якою є середня вартість облаштування одного інклюзивного простору?

4. На прикладі Молодіжного Центру, скажіть, будь ласка, як були налагоджені координаційні механізми для того, аби Центр став інклюзивним?

5. Чи виникали труднощі під час технічного облаштування інклюзивності Центру?

6. Наскільки мені відомо, то перед початком реалізації ініціативи, було проведено ситуаційний аналіз, який показував стан справ щодо забезпечення прав дітей та молоді у Львові. Скажіть, будь ласка, чи було проведено подібні моніторинги в подальшому, зокрема у питанні інклюзивності міського простору?

7. Чи враховується думка дітей та молоді при плануванні інклюзивних просторів (на прикладі Молодіжного центру)?

8. Як Ви оцінюєте якість та функціональність новостворених інклюзивних просторів у Львові?

9. Як Ви вважаєте, якими є позитивні наслідки від створення нових інклюзивних просторів?

10. Як ви вважаєте, якими є негативні наслідки того, що таких просторів є мало?

11. Як Ви вважаєте, за останні роки чи відбулися трансформації у ставленні громадськості до осіб з інвалідністю?

12. Порівняйте, будь ласка, рівень просторової інклюзії:

- в Україні
- у Львові
- за кордоном?

Блок 3: «Створення дитячих інклюзивних майданчиків». (Блок запитань для тих, хто працює над 2 ціллю)

1. Розкажіть, будь ласка, декілька слів про ініціативу «Громада, дружня до дітей та молоді» і зокрема про завдання 1 пріоритету, які стосуються інклюзивності міського простору?

2. Розкажіть, будь ласка, якою є Ваша діяльність в межах проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»?

3. Яким є Ваше особисте розуміння інклюзивності та просторової інклюзивності?

4. Розглядаючи кейс інклюзивних дитячих майданчиків, скажіть, будь ласка, за час реалізації Ініціативи, скільки інклюзивних дитячих майданчиків вдалося побудувати? Наскільки функціональними та якісними Ви вважаєте ці майданчики?

5. Приблизно, яку кількість дітей з інвалідністю було охоплено діяльністю інклюзивних майданчиків?

6. Очевидно, створення інклюзивних майданчиків вимагає значних людських ресурсів. Тому хочу поцікавитися у Вас їхніми масштабами. Тобто загалом скільки людей працювали над створенням майданчиків?

7. Як Ви вважаєте, якими є наслідки (не)створення нових інклюзивних майданчиків для інклюзивних дітей?

8. На Вашу думку, якою мірою підвищилася якість життя дітей та молоді (зокрема дітей з інвалідністю) через їх доступ до інклюзивних просторів?

9. Наскільки успішним було залучення дітей і молоді до планування міських інклюзивних просторів?

10. Наскільки мені відомо, то перед початком реалізації ініціативи, було проведено ситуаційний аналіз, який показував стан справ щодо забезпечення прав дітей та молоді у Львові. Скажіть, будь ласка, чи було проведено подібні моніторинги в подальшому, зокрема у питанні інклюзивності міського простору?

11. Однозначно створення дитячих інклюзивних просторів – це комплексна діяльність. Скажіть, будь ласка, наскільки вдало було налагоджено роботу координаційних механізмів?

12. З якими труднощами Ви стикалися під час технічного впровадження ініціативи?

13. Як Ви оцінюєте якість та функціональність новостворених дитячих майданчиків?

14. Порівняйте, будь ласка, рівень просторової інклюзії:

(1) в Україні (2) у Львові (3) за кордоном?

Блок 4: Просторова доступність міста Львів (*Блок запитань для експертів: знавців у галузі інклюзії, урбаністики*)

1. Розкажіть, будь ласка, коротко про себе. Чим Ви займаєтеся?

2. Яким є Ваше розуміння інклюзії загалом і просторової інклюзивності зокрема?

3. Як Ви оцінюєте якість та функціональність інклюзивної інфраструктури у Львові, наприклад, дитячих майданчиків?

4. Як Ви оцінюєте якість та функціональність інклюзивної інфраструктури у Львові, наприклад, муніципальних просторів (бібліотек, лікарень, молодіжних центрів тощо)?

5. Порівняйте, будь ласка, рівень просторової інклюзії:

(1) в Україні (2) у Львові (3) за кордоном?

6. Як Ви вважаєте, якими є позитивні наслідки від створення нових інклюзивних просторів?

7. На Вашу думку, якими є негативні наслідки того, що таких просторів є мало?

8. Як Ви вважаєте, за останні роки чи відбулися трансформації у ставленні громадськості до осіб з інвалідністю?

Блок 5: Підсумок

1. Можливо Ви хочете ще щось додати на завершення?

Щиро дякую Вам за інтерв'ю!

Дозвіл на використання матеріалів інтерв'ю

Доброго дня! Мене звати Христина Корчинська. Я студентка другого курсу магістерської програми кафедри соціологія Львівського національного університету імені Івана Франка. У рамках дипломної роботи на тему: «Соціально-просторова інклюзивність великого міста» я проводжу авторське соціологічне дослідження. Воно передбачає моніторинг та оцінку ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді», що реалізується у Львові.

Запрошую Вас взяти участь в інтерв'ю. З огляду на карантинні обмеження та задля збереження мого та Вашого здоров'я інтерв'ю буде проведено через платформу ZOOM. Ви маєте право відмовитися від відповіді на питання, не обґрунтовуючи на це причини.

Зауважте, що під час бесіди буде використовуватись записуюче обладнання (диктофон) з метою збереження і подальшого опрацювання інформації.

Хочу звернути Вашу увагу на те, що матеріали інтерв'ю не будуть розповсюджуватися, а будуть використані виключно в наукових цілях. Наголошую на тому, що процедура проведення інтерв'ю буде здійснена згідно з Кодексом професійної етики соціолога.

У випадку додаткових питань щодо проведення інтерв'ю, звертайтеся за номером +380986634311, Христина.

Згода респондента

Я, _____, був (-ла) повідомлений (-а) про проведення авторського соціологічного дослідження в межах дипломної роботи: «Соціально-просторова інклюзивність великого міста». Даю згоду на використання матеріалів інтерв'ю.

_____ ПІБ респондента	_____ Підпис респондента	_____ Дата
_____ ПІБ інтерв'юера	_____ Підпис інтерв'юера	_____ Дата

Транскрипт інтерв'ю, проведеного з п. Андрієм

Місце проведення: інтерв'ю проведено через платформу Zoom

Дата проведення: 30.10.2020

І:	<p>Доброго дня! Мене звати Христина. Наразі проводимо інтерв'ю в рамках дипломної роботи. Пан Андрій, розкажіть, будь ласка, якою є Ваша діяльність в межах проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»?</p>
Р:	<p>Доброго дня! Мене звати Андрій Пундор. Я очолюю напрям стратегічних проектів. Мені напевне треба розказати про відділ, який я очолюю. Мій відділ розробляє і курує реалізацію стратегії в місті Львові. Проект «Громада, дружня до дітей та молоді» виник в той самий момент, так <u>пазли склалися</u> в часі, що у Львові ми напрацьовували разом з громадськими організаціями, громадським середовищем, депутатами стратегію «Львів, дружній до дітей та молоді» і в цей момент уряд України підписував меморандум з UNICEF про цей загальнонаціональний проект. Ми паралельно включилися в цей проект. Відповідно колись ГО і я згадаю двох депутаток Уляна Пак і Юлія Гвоздович вони до того вже пробвали писати стратегію, але зрозуміли, що краще доручити Інституту міста, який вже має <u>досвід</u>, який фактично є трошки монополістом для міських стратегій. Вони прийшли до нас з проханням допомоги їм. Відтоді ми займаємося цією стратегією і включилися в загальнонаціональний проект.</p>
І:	<p>Добре. Дуже дякую Вам. Розкажіть детальніше про ініціативу. Я знаю, що у ній є п'ять пріоритетів, але для Львова вибрано окремо три, так?</p>
Р:	<p>Розкажу. Я вже трошки вступ зробив. От коли до нас прийшли ті <u>депутатки</u>, ми тоді ввійшли в цей процес. Ми побачили, що дуже багато всього вже зроблено. На той момент активним було середовище батьків з</p>

	<p>дітьми. Була створена у місті Львові і вже кілька років функціонувала ГО «Батьки в дії» тощо. Загалом середовище було дуже активне, але як я вже сказав, в Україні паралельно вівся проект «Громада, дружня до дітей та молоді» тут додався компонент молоді. Львів <u>місто студентів</u>. Громадянське суспільство в цій залузі молоді було дуже активним. Ми об'єднали два плани. Вимогою було обирати пріоритети відповідно до загальносвітового стандарту. Є <u>п'ять пріоритетів</u>. Вимогою було обрати <u>три</u>. Це право на повагу, справедливе ставлення і визнання. Це якраз про те, що ми будемо говорити, так. Це більше про <u>інклюзію</u>. Це є фактично загальнонаціональний проект в той час, який був хайповим в доброму розумінні того слова. UNICEF політику інклюзії всеохоплюючої фактично ширить по всьому світу. Другий пріоритет це право бути почутими. Третій право на охорону здоров'я, соціальний захист і освіту.</p>
<p>I:</p>	<p>Дякую. Ви дуже добре підмітили, що ми будемо говорити в рамках першого пріоритету. Це про інклюзію. Скажіть, будь ласка, яке особисто Ваше розуміння ікклюзії загалом і просторової інклюзії зокрема?</p>
<p>P:</p>	<p>Зразу скажу, що я не є спеціалістом по інклюзії. Я є проектний менеджер. Коли я роблю презентації і розказую про цей пріоритет, то я говорю одним реченням, яке всім зрозуміле. <u>Всі ми можемо бути різними, але насправді всі ми рівні</u>.</p>
<p>I:</p>	<p>Про рівність. Добре.</p>
<p>P:</p>	<p>Та, це є про рівність. Я хотів би розказати, які в межах Плану дій ми обрали заходи. Деякі з них нам не вдалося провести оскільки склалася непередбачувана ситуація з поширенням коронавірусу, що вплинуло як на бюджетну спроможність, так і на спроможність проводити заходи. Один з проєктів отримав <u>світове визнання</u>. Це проєкт, який ми подавали як одна з кращих практик Львова. А друге: його втілювали самі <u>діти</u>. Дитяча дорадча рада записала відео про те, чому булінг це погано. Вони</p>

передали цю естафету іншій школі. Прийняли цю естафету і передали іншій школі. Зараз є охоплено близько 70 шкіл. Трошки важко через Covid це іде, але сподіваюся, до двох років ми охопимо всі школи міста Львова. Є модульні навчальні програми «школи прав людини для молоді». Якщо конкретно говорити про інклюзію. То це створення кімнат по догляду за дитиною у громадських місцях. Ми відмовилися від нього не тому, що це неправильний пріоритет, це якраз про інклюзію тому що сім'ї з дітьми, мами з дітьми повинні також відвідувати заклади харчування, громадські місця. Заклади повинні бути пристосованими. Відмовилися, бо з економічної точки зору місто немає жодного впливу на заклади бізнесу і не повинні вказувати, що їм робити. Наступний проект він є дуже простим, але ми вирішили взяти і спостерігати. Це культурні і медичні установи, щоб вони були обладнані пандусами. Щоб вони були для маломобільних. Тепер при кожному ремонті можливої бібліотеки, культурного закладу чи театру чи музею питання доступності воно стоїть. В медичних установах також закрите це питання, де є можливість доступності через пандус, то всюди це питання вирішено. На жаль, деякі медичні установи є в старих будинках, то там є кнопка виклику, але не всюди вдається обладнати. І також ми будемо говорити далі це зміна підходу до облаштування дитячих майданчиків. В нас досить таке ще патерналістське суспільство і вважають, що держава повинна все зробити. Біл кожного дому поставити майданчик. Основна мотивація: щоби можна було з вікна бачити дитину, що вона в безпеці. В Європі зовсім інший підхід. Там роблять великі дитячі майданчики, з різними зонами, для дітей різного віку, в тому числі й інклюзивні, для дітей з інвалідністю. Вони там роблять один, на загальний район. Нема такого. От в мене в межах трьох хвилин є три дитячі майданчики доступні фактично у спільному районі. Ми тут трошки змінили підхід до цього. Ми почали говорити в рамках реалізації в межах Плану дій про

	<p>інклюзивні дитячі майданчики. Також в рамках цього пріоритету була запущена міська мобільна служба домашніх візитів для сімей, які виховують дітей з групи ризику. Цей проект втілював міський Центр «Джерело», який займається освітою і вихованням дітей з інвалідністю. В них була потреба для сімей, які на ранній стадії виявлення тих ознак, щоб спеціалісти могли до них виїхати. Також я щойно читав, що центри раннього втручання роблять при міських поліклініках. В новому плані дій, який ми пишемо з 21 по 23 рік, ми хочемо, щоб в кожному регіоні, в кожній поліклініці були центри раннього втручання.</p>
І:	Тобто Ви говорите про те, що цей проект буде мати ще два роки на продовження?
Р:	<p>Приєднавшись до проекту «Громада, дружня до дітей та молоді», ми фактично були одними з перших. Ми зобов'язалися розробити двохрічний лан дій. Цей двохрічний план дій закінчується цього року. Буде моніторинг нашого впровадження і за підсумками цього моніторингу місту Львову дадуть або не дадуть глобальний статус «Місто, дружнє до дітей та молоді». Сьогодні ми в статусі кандидата. Середовище і міська влада, хоче щоб Львів розвивався в цьому напрямі. І ми маємо зобов'язання розробити План дій на наступні три роки. Я ще про один проект розкажу, він теж про інклюзію, про батьків з дітьми. Він теж не реалізується, але досить таким цікавим кейсом є. Це є дорожні знаки для паркування транспортних засобів, які показували б місце парковки для батьків з дітьми. Проблема є, якщо заїжджати на паркомісце, ти витягуєш коляску, садиш дитину і ти заїжджаєш за проїжджу частину. Ти підлягаєш небезпеці. Є європейський досвід, світовий. Це є експериментальні дорожній знак, ми приймали його на сесії міської ради, що по розміру це виходить як паркомісця для людей з інвалідністю. Але ухвали міської ради недостатньо. Нам треба цей знак затверджувати в поліції. Ми скеріували в поліцію у Львові, вони</p>

	скерували до Києва, а там через півроку отримали відповідь, що ваше рішення є незаконне. В нас вже були охочі торгові центри облаштувати так імісця. Це блага ініціатива, але цього неможна робити.
I:	Дуже Вам дякую. Цей пріоритет дуже масштабний.
P:	Та, я проспойлерю. Так виглядає, що цей пріоритет буде у плані дій на наступні роки.
I:	Хочу детальніше зупинитися на кейсі дитячих майданчиків. Скажіть, будь ласка, скільки саме інклюзивних майданчиків вдалося Вам реалізувати за цей час діяльності проекту?
P:	Так, по інклюзивних майданчиках. Минулого року. Тут, до речі, треба відзначити, що ті майданчики, які ми зробили, вони були зроблені більшою часткою фінансування не від міського бюджету. Нас підтримали з одного боку і <u>безнес</u> , виявили свою відповідальність і з третього боку це був <u>грантовий</u> проект від посольства США. Що було зроблено? Було зроблено два <u>повністю нові</u> інклюзивні майданчики. Один це дитячий садочок на Рильського, 9. Другий це на вулиці Драгана, 14. Це на Сихові. Це було у співпраці з фірою Nestle. Драгана,14 це одна хвилина від центру Джерела. А Рильського, 9 профінансував Посольство військово-повітряних сил США. Це, до речі, <u>досить немала сума</u> . На Рильського, 9 це 118 тис. дол. США, це досить немала сума. Там майданчик виглядає дуже круто. На Драгана, 14 трохи менше. Це <u>повністю</u> інклюзивні майданчики, але з іншого боку ми почали встановлювати інклюзивні елементи на цих дитячих майданчиках, які просто мали робитися як дитячі майданчики. Бачите ми поміняли фактично філософію. Минулого року нам вдалося облаштувати таких три майданчика. Вони теж є всі на Сихові, бо на Сихові треба, там найбільше дітей живе, райони розвиваються. Антовича,16; Трильовського, 5 і Кавалерідзе,16. Цього року, <u>на жаль</u> , через ситуацію з пандемією, є різко скорочені бюджети і буде один інклюзивний

	<p>майданчик це Шевченківська районна адміністрація. До речі, це десь скоро буде відкриття, це проект громадського бюджету, який виграв, в Рясному буде облаштований інклюзивний дитячий майданчик. Тобто минулого року таких <u>два</u> повністю нових, <u>три</u> це є з елементами і цього року <u>один</u> теж повністю інклюзивний.</p>
I:	<p>Добре. Скажіть, будь ласка, загалом. Не знаю, чи були проведені такі заміри, скільки дітей з інвалідністю охоплено діяльністю цих майданчиків.</p>
P:	<p>Це ніхто не вимірює насправді. Я дуже близько живу біля майданчику Драгна, 14. Його відкривали здається в четвер і я зі своїми дітьми, в мене дві донечки. Я був в субору, це через день. Ми перетнулися з чоловіком. Він розлучений, через те, що в сім'ї народився хлопчик-аутист. Він розказував свою історію, що вони не мали куди ходити на майданчик, а тут пішли і малому тут дуже сподобалося. Хоча я розумію, що цей майданчик не є повністю для аутистів, там повинні бути так звані тихі зони. На тих майданчиках такого немає. Відповідаючи на Ваше запитання, люди, в яких є ті діти, вони почули, що створюються такі простори і він фактично з іншого кінця Сихова, зі Шувару поїхав в район Санта-Барбари і з дитиною своєю пішов на майданчик. Замірів я впевнений, що ніхто не робить по дитячому майданчику, який є на Сихові, бо він є фактично для всіх, кожен може скористатися. В садочку на Рильського, коли я там був, рік тому, ми їздили, досліджували кращі комунікаційні практики, робили фото звіт, то нам казали, що всі садки і школи фактично є інклюзивні, тобто дитина з інвалідністю може йти будь-куди і на той момент у цьому садочку по-моєму була одна чи дві дитини. Я не знаю, наскільки за рік змінилася ситуація. Можливо хтось приїхав, коли побачив, бо наприклад, цей майданчик на Рильського він повністю облаштований для дітей на візку. Є гойдалка об'ємна, де діти на візку можуть гойдатися. Я бачив статистику, що включивних</p>

	<p>майданчиків минулого року було два, а загом по Україні їх було 10. Тобто два з них у Львові. Один є на території «Джерела», можна сказати, що всі діти є на цьому дитячому майданчику. А один є в Парку культури, але там його не дуже хвалять, бо він не є повністю інклюзивним, але це проблема всіх майданчиків. От на Сихові, він з елементами, але не до кінця є інклюзивним.</p>
І:	В нас немає практики відвідування інклюзивних просторів.
Р:	<p>Я також прихильник. Прому коли люди зназу хочуть процентності, вимагають. В інклюзивному майданчику повинен бути повний доступ, збоку мають бути, щоб дитина на візку наприклад, щоб могла під'їхати. Само собою, там є бордюрики тощо. Там має бути вся територія в піску, або заощена. <u>В нас такого ще немає.</u> Але я вважаю, що такими маленькими кроками, це загалом дає великі кроки в голові. Ми вже починаємо про це думати. От зараз над інклюзивними елементами думаємо. Потім наступні кроки будуть <u>ширші і ширші</u>. Я думаю, що ми все-таки, дійдемо, що всі простори будуть інклюзивними, але цими активностями ми вже заставляємо людей змінювати своє ставлення. Заставляти бітків з дітьми виходити далі порогу своєї квартири.</p>
І:	Ви розказували про облаштування повноцінних дитячих майданчиків, то скільки приблизно людей може бути задіяно в облаштуванні одного майданчика?
Р:	<p>Це десь бригада з п'яти людей. До речі, розговорився з ними. От велика проблема з інклюзивними майданчиками, про які я говорив: в Україні немає якісного виробника. Зрозуміло чому: бо не було попиту, про це ніхто не думав. А ринкові закони в нас діють. На Драгана, 14 обладнання замовляли з Швеції. Бригада з п'яти хлопців, зробила за тиждень часу.</p>
І:	Скажіть, будь ласка, як було налагоджено координаційні механізми реалізації проекту та як відбувалося технічне впровадження ініціативи, чи задучали дітей та молодь?

Р:	До участі були залучені батьки, ми питали, де саме проектувати майданчики. Було зібрано низку активних, які радо висловлювали свою думку. Були певні труднощі з перевезенням обладнання та фінансуванням, але ми вирішили їх.
І:	Дякую. От крім власне дитячих майданчиків, які ще є інклюзивні простори, створені у Львові для дітей, молоді?
Р:	Коли я розказував про проекти першого пріоритету, я розказував про пандуси. В місті Львові вже питання інфраструктури заклдів, дорожні, навіть є спеціальна комісія доступності, яку очолює заступниця міського голови з питань комунального господарства та інфраструктури. Тобто це вже є нормою для нас, коли робиться ремонт дороги, велодоріжки, тротуару. Питання доступності воно вже стоїть <u>номер один</u> . Якщо говорити про повністю інклюзивні простори, то впершу чергу потрібно виділяти, що згідно з нового закону, законодавства кожна школа, кожен садок є інклюзивним, то створюється інклюзивна кімната. Це кімнати спеціально обладнані, щоб можна було і бавитися. В школах теж, створюються максимальні умови для навчання. У нас є 82 школа, яка є спеціально <u>облаштована для дітей</u> , які пересуваються на візках. По-моєму, 95 на Сихові теж, вони в цей час були такими пілотними. В цих школах є ліфти для пересування між поверхами. Недавно бібліотека відкрилася в Стрийському парку, Сенсотека. Вона повністю облаштована бібліотека для сліпих. Там є література для сліпих, стенди для сліпих шрифтом Браєля. Я вже на початку говорив, що це в доброму розумінні хайп, до якого є питання з точки зору, можливо не все добре робиться з точки зору виконання робіт, але розуміння влади і суспільства є і це дуже добре.
І:	Дякую. На Вашу думку, які є наслідки від створення/не створення, позитивні/негативні таких інклюзивних просторів?
Р:	Це є зміна думки суспільства, коли ми починаємо бачити тих інших

людей. І одразу є негативних наслідків: не всі в суспільстві готові їх сприймати. Коли я працював над стратегією Джерела. Вони мені розповіли такий кейс, коли в Рясному мали створювати відділення Джерела і там збунтувало суспільство, їх очолив депутат, який на жаль, пройшов дальше. Вони не хотіли, щоб люди з інвалідністю стали їздити там, де вони живуть. Тобто бачите, що тут є позитив і негатив, бо бачите, що нам ще багато що є. Хоч це і тренд, але сприйняття людей є різне. Просто більшість людей мовчать. Тут є виклик, бо потрібно працювати з цими людьми. Бо ми привикли не бачити цих людей, ми привикли, що вони сидять вдома, в спеціальних місцях, тільки в Джерело їздять, тощо. Інше це є інфраструктура, якщо ми почнемо створювати сенсотекку, інклюзивні майданчики, то люди вийдуть за межі своєї хати, але ми повинні думати від першого їхнього кроку за межі цього порогу, чи все буде для них пристосовано. Позитивним наслідком буде те, що ми розуміємо, що над цим треба працювати і помаленько будемо міняти. Бюджет не дозволяє зробити все, але от я говорив, що ремонт вулиць, доступність є номером один.

І: Дякую. Пан Андрій, повертаючись до інклюзивних майданчиків. Скажіть, будь ласка, як Ви оцінюєте якість та функціональність майданчиків?

Р: Дивіться, якщо брати Рильського, 9, я не знаю, хто їх консультував, але я сьогодні подивився вимоги до майданчиків, то він по-моєму є еталоном, він є дуже крутим. Якщо взяти цей, що на Сихові, на Драгана, 14, що від Nestle, я побачив, що це є фактично. Тут можна по-різному говорити. Інклюзивним майданчиком називають такий, який є повністю для дітей з інвалідністю, а можемо називати той, який є з елементами. Інклюзія це про включення, там можуть бавитися дітки загального розвитку і дітки з інвалідністю. Тому, цей майданчик на Сихові, хоча його називають повністю інклюзивним, я б його назвав в другій категорії лежить. Бо

	<p>наприклад, там є гойдалка, вона відповідає сучасним нормам безпеки щоб дитина там не вдарялася, без спинки, але вона не пристосована для дітей з інвалідністю або на візку чи з ДЦП, вона там може з неї впасти. Але наприклад, там є пісочниця, яка для дитини з інвалідністю підходить. Тобто там так фактично перехрещення є, можливо воно так зустрічалося. Це треба починати з доступності самого майданчика. В радіусі кілометра людина на візку повинна проїхати. Звісно, такого зараз немає. Навіть маленькі бордюрки є, є високі бордюри. Замощення повинно бути або з піску, або з гуми. На Сихові трошки накидали піску, самі розумієте це не то. Замощення гумою є дуже <u>дорогим</u>, тому ці інклюзивні майданчики є дорогуватими. Основними лобістами дитячих майданчиків є <u>депутати</u>, бо вони там <u>обіцяють</u> машканцям. Інклюзивні майданчики повинні бути дорогими навіть через їх встановлення. Бачите, є зразки, бо це на закритій території, це садочок і там змогли зробити все дуже класно. До якості в мене є питання. Я не бачив у парку культури, там зразу біля нього є сходи, по яких не можна поїхати. Догляд і експертиза щодо інклюзії не є на найкращому рівні.</p>
I:	<p>Щодо джерел інформування про проект. Яким чином Ви інформували людей про сам проект, про його результати, через які ресурси?</p>
P:	<p>Впершу чергу в нас є глобальний партнер український UNICEF, він зацікавлений в тому, щоб їхній проект розвивався. Він ширить ці практики, а ми дуже часто попадаємо в ці рейтинги. Вони нас у соц. мережах показують, в них є свій вісник, де вони у своїх громадах поширюють, роблять різні конференції тощо. Ми також працюємо по своїх соц. мережах. Були спроби через ЗМІ. Але ми не можемо наш проект подати, бо він є не рекламним, тому через ЗМІ менше, більше через соц. мережі. Але я радий, що «zahid.net» написав про це.</p>
I:	<p>Дуже дякую Вам за інтерв'ю. Щасливо.</p>

Транскрипт інтерв'ю, проведеного з п. Олегом

Місце проведення: інтерв'ю проведено через платформу Zoom

Дата проведення: 5.11.2020

I.	Доброго дня! Сьогодні 5.11. Ми проводимо інтерв'ю з Олегом Малецем через платформу zoom. Інтерв'ю для дипломної роботи «Соціально-просторова інклюзивність великого міста». Олег, розкажіть, будь ласка, коротко про проект і якою є Ваша діяльність в межах проекту?
Р:	Вітання, Христіно. Радий, що Ви мене запросили. Радий дати відповіді на Ваші запитання. Згалом ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді» це є світова річ, світова історія, де є глобальна парасолька UNICEF і вже довгий час більше ніж у двохсот муніципалітетах світу реалізують цю ініціативу. У світі вона звучить як «Громад, дружня до дітей», в українській варіації стала також «до молоді», тобто таку невеличку трансформацію пройшла зважаючи на низку стейкхолдерів, партнерів, які були залучені в цей проект. Власне у 2018 році цей проект, ця ініціатива дійшла до України, почали розгортати її по перших пілотних містах, одним з яких зокрема став Львів. У вересні 2018 року ми приєдналися підписанням меморандуму про співпрацю. Стратегія, напрацювання по пріоритетностях дітей, розпочалась набагато швидше, вже з липня 2016 року, були перші зачатки цього. Була створена робоча група і <u>почався розвиток цієї теми</u> . Потрібно працювати для дітей, з дітьми, робити місто більш відкритим, більш дружнім до дітей. Власне це воно так плавно перетекло в «Громаду, дружню» вже з експертною, інституційною підтримкою від UNICEF. Разом з тим, у 2018 році долучили компонент молоді. Власне зараз, 2019/20 рік реалізуються ініціативи. Зараз ми перебуваємо на завершальному етапі, першрму і до кінця року маємо завершити цей План дій і власне у 2021 році в нас

	<p>почнеться реалізація нового плану дій, так і почнеться процес моніторингу, оцінки і незалежного аудиту за результатами якого або присудять, або не присудять статус «Громади, дружньої до дітей та молоді». Моя особиста роль у цій всій історії полягає здебільшого в координації, в <u>координації реалізації</u>. Станом на зараз ми маємо близько сорока ініціатив, проектів. У нас, як і у всіх, складна ситуація виявилася з корона вірусом. Відбулося реформування, зміна пріоритетів. За мною більш молодіжна складова, хоча з дитячою вони перегукуються.</p>
I:	<p>Дякую. Олег, скажіть, будь ласка, яким є Ваше особисте розуміння інклюзивності загалом і просторової інклюзивності зокрема?</p>
P:	<p>Взагалі в нас якось прийнято в суспільстві сприймати інклюзивність, от просте, базове розуміння це як доступність людей з інвалідністю. Це те розуміння, яким користуються і воно вже є фіксоване в побуті, впевнений у великій частині населення і країни. Проте я розумію, що це є трошки ширша історія. Це говориться тільки про людей з інвалідністю. Якщо ми говоримо про просторову доступність, просторову інклюзію, то краще узагальнювати словом маломобільні групи населення, до них вже входять, як і люди з інвалідністю, так і люди з тимчасовою втратою мобільності, це є мами з візочками. Візочники, тобто люди, які мають зі собою декілька коліс. Проте у просторовій інклюзії завжди є широке поняття інклюзії, тут вже можна додавати, розмішувати це з питаннями гендеру, з питаннями віку, орієнтації, статі. Тобто щоб був повністю інклюзивний предмет, він має бути <u>відкритий, доступний</u>. Він повинен бути максимально комфортним, зручним, ергономічним для будь-якої людини, унікальної у своїй природі. Зазвичай цього досягнути архи складно. Проте це є принцип, якого маєтсья досягатися.</p>
I:	<p>Дякую. Наскільки мені відомо, одним з пріоритетів цієї програму було створення інклюзивних просторів. Час час реалізації програми, скільки загалом таких просторів було створено у Львові?</p>

Р: Тут є один важливий момент, що політика міста зараз така, що будь-який новий простір чи перебуває на стадії капітального ремонту чи відновлення він входить в цей принцип інклюзивності в більшій чи меншій мірі. Базовим показником, принципом є спорудження пандусу, як такого елемента по якому можна увійти в цей простір. У Плані дій ми стараємося вишукувати оригінальні кейси, які кожні у своїй мірі можна вважати успішним кейсом. Тут ми прописували у Плані дій спорудження пандусів у закладах культури та охорони здоров'я. Тут цікавий факт є той, що на початку реалізації ми відкрили для себе дуже цікаву річ, в принципі вона є очевидною, що усі заклади охорони здоров'я є обладнані пандусами, є доступними. В принципі, логічно те, що маломобільні верстви населення зазвичай пов'язані з використанням закладів охорони здоров'я, тому вони є доступними. Інша річ є в закладах культури. Станом на 2019 рік було сім таких закладів, це медіатеки, бібліотеки для дітей та дорослих, театри. У 2020 році ми зменшили цей показник до одного, тому що в більшій мірі багато установ вже обладнані цими речами, тобто питання по пандусах в нас в місті є закрите. Не передбачений Планом дій, але входить по своїй суті в План дій це Молодіжний Центр на Чайковського, 31. Це інституція, якою я управляю. На початку це новобудова, на початку будівництва не був передбачений пандус, проте завдяки шанранням і ще до того, як молодіжний центр отримав це приміщення, пан Грибальський, один із експертів Львова в плані інклюзії та доступності він проконсультував забудовника і все-таки забудовник зробив пандус як і в під'їзді, так і в наше приміщення. Таким чином ще до нас закрилося питання інклюзивності. В середині простору, я не можу сказати, що він є абсолютно інклюзивним, абсолютно доступним, оскільки в нас є два поверхи: перший і мінус перший, це підвальне приміщення і специфіка підвального приміщення така, що воно не дозволяє нам в повній мірі

	зробити речі інклюзивними. Це насправді реально, ми розглядали вже цю річ. Це фінансово затратно.
I:	Олег, Ви дуже гарно підвели мене до наступного питання, яке я хотіла поставити. Наскільки я розумію, облаштування інклюзивності простору це дороговартісне питання. Можливо Ви стикалися з такими цифрами. Наскільки це велика сума? Наприклад, щодо Молодіжного центру?
P:	У плані Молодіжного центру це в плані десь триста, чотириста тисяч, щоб зробити його більш-менш інклюзивним. Тут ще також такий момент: зробити пандус входу в приміщення це грубо кажучи залити бетон. Насправді це <u>дешево</u> : кілька мішків цементу, пісок, вода. Проте в середині це зробити із застосуванням якоїсь електроніки, платформ, ліфтіф, <u>це</u> вже виходить дорого. Тобто внутрішню інклюзію часто зробити дорожче, вона завжди дорожча, ніж просто залити пандус.
I:	Ви також згадували момент з механізмом реалізації. Який є механізм, щоб простір став інклюзивним? Як вдається налагодити координаційні механізми?
I:	Дивіться, це все історія про проектування простору. Перше, з чого починається створення простору чи з нуля, чи капітальний ремонт, це є проект. На етапі створення проекту, проектанти повинні володіти тими навичками. Сучасні проектанти у Львові є обізнані. Інша річ це замовник, який має достеменно розуміти. Наступний аспект це партисипація. Це також такий хороший момент до якого ми йдемо. Створення кожного простору має відбуватися із залученням громадськості, залученням мешканців. Наприклад, коли ми створювали Молодіж Центр, то ми багато говорили з молоддю, проводили як і дослідження, так і робочі групи, публічні презентації, тобто діалог вівся. Четверта річ це є експерти, в місті вже сформувався певний кластер людей, які обізнані в питаннях інклюзії, дуже часто до них звертаються

	<p>просто за порадою. Тут воно працює зі всіх сторін. Головне потім дивитися, щоб на етапі реалізації не було опущено ніяких моментів в інклюзії, в плані закупівлі техніки тощо. Загалом технічно було важко, бо в Україні якісного інклюзивного обладнання немає, все везлося з-за кордону, а це бюрократично непосто. Кожен з проєктантів відповідав за своє, робота велася злагоджено, якщо були якісь непорозуміння чи складнощі, то в режимі робочої наради ми все вирішували.</p>
I:	<p>Дякую. В результаті проєкту є створені інклюзивні простори. Як Ви зараз оцінюєте їх якість та функціональність, наскільки вони відповідають всім вимогам і є дійсно безбар'єрними?</p>
P:	<p>В плані фізичної доступності, в обладнанні пандусів, ліфтів, то не ідеально, але я б поставив десь рівень задовільно, якщо ми говоримо про фізичну доступність. Нам є куди рости, бо є величезна мережа закладів культури, освіти, соціального захисту. Їх всіх трансформувати, це реально потрібен час, тобто неможливо одним помахом рук у всіх школах поставити пандуси. Зараз в одиницях шкіл є пандуси. В плані доступності наші школи не найкращі, хоча, я думаю, в плані України і найкращі, якщо зважати на рівень розвитку питання в масштабах України. Є до чого іти, такі зміни відбуваються на етапах ремонтів, капітальних ремонтів чи самого будівництва об'єктів. Коли започатковується ремонт, тут дуже важливо ще <u>громадськості</u> влізти в це питання.</p>
I:	<p>Добре. На Вашу думку, які є позитивні наслідки від створення інклюзивних просторів для осіб з інвалідністю? І негативні?</p>
P:	<p>Зі свого досвіду. Я, наприклад, не маю у своєму оточенні людей з інвалідністю, мало з ними спілкуюся, але як звичайна людина, пересічний містянин можу говорити, що я не бачу їх на вулиці. Тобто ці люди є, проте я їх не бачу. Проте, коли я був в Німеччині я предметно цікавився цим питанням, то я просто ходив і я помічав постійно всюди</p>

	<p>таких людей. Тобто я бачив багато людей на візочках, з інвалідністю. Я зрозумів, що там це норма. За рахунок того, що ці простори є відкритими, люди виходять у світ, вони їздять по вулицях, вони відвідують заклади, торгово-розважальні центри, продуктові заклади, культурні, освітні. Вони є більш соціалізованими, відкритими, <u>вільнішими</u> у своїх думках, поглядах у всьому, ніж є в Україні. Це моя суб'єктивна думка. В Україні я не знаю, де ці люди. Я більше ніж впевнений, що відсоток тих людей з інвалідністю, з порушенням руху, що у Львові, що в Німеччині є однаковий. Десь плюс-мінус однакові показники є. Проте якщо ми зможемо <u>забезпечити</u>, <u>показати</u>, що Львів є доступний для таких людей, що Львів є відкритий, що ти тут можеш рухатися і це все власне створюється і для тебе зокрема, тоді самі настрої людей зміняться, тому що це також люди, з якими треба працювати. Вони також мають право на визнання, повагу, справедливе ставлення.</p>
I:	Добре. А які є позитивні наслідки?
P:	<p>Ти збільшуєш однозначно свою цільову аудиторію, ти приваблюєш цим все більшу кількість людей. Тому що ці люди є, вони присутні, проте вони <u>десь</u> є, їх немає. Коли ти робиш для них доступ, ти робиш краще для свого бізнесу, проекту чи продукту, бо кількість тих, хто може його споживати зростає. Тому для тих, хто це створює це є економічно, соціально, побутово вигідна річ. Також це про цінності, про засади людські щодо поваги до інших людей.</p>
I:	Дякую. Олег, як Ви вважаєте чи за останні роки відбулася якась трансформація у ставленні до людей з інвалідністю?
P:	<p>Про це почали говорити. От два, три роки назад, навіть п'ять, питання інклюзія це було щось таке іноваторське, оригінальне, ніхто про нього не знав, ніхто про нього не чув. <u>Що це таке? Поняття не мали!</u> Зараз же це звичайне, побутове слово, воно в різних сегментах людей проговорюється і загалом є розуміння, навіть це базове, побутове про те,</p>

	<p>що інклюзія це про людей з інвалідністю. Воно є і це головне, що піднялося питання, піднялася проблематика. Відповідно на це пішли реакції, що потрібно якось з цим жити, що потрібно вирішувати проблему, потрібно міняти свідомість. Ясна річ, що зміна свідомості, сприйняття це не короткий. І що титанічні інфраструктурні трансформації це також є довгий процес, який також впирається в освітню складову, тобто <u>виховання</u>. Воно має починатись із садочків, а тих людей, які дорослі, їх перевиховувати це також складний процес, чи давати їм якогось нового розуміння сенсам, це є складно раз. Ну і будівництво, чи якісь ремонти це також дороговартісний процес. Це має бути комплексний підхід до всього, щоб зробити класний простір. Воно перебуває в процесі трансформації. Воно не ідеальне, далеке до ідеального. Нам ще треба пройти років з десять.</p>
І:	<p>Дякую. І на останок, оцініть, будь ласка, рівень інклюзивності в інших країнах, де Ви побували і в Україні, у Львові? Як вони різняться, чим вони схожі?</p>
Р:	<p>Цікаве питання. Вперше з інклюзивністю просторів я зустрівся в Європі, а не в Україні. За студентських часів, в 2013, 2014 році. Саме там я познайомився з тим явищем. Там видно, що в просторовій інклюзивності це якесь пройдене питання років двадцять тому (на прикладі Голандії). Банально зі зношеності об'єктів, елементів інклюзивності помітно, що це дам вже давно є. Тотального, стовідсоткової доступності в них немає. Тобто це також якийсь процес. Це цифри з неба звісно, але це в декілька разів краще, ніж в нас. От видно зношеність, пандуси чи платформи вони є трошки, вже потребують ремонту, що говорить про те що, в них ця історія є розвинена. Нам є <u>куди рухатися</u>.</p>
І:	<p>Правда. На цьому,я думаю, вийшло все дуже інформативно, дякую.</p>
Р:	<p>Дякую Вам.</p>

Анкета соціологічного дослідження

Вітаю! Шановні респонденти_ки, запрошуємо Вас до участі в опитуванні. Дослідження проводиться в рамках написання дипломної роботи на тему: «Соціально-просторова інклюзивність великого міста». Хочемо звернути Вашу увагу на те, що анкета є анонімною. Всі відповіді будуть інтерпретовані та подані в узагальненому вигляді, і використовуватимуться виключно в наукових цілях. Ваша думка важлива для нас, анкета не займе більше 5 хв Вашого часу.

У анкеті просторова безбар'єрність інтерпретується як доступність міського простору для осіб з інвалідністю.

Блок 1. Обізнаність про проект

1. Чи чули Ви коли-небудь про проект «Громада, дружня до дітей та молоді»?

1. Так, знаю добре (*перехід до пит. 2*)
2. Так, щось чув_ла (*перехід до пит. 2*)
3. Ні, не знаю про нього (*перехід до пит. 3*)
4. Важко відповісти (*перехід до пит. 3*)

2. Як Ви оцінюєте ефективність проекту «Громада, дружня до дітей та молоді»?

За 5-бальною шкалою, де 1 – Зовсім неефективний, а 5 – Цілком ефективний. 88 – Не знаю/Важко відповісти

1	2	3	4	5	88
----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Блок 2. Просторова безбар'єрність

3. У Вашому розумінні інклюзивність – це

---

4. У Вашому розумінні просторова безбар'єрність – це

5. Скажіть, будь ласка, чи задоволені Ви кількістю перелічених нижче інфраструктурних об'єктів у Львові:

Зазначте свою оцінку у кожному рядку

	Ні, не задоволений_на	Так, задоволений_на	Не знаю/Важко відповісти
Безбар'єрних культурних закладів (бібліотек, (кіно)театрів, молодіжних центрів тощо)			
Безбар'єрних медичних установ			
Безбар'єрних дитячих майданчиків			

6. Якою мірою Ви задоволені просторовою безбар'єрністю міста Львів?

За 5-бальною шкалою, де 1 – Зовсім незадоволені, а 5 – Дуже задоволені. 88 – Не знаю/Важко відповісти

1	2	3	4	5	88
---	---	---	---	---	----

7. Якою мірою Ви задоволені якістю та функціональністю:

За 5-бальною шкалою, де 1 – Зовсім незадоволені, а 5 – Дуже задоволені. 88 – Не знаю/Важко відповісти

Безбар'єрних культурних закладів (бібліотек, (кіно)театрів, музеїв, молодіжних центрів тощо)	1	2	3	4	5	88
Безбар'єрних медичних закладів	1	2	3	4	5	88
Безбар'єрних дитячих майданчиків	1	2	3	4	5	88

8. Якою мірою Ви задоволені об'єктами у місті, які забезпечують його безбар'єрність?

За 5-бальною шкалою, де 1 – Дуже низький, а 5 – Дуже високий. 88 Не знаю / Важко відповісти

Пандуси у закладах культури, медичних закладах	1	2	3	4	5	88
Інклюзивне обладнання (гойдалки тощо) дитячих майданчиків	1	2	3	4	5	88
Мощення (покриття) дитячих майданчиків	1	2	3	4	5	88

9. Оцініть, будь ласка, рівень просторової безбар'єрності:

За 5-бальною шкалою, де 1 – Дуже низький, а 5 – Дуже високий. 88 – Не був_ла за кордоном/Не знаю, важко відповісти

За кордоном	1	2	3	4	5	88
В Україні	1	2	3	4	5	88
У Львові	1	2	3	4	5	88

Блок 3. Соціальні наслідки просторової безбар'єрності

10. Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженнями «Безбар'єрність міського простору...»

За 5-б шкалою, де 1, 2 – міра згоди з твердженням ліворуч, 3 – і так, і ні, 4, 5 – міра згоди з твердженням праворуч. 88 – Не знаю/Важко відповісти.

Зазначте свою оцінку у кожному рядку

Забезпечує неприйняття суспільством людей з інвалідністю	1	2	3	4	5	Забезпечує прийняття суспільством людей з інвалідністю	88
Забезпечує поглиблення нерівностей у суспільстві	1	2	3	4	5	Забезпечує зменшення нерівностей у суспільстві	88
Забезпечує погіршення якості життя людини з	1	2	3	4	5	Забезпечує покращення якості життя людини з	88

інвалідністю						інвалідністю	
Стимулює особистісне відчуження людини з інвалідністю	1	2	3	4	5	Дає можливість комунікації для людини з інвалідністю	88
Стимулює уповільнені темпи розвитку людини з інвалідністю	1	2	3	4	5	Дає можливість саморозвитку для людини з інвалідністю	88

11. Назвіть, будь ласка, три позитивні наслідки для людей з інвалідністю від забезпечення безбар'єрності міського простору

---

12. Назвіть, будь ласка, три негативні наслідки для людей з інвалідністю від відсутності безбар'єрного міського простору

Блок 4. Соціально-демографічний блок

13. Ваша стать:

1. Жіноча
2. Чоловіча

14. Ваш вік:_____

15. Вкажіть, будь ласка, Ваш сімейний стан:

1. Неодружена_ний
2. Заміжня/Одружений
3. Перебуваю в громадянському шлюбі
4. Розлучена_ний
5. Вдова/Вдівець_a

6. Інший варіант. Який саме? _____

16. Зазначте, будь ласка, найвищий освітній рівень, здобутий Вами:

1. Неповна середня освіта (до 9 класів загальноосвітньої школи)
2. Базова середня освіта (9 класів загальноосвітньої школи)
3. Повна середня освіта (10-12 класів загальноосвітньої школи)
4. Середня спеціальна освіта (коледж, технікум, училище)
5. Неповна вища освіта (до 3 курсів ВНЗ)
6. Базова вища освіта (бакалавр, 4 курси ВНЗ)
7. Вища освіта (спеціаліст, магістр)
8. Вчений ступінь: кандидат, доктор наук

Дякуємо Вам за участь в опитуванні!